

Радован Бели Марковић

ЛАЈКОВАЧКА ПРУГА

Радован Бели Марковић

ЛАЈКОВАЧКА ПРУГА

Емилији

...фантазије, скерца и каприча
(по *ношама* Р. Б. Марковића)

ПРОЛОГ

Нека нас у оковима, нека нас у сургуну.

Жао ми је што нас, Пајића, нема толико пак о сваком дрву да висимо, ондак нек иде пруга куд је пошла, а којино се возе – нека виде шта се у Србији ради.

Ми кроз наше не дамо, у камен зарежите, да се не заборава.

Радивоју Лазином кроз кућу ће проћи и нема куд, кромје кроз дужину у Кључу и кроза Сандарића онај кованлук.

Колубара је начета и ту нема приче.

Они што су без корења, они су пругу пустили.

Живим у земуници, подно Човке. Ништа ми се неће узети, јер сам без ичега, али сам од суза све сланији, ко да ми та пруга кроз срце живо пролази.

Нема тог крепког ветра који може смрадеж на све четир стране да раздува, из вароши коју сваку ноћ сањам, и да ново размени за старо. Ако ли, почитаеми мој, мнима ова варош у земљи Србији икад сазда, биће то преконоћ као гљива кад изникне, пак ће ватрена колеса кроз њу пролазити и та колеса железницом ће звати а саму варош: Лајковац. Е, сад, замисли да ме Бог драги не услиши, и смердајшча та варош ако се на земљи воистину нађе... Ласно се може познати да тудекар онај који се опари ником неће касти да је

чорба врућа. Уздам се да је доста то што сањам, ако је Творац, или ти неки конштриктор земаљски, хотио да ме каштигује прогонством у варош ту и такову. Ако пак то што сањам није доста, нек ми се од живота мог одбију дани које морам тамо проборавити.

У свету, веле, возови на сваки ма иду и ником ништа, ал у нас је мало места за пругу и толике возове, пак сам за ото да се сачека оно што Тарабић из Кремне пророкује: људеж да ће по *жраку* летати.

Јојића кости ћу на Обршину да селим. Ни тици не дам преко Јојића костију.

Ништа не можемо, ни да се макнемо одавлен. Само кад прође, устрану можеш да погледаш.

Долма ће бити два хвата висока, све уз Колубару, а колико долма бидне висока, толико ће рупе са стране да бидну дубоке.

Сву ту земљу пусту преко руку ваља преметнути.

Седим и ћутим. Врата ником не отварам, а ко дође – мој је и Божји.

Свет се дели на оне који све тајне знаду и на гулију која не зна ни путе ни ветрове, већ онако таба, у праздном месту, с крвавом пеном око устију.

Тарабићи, чулећи уши каоно ти зајцови, већ сто година воз ослушкују.

Преметнуће све што је овде било, доведе и наше. И тица је моја, док мој синор прелеће. Не дам, и: пунктум!

Високи чиновници црне анцуге носе, окружени црним јатом нижих канцелиста, у Престолници живе и сељаке мрзе и кад с овога света пођу. Очи су им црвене од силног неспавања. Бићемо и умрећемо, остаће оне черте које геометери сад покажу, али никад та потка и основа неће лећи, тер ће нам се и беле челе због међа и удута крваво кавжити.

Тих сам и споља сладак, ал јед је у мени.

Бивало је да геометери и жену неком узму.

Не зебем ја од пруге и што ће кроз моје проћи, него што ће воз да плаши заспале рибе.

Видио сам, ноћом, да нешто промиче са земље ка небу.

Властимир Драгомиров не признаје пругу: *Пруја је за ошо да њоме љружи само дрхџавица каоноши уз рџеницу џрнци*, вели Властимир Драгомиров.

Наиће, ономадне, један с белегом преко чела и чим ме угледа, повиче: Зар ти нисам казо да бегаш куд те очи воде и ноге носе!

Тако нам и треба кад је меанџија целом селу глава.

Пред самом кућом ја црног певца угледам.

Сневам: на јаблан као да сам се попео, пред тамо црквом, нашом, па гледам и све видим, као неко тврдо решен да одозго скочи. Али унеколико се од главне ствари удаљавам, ово је истинити *сиже*: Крст часни видим, од јаке сирове јапије, усправљен у дољи, а на краке његове сикирама навалили, све јабанци, на прилику геометера, анцуге поскидали, па удри те удри, а иверје на све стране пршти, од крста оног, Боже прости.

Никад нас Божје око није погледало.

Нећу дати за Јанићевку изун, преко небеса пруга нека им иде. Није ме брига за селску авлију, али: прво глава, ондак Јанићевка.

Ви Соврлићи сте увек имали меснате уши.

Преко Колубаре ће, на Белом Броду, ћуприју.

Мајдан ће у Чуку отворити. Устребаће доста јапије и доста катрана. Нуждо је пијукова набавити, ашова и ћускија и да један ковач на лицу бидне, за клепање алата.

Сви се кметови у Престолницу призивљу, само за нашег Ивка нико и не пита.

Всеми душевним силами, Отче наш, умољајте да продужиш век наш. Светлејшиј наш всемилостивејшиј Государу избави нас от пруге и да земљу зиратимо, и да наша терба којом собственост своју изјављујемо примљена будет, и да се поља наша бесполезно не разграђују, амен!

Тек сад осећам колко сам осамит и да немам везе с вама никакве, каоноти ни они који су пре сто година живели.

Побиће нас као бесну пцетад.

У мојој глави стално крешти головрата кокош!

Има људи који добро знају шта ће бити и који су све ово више пута видели.

У земљи Србији сваког варошанина, ма он био у старом анцугу, за геометера сматрају.

Воз је нека књишка измишљотина.

КРОЗ НЕКАКВЕ СВРАЧЈЕ ШУМАРКЕ

Из обимних железничарских буквара може се разабрати да је лајковачка пруга ка Ваљеву пошла, уз Колубару, замршену као сан, али ће неко увек подигнути обрве и отегнуто, из уљуђене недоумице, климајући главом, као пренут из дремежа, протиснути: *Да-да-ааа-а... Да, да...* Каквих све створова на свету нема, и замислите неког с крупним носем и телалском гласином, а таквих је доста, чак и на местима где се плата уредно прима.

Било је и других књига, у којима је писало да се лајковачка пруга провлачи, полако, као између ровова, *низ* Колубару која се и ноћу беласа и помало канда лебди, док се, из дубине, облаци одражавају, месец, звезде и остале небеске прилике, уз словенску сетну жицу и символичку многозначност, а у неким је књигама стајало да је запетљана Колубара геометере наједила, па се код Белог Брода пруга од воде одбила и правцем једног ћерма пошла, крај шаровином покривених надстрешница, под којима јадикују с овога света невољни и бони зато што се Господ на њих ражљутио, а то се и по оном ћерму могло распознати јер о њему је некакав бедник висио.

Из прокажене *Хронике знаменијих шричарија* (у тајној редакцији вероватно покојног књижевника Р. Б. Марковића), происходи да је лајковачка пруга за једним жутим лептиром кренула, следећи лакомисленост његовог свадбеног лета, али је лептир убрзо у мрежу ухваћен и натакнут на сјајну чиоду, коју је из запучка спремно извадио тужно осмехнут господин с догледом и мрежом за лептире, у летњој кошуљи од *сади* платна, с тамним колутовима око

очију, жмиркајући као од дима, у сликовитим обрисима колубарског потеса, што се од других потеса разликоваше по страшилима, од којих је свако као носилац крста изгледало.

Прелиставајући, за потребе лепе књижевности, тушту и тмицу разних књига, разрезајући неразрезане частице сувехлих часописа, листајући годишта утуљених новина, железничке сановнике и бурлескне редове вожње, кинична правила службе и апокрифне списе, писане пером ваљевских докоњака с кварним зубима из којих су сву радост у животу исисавали, може се узети да је лајковачка пруга пошла за раздрљеном и пијаном руљом, која је из мнозине продераних грла тражила пива; да је неко прочитао уводну орацију, у маниру просвећене бирократије, окружен неодредимом булументом полицајних, поштанских и железничких административаца; да је издата нека тајна наредба, без икаква присенка поетизовања стварности, а онда је пруга, не почитујући баш сваки пунктум из аката управне власти, једном посве курјачком стазом кренула, *andante*, кроз зукву и трсик забрешке ритине, крај неваљалаца који су под врбама висили, док је једино поткивач Михаило окове раскивао онима који ће тек да висе; кроз кукурузишта пуна јесењих бундева и јутра у којима шиште гуске и блену сељаци у прљавим кошуљама; кроз колубарске празнике са задохом цркотина, заламајући помало за једним женским вриском; поред прокажених села око којих је кужна бразда узорана; мимо страшила која су на звук клепетуше рукави-ма махала, као да им се живот изненада пролепшао; обилазећи разбојничке конаке по лепим колубарским *колебама*, над којима летају вроне које ни данас нису тако црне као што свет прича а тада јамачно беле бејаху; насумце се управљајући према скобаљској механи коју су страх и бесна

пцетад бугном држала, у сусрет гомилама очајника који су кроз колубарски мрак тумарали, скоро се радујући што ће зло проћи и што се баш за њих, у Лајковцу, на Дрпића ливади, вешала подижу; кроз тишину која као да из неба надире, кад нико не уме да каже ни ко је ни куда се упутио, и кад се сетним мислима свако радо препушта, у даљину гледајући, у празнину, а онда почне тако јецати да му се рамена тресу.

Лајковачка прауга је, према Р. Б. Марковићу, по снегу пошла, за неким чудним сватом с црним повезом преко очију и шајкачом мало накриво, који је успут потмуло прдео, попут газде којем умире слуга, угађајући по траговима наопако назутих опанака, а онда је неко на тог чудног свата пушку потегао, али то, канда, није утицало на осмишљавање фабуле и сенчење појединачних карактера, јер је Р. Б. Марковић, по свему, мислио да ће и без тога своју *пришчу* успешно водити.

Навођење саме прауге је преузео – на шта и саме Р. Б. Марковићеве *ноше* упућују – некакав јабучки кмет, с коњским покровцем наталареним преко рамена, који до Жутог Брда ни реч проговорио није, покадшто би само чело обрисао широким рукавом прљаве кошуље. Стар је већ био тај јабучки кмет, људескара с турајли чакширама, и тешко је к себи долазио с коња када би пао, зато га у седло и нису поседали, али су коња ипак водили, за *недајбоже*, и с коњским именом су увек бркали име неког из геометерске бројне пратње.

За боловања јабучког кмета, геометери су по дану за коњем пристајали, уверени да је то од свега најрасудније, пошто би по сву ноћ толковали како коњско рзање, тако и бунцања самог кмета који је у муци својој највећма само

главом климао, иначе: ноћи су колубарске као створене за побожно изговарање проклетих имена, а понеко се осети позван и на колена да падне, слутећи за вратом тешку секиру коју Колубарци *џлуваром*, од миља, називају.

Јабучки кмет се у болесничкој постељи дуго преметао, псеће снове под коњским покровцем сањајући, онда је, с *окрњеном* главом шећера у наручју, кришом умро, тако да ни слама под њим није шушнула, као да се бојао да неког не пробуди, а и Месец се мало повукао, поетски танкоћутно, и нешто светла посуо по оној части колубарског потеса и света с великим белим чадором, под којим су геометери спавали, и по *кметовом* коњу који је копитама ударао и њиштао, пропет и занесен, као после изгубљене битке.

Геометери, заиста, ни опазили нису кад је лајковачка пруга, као гуја за својим репом, уназад сукнула. Ни господу у жакетима и белим рукавицама није збуњивала чињеница да се лајковачка пруга од својег *начерџа* одбија, сви су на-здрављали и Bruderschaft пили, а у фијакер вазда упрегнути коњи, који рабацијска кола зацело никад нису теглили, уместо сламе добили су зуб поквашену пивом. Само је коњ покојног кмета својим путем кренуо, с репом међ ногама и погнуте главе.

Тако се лајковачка пруга у осмицу заковржила, у неки канда мирнији а посве непознат крај криомице зашла, просукала се кроз некакве сврачије шумараке, и разборито застала у Белом Ваљеву, где јој је и крај дошао, па су шине ка небу узвинуте – пошто су сви радови изненада обустављени, због изгубљених *начерџа*, отекле мудрости, и про-неверених пара.

А овакво, изненадно, шина узвинуће и саме пруге обустављање, у железничким букварима, назива се: *шлус*.

КРОЗ КАПИЈЕ БУДУЋИХ ВРЕМЕНА

Лајковачку су пругу, по *ношама*, предсказали, али већма у крхотинама металогичких реченица, многи људи заплетених мисли и живота.

Алибег Колубара, који је о Илинском вашару у Белом Ваљеву ножеве продавао, пошто је читаво имање ђутуре теслимио, поуздан једино у звезду на челу свог мршаваг коња, први је, из ватре лудила или свезнања, извадио ужарену потковицу *џришче* о гвозденим колесима на гвозденом путу;

Митар Тарабић, кремански видилац кроз капије будућих времена, који је *ошйуш* знао ко напуњене пиштоље има за појасом, а ко ће, кроз годину-две, и баш под крушком са осиињим гнездом, застати на коњу и донети вест из рата који још ни почео није;

Василије, хроми лупеж, који се олако излануо да се справља отров за оног ко је властан да лајковачку пругу преко Уба управи, јер поменути чиновник родбину на Убу имађаше;

Величко Звонар, који је геометере први угледао и читаву Колубару узбунио, и ту није могло бити дуга разговора иако геометери бејаху спремни да засопљеним сељацима све справе и новац предају, пошто су се сељаци само кратко време премишљали, а онда су главног геометера сеченим оловом с леђа засули, дочим су његову пратњу пајантама помлатили;

Арановић из Белог Ваљева, с рукавицама и штапом од абноса, у реденготу вазда закопчаном, близак *Сшољу дванаесћорице*, тајном удружењу за препород Колубаре, за

чијим се *членовима* повлачио пшак куповних мила и моришљивих тамо водица;

Вук Ђелаш, ваљевски бојар, чији је поглед ледио воду у чашама, особен, као *џиџи*, и не сасвим од овога света;

Павле Сибер, уметан да подстрекава гулију и да разноси смутне по Колубари гласове;

Касијан Војиновић, црномањсти дугајлија, који је волео много да мудрује, а није имао одлучности ни камена да се маши, колико да отера пцетад која су га по ваљевским сокацима за чакшире вукла, причао је да лајковачка пруга није ништа друго доли надлична духовна синтеза свих српских жеља и у српству *ојношаја*. За гвоздени пут, говорио је, није потребно родољубље, нити је мудрост потребна, само се велике паре ишту и спровођу гулије строги запт;

Јосиф Ђида који је, и поред речитог надимка, у грађанству знатан углед уживао, иако није било много оних који су с њим у особито присном пријатељству хтели да буду;

Светислав от Виткович, због којег је читаву Колубару војска претресала, пошто се није могло за њ знати ако је на једном месту да на другом није, док би он на трећем месту повлачио из луле и пуштао дим, од неке тајне силе и на земљи и на небу зајамачно осигуран;

Пурко, глупи тикван, с јединим позвањем да у господском друштву добро расположење изазива, а и саме су се парије потајно смејале, док су се сељаци с ноге на ногу премештали и по глави се чешкали, сматрајући да ће тако *лејшије њоживети*;

Али ниједно се, од свих предказања, баш у сваком пункту није остварило, као Петра Докмирског оно предказање: *да ће мнози из џуђине лајковачком пругом донети своју невољу и џуђу, јер све што жена може да роди – и камен,*

и Хромом Даби унука – војска може да уорнаџи а воз да развезе кроз брда и љродоле овоџа и оноџа свеџа, џа званично џреба замолиџи да се начерџи за лајковачку љруџу зайечаше.

Петар из Докмира, према поменуџим ноџама, бејаше сам и утрнуо човек, непогодан и за сведока властитог постојања, мада се о њему ништа рђаво не знађаше, осим да његову су душу на више места прогореле звезде.

Сељаци су пак мислили да су ти душевни љроџори као-ноти некакве у дувару буше кроз које се може видети кад се овца некоме изгуби, или ко је кога убио, и онај ко се из гроба вампири, па и Дрвена Марија док, по ограшју Колубарске биџике, с прстију мртваца прстење скида, и – чудна ствар – сатове гадљиво „прескаче“.

Можда због џакџа сказаљки, јер је и Дрвена Марија познала да један џакџи последњи неком бити мора.

ИНЖИНИР ДЕВЕЧЕРСКИ

Грашке зноја оросиле су инжинира Девечерског лице кад је разабрао да колубарске тополе шуме баш како се он осећа, а он није само назеб имао, него су заупокојне молитве, већ трогателно, у њему одлезале, па је некако помирено изгледао, саживљен са судбином *човека без ѿоенише*, косе уназад зачешљане, без жеље да се и себи самом пред шпиглом показује, а камоли вашљивој гулији, о којој није имало шта да се каже, осим да је дотерана зарад посла за који су прави радници преко потребни.

Инжинир Девечерски, с полуцилиндром и лицем као у тешког боника, превиђајући размирице у Дирекцији и у самом Министарству грађевина, управља лајковачку пругу уз обалу обраслу коровом, у којем се дуго мешкољила и слегала, сањиво и несвесно, њезина кртичава долма, због побуна гулије, о којима нема трага ни у списима, ни у чувеном колубарском злопамћењу, осим припомињања извесних *сумљивих лица*, међу којима се издваја оно у посве комичној обради г. Нушића, али без икакве корешпонденције с лајковачком пругом, којој српски књижевници још никакву почаст нису одали.

Док још није предосећао „сопствено у потпуни заборав потонуће“, лајковачки књижевник Р. Б. Марковић, помогнут оскудним фактима, понео се мишљу да изванредно дадне животопис расејаног српског родољуба у неспоразуму с временом који се, као *лик*, у књижевној скитњи обрео, баш као и лајковачка пруга – као *моштив*, помно се уживевши у судбину инжинира Девечерског који је, канда, пропустио

све оне дивне прилике и паперјасте дане, од живота у великом свету, и ноћи, у којима се голуждраве жеље сваки час рађају, да би у зачараност колубарског потеса допао, као што неко у кочију до гробља седне, *шек да му цајји љрође*, и не врати се никад, никад више.

У својим почетним замислима, Р. Б. Марковић није могао да се уздржи од лаког књижевног швиндлераја, те да повест о инжиниру Девечерском лиши привлачног пештанског романа, пуног жутих светиљки у предсмртној измаглици, жанр-сцена из сликовница породичног опадања, лудих хотела у којима господа у пуној гали у жолнај вазе подводачки мокре, животом канда засићени, онда: љубав као олуја и један леш на утрнулом мајуру, сред равнице у којој немаш у шта оком ушкиљити (*Маша лежи на стољу. Да ли ћу се видећи са Машом?*), Дунај у даљини, руже у тами, слепог коња њиштање, рушење донжон-кула од коштаних домина, трачак светла испод врата одаје за служинчад (*а можда је Маша љу неје?*), а главни јунак, тј. инженир Девечерски, за мишљење света не марећи, самог себе одлучује да казни, и, не мењајући ништа у свом gentry начину, прикључује се, после једитог самобичевања у стаји пуној раздражених оса, кумџанији која у Србију одлази, поради градње лајковачке пруге, а Њу су сахранили онако како су је крај постеље нашли: Беч је тада диктовао високу по Европи моду.

Вазда спреман властима да се препоручује, на основу прича о својим књижевним замислима, Р. Б. Марковић је сижејну љошкју све више мрсио, *шџикујући* реченице лицидерским украсима, у магнезијумском осветљењу туђих литерарних образаца, не увиђајући да лајковачке власти од њега очекују само то да их не узнемирава, а њихову растућу збуњеност је на особит начин сенчила и чињеница да је

главни јунак, то јест: инженир Девечерски, *замешен* као човек забрињавајућих моралних својстава, чија је *ноћа* с личним подацима на болеснички картон управо личила.

Али Р. Б. Марковић је множио *ноће* и канио се *један роман* добом да напише.

БОЖЕ, ДА ЛИ ЋУ УСПЕТИ?

Не може се просукати пруга без суза сиротињских, мада је било и оне питоме, швапског штима музике, господе лаког срца, ледених фрајли, које су у фијакерима долазиле и опојних мириса колубарског цвећа са ливада у које човек не треба да пође ако мора из њих да се враћа.

Инжинир Девечерски, ради одржања више свог *начина* него породичног имена, витлао је без потребе, чак и болестан, по Престоници и Белом Ваљеу, увек кашљући а онда би по потесу колубарском данима главињао, понекад у лакој кочији, као да је из гроба устао па му нови живот управо почиње, а понекад на коњу покојног јабучког кмета. „Има лудо срце“, говорио је обергеометер Босиљчић, „али ће читаво имање богзна коме припасти, почем се води да од Девечерских никог више нема“.

Уопште узевши, могло је то и истина да буде, а не само пука *ноша* из фасцикула књижевника Р. Б. Марковића. Обергеометер Босиљчић је, ваљда, све то у великој тајности испитао. Али кад је неко последњи Девечерски, он не мора од покојних Девечерских да иште допуст за оно мало форината које су му јоште на гомили.

Дубока сањивост је стање које иде уз сваку помисао о обалама Колубаре и та сањивост обавија како спахијске конаке тако и скитачке таборе, а и сељачке куће са сламнатим крововима, с много плавих перуника које цвату око плотова. У плавкасти мрачак увијен, слушајући како вода тече, инжинир Девечерски се испод какве врбе често затицаше, као неко ко призива тугу и љувени немир слуги, а онда би вода

стала и све би се утишало, осим песме Дрвене Марије, чије лице пресени туга чим инжинира Девечерског угледа.

Обергеометер Босиљчић се жалио како је мало времена да би се потпуно испитала прошлост *тог човека* који је само ћутао, каткад с *шричним акцентима*, али већма као да у себи мучно пребира прошле дане, с мноштвом малих Божјих чуда која од великих чудеса треба одвојити, па тек онда дати знак за оргуље у Његову славу, а ничији живот, по књигама, није само један него *мнозине животи* залуг-плетеније.

Однекуд се знало да ће инжинир Девечерски са собом наскоро свршити (*зна то и вода, ја се пред њиме утишава*, говорили су инжиниревог живота мотриоци), али се није знало како, кад и где. Под звездама то бејаше видно и онима који нису навикли на људе којима се од љубави јак и страстан мирис кроз кожу осећа, док дворанама лудих успомена зането тумарају, очекујући да им у души јетки отров сасвим сазри, и та чашка да прсне: наизглед озбиљни и опрезни, а у ствари недокучими и за свет около слепи, и за себе саме већма, осим кад сопствене ране додирују.

Таквима би грађанско право ваљало ускратити, говорио је обергеометер Босиљчић, подижући око себе још један одбрамбени редут од народних пословица, изговараних у спором и таласастом ритму, већ од јутра, на начин „опстојног грађанина“, пробуђеног у кревету у којем су му и родитељи родитеља умрли, што ретко се у Србији згађа, осим у причама и оним фалш-родословима, измишљаним за кондуит листе.

Али честњејши је обергеометер Босиљчић, покрај инжинира Девечерског, као кривињара уз палату изгледао, јер је инжинир Девечерски већ стекао углед некога ко је кроз пламен прошао: *димио се, изнутра се димио*, и тај дим у ноздрвама сви су канда осећали.

Нагађало се да ће инжинир Девечерски у сунцокрету свршити, сав у зноју и пени од дугог дана, али се неким чинило да се испред инжинира Девечерског пољане уклањају и да он све одлучније према води свој корак управља, док му се траве око ногавица њишу, јарко пламни макови, а понад главе грање багрема. Додајмо и цвркут птица, мада колубарске птице из чисте досаде цвркућу, само се свраке с неким разлогом гласају, с тим што је познато да је колубарска досада горућа, поготово у цвећу и травама, а исто је и у тек покошеним сенокосима.

Сви су се дивили његовој охолој *особићности*, а и оних је било којима се чинило да се већ десило то о чему се говорило, па би, кад случајно инжинира Девечерског сусретну, гледали на њ као на човека који мање вреди него што је, колико јуче, вредео.

Мислило се, такође, да ће инжинир Девечерски, после кревета и тоалете, устрелити се, торжествено, *между оћледалах* у ваљевском „Гранд Хотелу“, уз неутешан плач бохемијских харфонисткиња, али инжинир је Девечерским свој револвер на строго контролисаном месту држао, а није се поуздано знало ни да ли га поседује.

Ако је књижевник Р. Б. Марковић у судбини инжинира Девечерског ишта „нађушио“, онда је то извесно *умиленије* смрти, као да су се случајно састали: инжинир Девечерски се пристојно понаша, слуша с колубарских звоника звона док као испод воде одлежу, с ружом у запучку дочекује из обреновачке пружне деонице канцелисте, па и хајдучких дружина калаузе, обилази крај Колубаре насип, наизглед ништавне ситнице уочава, ни по чему не дајући до знања да никоме, диљем лајковачке пруге, није тако као њему, а смрт се свуда нахађала: с дангубама, поквареница, пије и уместо инжинира Девечерског свршава, канда, и многе од

овог света послове, тако да је већ и простим сељацима одавно синило: *учени инжинир држи само форму.*

Због жила, које по његовим рукама бејажу снажно набрекле, могло се назрети да он на другу смрт и не помишља, осим ако то није смрт у млакој бањи, кад крв касом тркачког коња потече, као из врата недужне кокоши, а после као из младе дојке мили, тако да човек може сит да се наспава, пре него што му сва истече, а и под неку сукњу успут да завири, па и да се покаје, управљајући свој живот некој другој мети, пошто је о поретку у свету једну нову појединост узгредно сазнао.

Али инжинира Девечерског драма није више лајковачку пругу из свог лежишта могла да избаци. Мирно и резигнисано, једнолично и шаблонски, пруга се Колубаром просукала, а и кроз животе оних који о њој ни сањали нису, али пошто је књижевник Р. Б. Марковић, очито, о инжинуру Девечерском *један роман*, замислио – остао је, у *ноћама*, и опис једног од његових ишчезнућа.

*

Као да је однекуд пристигла лађа, тако се уз сам насип прибила лака кочија, с упрегнутим коњем јабучког кмета.

А кад је инжинира Девечерског угледала, Дрвена Марија је помислила да ће, ако икад, нејака остати... После ће инжинир Девечерски заувек скинути онај прстен до којег му толико и није, чим га стално око кошчатог кажипрста врти, понекад и с језиком међу зубима, као да трн из пете вади. Шмугнула је у конопљу, али с јасним знаком да инжинир Девечерски потрчи за њоме, а устрептале конопљарке ће му показати *место*.

Голубови под стрехама гучу, рана јесен, девојке плету венце, певају песме и воду газе, разиграле се поподневне

сенке, птице из лугова и врзина весело се дозивају, а Сунце, топло и златно, полако тоне у колубарски тишак, пун мириса топљене конопље – од Бога време да буде то што бити мора и да се Дрвена Марија малко посребри: *боље је чекајти овде, наићи ће неко.*

Али инжинир је Девечерски под једним дрветом застао, дуго нешто сам са собом двојио, пре него што је реч-две коњу међу уши прошаптао, па је коњ лепом главом жустро затресао и, полако, путем низ реку, повукао лаку кочију и њену тешку сенку, ногу пред ногу, као да још није сигуран у оно што му је међу уши речено, на лепом језику старих форшпана.

Е, сад, од коња се није могло тражити да се сети да ли је инжинир Девечерски, понад коњске главе, уздахнуо као што уздише онај који се пита: Боже да ли ћу успети, а још мање од Дрвене Марије која је, из кудеље, упазила само једну грану како се трза, крупно и ситно, као да је коза одоздо брсти.

И нико, никад више, инжинира Девечерског није видео.

Само је обергеометер Босиљчић, кад је у геометерски табор без кочијаша пристигла кочија, између ушију расејано почешао коња:

– Заборави и не сећај се!

ИЗ НОТА

С нешто *īraђе*, портретом и прилозима
за биографију Р. Б. Марковића

НЕСАНИЦЕ ОТПРАВНИКА ГЕОРГИЈЕВИЋА

Прошли су сви моји возови.

Осуђен сам на усамљено умирање. Лајковчанска стација тачна је адреса моје душе и мог гроба. Влакови, воистину, посведневно тумарају, као пренути из дремежа, кроз пустопољине мојих сећања, кроз успомене моје, далеке и изгубљене, и кроз приказања из снова и лепог књижевства, а неки се у месту захуктавају, очекујући прегледача кола и канонску визитацију до које неће доћи, почем је и сам прегледач књишка измишљотина, као и друго испод пера лајковачког мнимог литерате Р. Б. Марковића, али *све ће што народ поизлашћити...* Некоји од колубарских ветрова, из чијих се уста јако осећа, хлади моју у сирћету главу. То је онај ветар, као тежак вапај, који зауставља време и *ишћивове* до наша, помирен са судбином и својим бедним положајем под крилима колубарских сврака.

У возу се не може чути да у пољу неко пева, али се може чути за болест стоке и диспозицију артиљерије.

Штацијом лајковчанском, пре неколико дана, промину мечка с мечкарима. Прође и главном улицом, а иза фиранги нико ни нос да помоли, само једна баба на кибицфенштеру остаде, али њу су одавно ту иншталисали, не склањају је ни лети ни зими, не зна се ни да ли је слепа, ни глува, ни да ли је у животу, акопрем се неки куну како су опазили да још трепће. Е, види, како је то! Некад се знало кад мечка с мечкарима долази, знало се много унапред, па је општински началник пред мечку излазио, с најодличнијим људима и

васукупним општинством. Било је бандиста и цвећа, а држале су се и пламене орације. Сад је пак све затворено и залокоћено, а и сами мечкари су, кажу, на варошкој утрини невољну мечку за дуд везали и разишли се, штоно веле, тројица на четири стране у пет партаја. Сама мечка је болеснички поњурила главу и тако гледа као да је се не тиче то што две недеље није јела. Пази сад, братац си мој, и нека се не помисли да прегоним: ни кера једна да је залајала, прем ако мечка у дивљи род спада. То је оно што ме јако брине: нити се пси мечке уплашише, нити јој се деца порадоваше. Само ће весела мечка цаба крupati.

Господин Харт, дринске бановине и свецеле државе целат, на 73. пагини свог *Крвниковској сѿоменара*, писаног местимице и бодљикавом готицом, упућује како на свакој железничкој штацији ваља иншталисати вешала за најмање дванаест персона. Раскоши у Лајковцу није дотад било, али откако су вешала поменута – некако утањеним гласом сви говоре, дан иншталације трепетно ишчекујући.

Поизнад Колубаре *целој светиа славне* надноси се Рудник планина и на њеном вису огњено ти гротло, али никад из тог гротла ватра да бљуне и да сагори све живо, осем птица, а њих би, теоретски, колубарске свраке узбуниле. Ево, девет пута по девет година откако се колубарском долином лајковчанска пруга просукала, влакови свако мало пролазе, али се никад не сударе, акопрем се не зна ко је пијанији: машиновође, штацијски шефови, ми, отправници, или пак скретничари и пружни вехтери. Макар који вагон из шина да искочи, али ни то! На небеси понеки цапелин блесне, понеки аероплан, али и они пролете и ништа... Само светина, узаман, вратине у бленућу криви, а неком се и врана у отворена уста испогани. У већим и бо-

гатијим државама, јављају цајтунзи, аероплани сваки дан падају, а сељаци по шашу и врзинама авијатичаре налазе. И посланици су, не да нису, кроз Лајковац пролазили, возом и у фијакерима, ал нико ни бусом да се потегне. Прође и самог Краља ауто, па и то ко хлад да је минуо, а овамо: ложионица лајковчанска легло комуниста. Изем такове комунисте! Све су лајковачке крађе ситне, понека потрица. Кад помислиш да су коња неком украли, коњ се после три дана сам у шталу поврати, с неким невољником на грбини, за ког можеш да дигнеш из расписа суму, или ране да му извидаш, а после: за слугу без ајлука да га узмеш, чим се ствар са званичне стране заборави. Убиства су *намах*, чиста сељачка посла: око међе или ујма. О некој љувеној афери нити помена, све сама гејачка швалерација: с ногу нагањање, у плеви или међу овцама у тору. Само је досада увеличаних сразмера у малом и скврженом Лајковцу. Па буди ти неког цајтунга корешпондент кад си читавог живота становник пустаре. Пробе ради, сва убиства, која су се у васцелој Колубари унатраг за десет година случила, мнимом једном лицу припишем, измислим име, околности, и опширну депешу еклерски испратим. Мислио сам труковаће чланак, кад оно само ноћица. Никог, после, ни да демантује.

И господин Харт, разуме се, измишља и изнахађа. Сваки целат велики измишљач мора да буде, ако неће да полуди сасвим. Кад би у Лајковцу повешали све оне којино су икад на сатару и касапске ноже само помислили, не би их достало свој *Крвниковски сјоменар* да испуни. Али господину Харту је сваки дан без погубљења бескрајно мучан био и тако се, постепено, пакао од живота стварао. Вешање је, за целата, као кад се добар коњак искапи: лака топлота, веле, клизне му од ногу уз тело и то је баш као плима, с тим што осека доцније наступи. Ћутња је то као да си саму жар-

птицу замало укавезио, а после ти остаје да се од муке само надимаш, док сунчано подне лајковчанском штацијом трепти, пак ти се од јаре учињава: шине као су малко увис пошле, исто и за Бело Ваљево влак.

Ником се не супроћавам, особито не оном ког внутрена нека сила гони да се и пред свракама исказује као Кроата, каквих је на железници доста било, па и диљем лајковчанске пруге. Поред мене живог ни један Кроата није каскао привезан уларом, ја сваког здравим и призивам, обашка оне којима ни имена не знам. Крв се не може уграбити ни случајно наћи, па не волим ни да испитујем чија јесте, чија пак није, али сам зато био да Кроате још мало стишавамо и да им тепамо, јер ни добри војници не вреде ништа ако су мртви, свеједно што је у Колубари обичај да перунике се около гробова саде. Војвода Мишић заступа, можебити, издвојена и томе супроћена начала, али ја и са самим целатом Хартом о Толстоју сасвим лепо разговарам, док окупљени железничарци један другог у ребра гуркају, прем ако лајковчанска штација на *оно место* из *Ане Каренине* никог неће подсетити.

Шта да кажем о Војводе Мишића началним мислима, кад за свог века не сазнадох ни какво је моје уистину мњење. Оде лепо доба, а кажу: иде време кад ће све теже бити да у држави нађеш места где државни ћеш барјак моћи да победиш. Комунизам изгледа доћи неће, а кретање звезда и планета, ковитлац материје, покорност моја свему тому, влакови који по реду вожње не стижу него се по бескрајности времена врзмају, беспримеран штацијски фатализам, док се притуљује душе моје жишка, све то на крилам једног лептира као да се њише. Неко просикне: Пссст! – и онда пукне, тако да у маху све у *нишња* оде.

Чекајући возове лако је на штацији лајковчанској свој живот побркати са животом неког коме су одавно све даће издате. Машта има слободан простор, прем ако те чекање каоноти камичак у ципели жуља, а на лајковчанској ће штацији сваки поета брзо увидети да сви лирични варијетети коначно отпадају. Волео бих кад се за поезију не бих толико бринуо.

Неки мисле да чекају, а путују. Неки путују, а мисле да чекају. Колико је човеку потребно живота да прави влак сачека и да себе као тежак терет некуда отпрати? У смрдљивој штацијској чекаоници ником босиљак у сну неће замирисати, нити кроз Лајковац пролазе влакови с вагенима циметом и ванилом накрцани.

Господин Харт, дринске бановине и свецеле државе целат, не само што и сам велики измишљач бејаше, него је у свом *Крвниковском сџоменару* дувао у мехове и лајковчанским измишљачима који су једна накриво насађена вешала, ама баш за једнократну употребу, уздигли до знаменитости оне цркве, *Santa Maria della Salute*, о којој је Л. Костић и песму певао. У господина Харта стицају ради се о помањкању сваког укуса, или о целатским снатрењима пред сами крај узалудног живота, кад сваки човек на своју страну вуче, не пристајући на непоправимост оног што је уистину било. Шта да кажем? Господин Харт је свако вешање као поучан комад узимао, па таква сколастичност брзо умара његовог *Крвниковског сџоменара* оретке штиоце, а за највероватније се може узети да су све то бесмислице саме.

Влакови клопарају преко шина незграпних као мердевине. Велик је посао да се пруга ка небу управи, али једном ће се и то догодити, а последњи влак ће с лајковчанске штације кренути као да се вазноси, *franko* царина небеска, паче

се може очекивати изашаство међу звездама и за ону потуљену из треће класе мнозину, заокупљену туцањем вашака и чибуљица пипавим цеђењем.

Довољно је човеку, знам по себи, само униформу да обуче и већ му друкчије пролази време. Јест да је држава пропала и Швабе су ту, али ред неки мора да се зна, почем човек униформу носи и нада се плати из државне касе. Тако је и жандарм Јован тугу одбацио и за службом својом кренуо, на штацију лајковчанску, а протисли су га гонили да ноге мало у страну баца. Меште китњастог, модрог мундира, рајтхозни увучених у изгланцане чизме, већ је на себи видео чојани прслук са ситним дугметима, пчеларску капу на глави, а на веранди: госпожу своју у свиленој хаљи на руже и многе запучке. Само да се држава јоште мало накриви и стровали, лако ће он: правац у уснуло село, а Шваба што се тиче, Швабе ће бити и проћи, као што је све досад било и прошло, па после само пред шпигло станеш и чешаљ из џепа извадиш. Елем, јако му је тешко пало што му протисли ни да прдне не дају, него мора да подригне, а о пиву штоно се преко кригле пени није смео ни да сања, настрану што о таковој ствари један жандарм може једино самом себи да се јада. Сад нико не може да каже да ли се око те пенушаве кригле вијала жандармска му душа, пре него што се у крошњама штацијских липа и пчелињем зују изгубила. Можда је помислио: *куда с четиверо деце; можда: не може се од жандарма захтевати да се извржи смењу шпацијске томиле и заједању њробисветиа*, или: *како би било да одсечем свугумад с мундира и у њри леје да одем...* Обесни младић који је пуцао није ни слутио да ће у читанке ући, акопрем то није дочекао, пуцали су после и у њега, а *душу жандармску*, написао је онај Р. Б. Марковић, *сирову, њрубу и смешну, страшно су изуједале њчеле*. Бејаше то један апокрифни опричак,

по оној загушљивој мустри српског услужног књижевства, с много уњкавих описа који се даве у сопственом сафту, без итиједне црног лука главице.

Онај који чека је као неко за ноге обешен.

Бих волео да сам у књигама полицајним заведен као *несћануо*, али не као инжинир Девечерски којему се јоште надају, него као главица маслачка у добу распрхнут, па да се у те књиге уписују аудиције само оних који су ме последњи пут видели, под увјетом да нисам, тад, подригивао и псовао. Завидим људима који мирно склоњеније имаду, али се то не може испословати у држави у којој сви поданици за ТРИ ШЕШИРА знају, а нико нити зна, нити се пак вапрошава куд се испод господских шешира три главе денуше. Умерене умности и разума, човек може разабрати да речени шешири нису пали с неба, ни са глава Три јерарха, пак се предњи вапрос може опетовати: с главама шта је? Има, опет, ретких, заступатеља мњења, према којем су главе поскидане зато што је згодније да на цимеру од крчме шешири без глава стоје, него ли с главама, јер свака глава мора бити нечија, а шешир свачији може бити, па и сасвим ничији. Запазити се даде да је тим шеширима и један кичошки штап придодат, из чега производи да су остала двојица, ко били да били, гологлави кроз свет ишли с рукама у цеповима. Буде ли се неко из воза појавио, од тих без шешира, нећу му ништа говорити. Шешир ионако од погибељи не заштићује, а и главе се калдрмом већма котрљају, почем шешире по овоме и ономе свету ветри носажу. Па и кад би, од те тројице икоји, шешира се свог и домогао, свеједно би га успут бацио, чим би за њим нагли они из те крчме, у којој све врви од полицаја који се, као у свакој крчми, за пијанце издају, и од пијанаца који присежу да су

полицаји и тајни агенти. Још кад гракну: *не убијте ја!* Одмах можеш знати да ће веселник у бекству страдати. Свако, стога, на свој шешир треба да седне, како му га ветар не би однео, а уза се вазда шпигло да има и, с времена на време да погледи: да ли му је луда глава на раменима јоште, док на преседање сврабежљиво чека, не знајући да ће железничка официја до судњег дана влак тај задржавати.

Сваком који чека, влак обашка касни.

На лајковчанској штацији *Dame aux camellias* може се прочитати, а и сопствени живот просањати, гледајући у деचाка који обруч тера, док између два влака прође мнозина влакова.

Они који у чаша испијању и чипкастој конверзацији блаженство своје налазе, на прилику литерате Р. Б. Марковића, виде, покадшто, мало боље од нас мучљивих и трезних. Као слаба трска, коју и најтитакши ветар колеба, повијам се и тамо и амо, али се ни на коју страну јоште не приклањам, акопрем, на први поглед, то и није у нарави трске. Али што јест – јест! Чим тамо малчице пођем, ветра ме неког пир амо поврати, те тако и живујем: колебајући се, клим тамо, клим амо, а у мени жалостивост сама и сузне успомене. Једино се укруто држим кад нешто разумети не могу. Ономадне, видех сељака, пореску главу, под самим штацијским сатом, где, стурене капе и вас у сузама, из свег гласа јекти: *Јооој живоше, ко ће нама замениш Кардељаааааа!* Истом ти се тај изгуби у неком ти влаку, пуном псовки и зноја, и не преостаде ми ништа осем да и сам скинем службену капу, коју ни у пенсији ни пред ким нисам скидао, и да се левом прекрстим. Да ли ће пјани литерата Р. Б. Марковић још дуго успевати да изумева карактерно сумњиве разлоге за требљење својих

љриџџа од животних истина? Нешто смеће његовој души да се с дубоком колубарском тугом начисто сљуби, али свако своју нарав има и коникуларне дане у животу своме.

Зрикавци су врло божје достигнуће и може се као истина узети да уз сваку звезду по један зрикавац иде. Није дано да икоји у служби парвени то може познати. Потребна су, за тако штогод, многа отпрањничка у јулијским ноћима дежурства. И нека успомена коју човек не може да избрише.

Проносе се гласови да ће се великом числу лајковачких партаја прибројати и једна женска партаја, без конштитуције и јасних цељи, коју су Лајковчанци *ебена сџранка* већ назвали. Мнозина се вапрошава: да ли членови ове партије могу бити и мушки који се ебено ћуте. *Миџ љо миџ, љролазе љалаксије*. Није лоше да и то на знање узме, као и да већих лажова нема од оних који ти обећавају будућност лепшу од жутог носа крај ките босиљка.

Нема на овом свету те цркве из које железничарац не би срдит изашао и узалуд је њима, и у тамо Комитету, о доласку бољег времена толковати, почем је сваком у памети да у бољем времену неће боље и ебати. А мени се, опет, учињава да и у лајковчанском тамо Комитету сваком свецу длака најежено стоји, што и није неко чудо: Комитет је о празној чинији зидан, а зидарима су у жуте блокове *черџе* ударане, обашка онима који вапну и малтеру сузе своје додали нису. Сви зидари су кроз ваљевску тамницу прометани, док се бар трипут нису обредили, и док их стражари као прсте на рукама нису попамтили, а извесно је било да ће висока комесија у посебан обор одлучити оне који ће у сињем мору квасити табане, те да је за њих спремљен особит, с подебљим пунктовима закон. Живорад ковач је на

меховима одсвирао *Широка сѝрана маја роднаја* и о њему се више никад чуло није. Исто и за једног који је у обреновачком влаку, Вечити календар толкујући, тврдио да је Творац, за тамо неку годину, Васкрса датум тако удесио да ће се Срби католици и Кроате православци на Дан железничара весело туцати. И тако, за мнозину се више не зна и не пита. Навика и равнодушје све поједе. Јединица кад се упише, онда се само нуле додавају. А ово што се ради није више ни за долг ни за кратак разговор, док влакови, спечени и тужни, кроза клето поље клопарају.

Ни сам не знам како се у ноћи довијам да на сама себе не набасам, од снова се и страха чувајући, поготову док сам у служби. У Лајковцу је и сам живот некако неодобрен и чини ми се да ће ме, чим сване, неко проказати, ако се до беле зоре сам не пријавим.

Не упажам у себи жељу да неком судим, нити да чатим ичијег псалтира и катихизиса, развје у крајњој нужди, јер писци су њини све сами трговци душама, капамације и сарафи, те сваки спис њихов поучава страшном и силном лекарству од самовољице. Погружити себе мораш да би њима удовољио и опетовано осудити се за оно за шта си већ осуђен, док они своје благополучије у чанку налазе и у бокалу којено су испред нас измакнули.

Има, на лајковачанској штацији, и такав у ноћи сат кад и мртви један другог за јаку и перчин хватају, буботке под ребра издашно размењујући, а било је и међу њима и неких којино су страшно вриштали, ако би се њиховог тамо орде на когод машио. Убљанин некоји, ни жив ни мртав, али ипак више с оног негли с овог света, тумарао је по лајковачкој штацији са свежњем марвених билета. Од њега, црног

и зубатог, доносило је на шап и грозницу, а, из неког снегом завејаног доба, наишао је и један од оних натрагођа, с Карађорђевоом звездом на предњици нагорелог шињела и с чичком на крвавој полеђини, који се ни на оном свету није с киме год спријатељишао. Срели су се насред колске ваге, вазда подмерене, која би се упустала и шкрипала кад год би међу њима пала нека од ових речи:

- Нисам ја оно шћо нисам.
- Ниси? А јеси.
- Нисам.
- Еј, Хеј!... Нућо, саг... Е, ља добро.
- Нишћа, нисам ни био шћамо.
- Ниси ни био шћамо?
- Нисам.
- Тако шћи очију?
- Тако ми очију.
- Па где си био, доџ ше ебо?
- У љробу.
- Твом?
- Мом.
- Онда је боље шћо лажеш. Боље за мене.
- Зашћо?
- Тако... Да си био шћамо где се кунеш да си био, љрву би ме ноћ убио... А за Радомира није боље. Радомир би жив осћао.

Кураж сам и свако поуздање изгубио, под пуним месецом док сам их слушао, акопрем је, у дијалошком овом супроћавању, на подоби књижевних ерзаца из младости моје, дошло и до некакве нагодбе између сеновитих колубарских замлата који један другог, у мртвено платно умотани, и на оном свету, зачикују брковима увис напереним, у иловачу прсте заривајући, а можебити и чешући се из-

међу гузова. Ником нисам ништа о томе саопштио, почем би то изазвало моје промптно из службе отпуштање. Остало ми је да овога и онога света питања сам ти решавам, вазда без одлуке о неком целисходном кораку. У *џричама* Р. Б. Марковићевим, много доцније, појавиће се, у сличним сценама, штацијски мртваци из реда колешких асесора, а богами и инжинир Девечерски, за којег се не зна ни да ли га је смрт прихватила или га је из своје кецеље истресла, почем инжинир Девечерски, по *ношама* лајковачког мнимог литерате, већ пети свој живот троши, а кад год треба да умре, неко у пишчевој глави пуцне прстима и каже: *не, још!* Заиста је тај Р. Б. Марковић умео да прегони, акопрем је и неке потресно снажне реченице оставио. Штета што су те реченице у неповезаној и досадној целини начисто изветриле. Из станичне ресторације хармоника се чула, а после цимбало. Помислим: И сам хармоникаш ће једног дана морати да умре. И цимбалистица, која се за пољачку принцезу Радзивил издавала. А шта ако је хармоникаш већ цркао?

Само ће се инжинир Девечерски за смрћу својом дуго потуцати.

Изгледа да се од стране закона никакав посао у Лајковцу није допуштен и да сви Лајковчанци пазе да се тај закон не крши и гледе тога нико ништа спровођу да имаде. Мрско ми је да расплићем оно што одвећ је запетљано. Моје је пак мњење да за доброг курмахера хрђаве женске нема и да то добро знају они који нас све у главу ебу. О томе не бих ни мислио кад бих, макар себи, умео одгонетнути зашто ми сам Лајковац на лазарет и старачки дом понекад личи, а некад на механу с неверном и дрзновеном послугом. Сижејне конце невешто сплићући, о томе је и Р. Б. Марковић писао, али без моралног упоришта, уз своје уобичајено измотавање, у тону тобожње сањалачке блакости, тврдећи да колубарски ветрови пушу

кроза све рупе бића и света. А истина је проста: Лајковац је варош без убожнице, без јавне ждераонице, без бордела, без луднице, па из тог факта проиходи да Лајковац, као железничка распутница, све то самим собом мора да буде, па и апсана, почем најближа апсана у Белом Ваљеу бејаше.

Сваки Лајковчанац сам себи траг замеће, а моји су ципелини на све стране зинули, доклен снег уочи Васкрса пада. Имајући неку јестаствену склоност да на више места одједном пребивам, а и свијајући своју путању као риђу коврцу, од оне сорте које распусне госпожице у намирисаним кувертама изашиљу, уочио сам и нека особита штацијска познанства која ми само на тегобу могу бити. Данас и не можеш, ни у Лајковцу, штацијом се проћи а да те у неки тефтер не уведу, па тако и моју персону на различите стране развлаче и сваке ме у своју школу уписивати хоће. Полицаји о слободи зборе, распопи о вери Христовој, курве као и вазда о крепости, ливари се благодејанијама диче, а безграмотни се позивају на књиге које су други читали. Клонфери су у поете аметом ударили, позороштници у Сенат нагрнули, јуноше ратна прикљученија печатају, марксизма катихете се на веронаук пребацују, домаћице већ одавно иконе малају, сељаци се за циркусима вуку, а једини лајковчански књижевник, Р. Б. Марковић, аукторитет је свој до те мере понизити дао, да се ту не може говорити ни о каквој мери, већ о некој болесној потреби за самомучењем и подгузношћу, гледе општинских глава које се, без Р. Б. Марковића, не би ни могле са својом влашћу толико укалупити. Добро воспитаније налаже да човек у таквом друштву и у таквом добу, нико и ништа буде, као и вазда, док шталски момци, у капутима лисичином оперваженим, држе орације с китњастих балкона, одакле их не може отерати ни најстарији колубарски вијор, кад у свој таочир лајковчанску узме прашину и све што сиња стена није.

Шта год да је Лајковцу на ползу, испада да је то у исти мах Лајковчанцима на штету. Лајковац би по Васељени требало расејати да Лајковчанци један другом тегобни не буду. Акопрем је Васељена толика да умом се обухватити не може, нашло би се и штокаквих Лајковчанаца који би за и синор за свој део вечитости хтели, а после синор тај да проширују, пак је за расудно узети и изумевање неког свештеног језика, за сам о Лајковцу говор, а за о истом темату писање, и о Лајковчанцима којима, од тога што су Лајковчанци, као од некоје болезање, големи носеви израстају, гдекојима и глас крупња, а после им дође потужно и криво што такове носине кроз накурчен и подмигљив свет читавог живота ваља продевати, па су неки помишљали како би свако свој нос бакарном тенећом морао да прекрије и златним пулијама да окује.

Неки отправници су заборавили да минуло је доба подбријаних вратова, ађутантских акселбендера и пичежних бркова, те су, пачеже у служби, изгледали као из гроба уставши, исправљајући се свом висином, с пиштљком у устима, фењером у левој и сигналном лопатицом у десној руци, или испод пазуха. Службена забринутост вазда бејаше штацијске ми властитости мера, а и замишљена туга – најпаче док влак штацију напушта и кроз жито и сунцокрете замиче, лагахно се утишава и иза луфт-линије нестаје, пиштећи као испод воде, чезнутљиво и боно, писком знаним са различитих литерарних страна.

Све сам ја некуда склонио, само себе никуда не могу. Има оних који веле: *не мош довршиши оно што не почнеш*, а њима супроћени кажу: *што не почнеш не мош ни поквариши*. Кад дођем у Општину лајковчанску, испада да је неко с мојим именом већ био тамо и да су га одбили. Шта да

кажем? Ништа. Из Винковаца један кочничар, испраних очеса као у свеца са руске иконе, рече ми: *Свијетѝ овоѝ љра-малећа љуно кашље, љак ће мноѝи с ове љлохе на безувјетѝни оѝѝуѝѝ, а ко зна будем ли и сам љреживио, о ѝоѝе одлучиѝѝи немрем, а један пак из Попучака чоѝа, над судбином разнежен: Кад обучем шајак љанѝалоне, фермен од модре чоје и доламу с крзненим љервазима, мени се учињаѝа да сам се за умрли сѝѝ наредио, јоѝѝе да ме сликају, а заѝѝо је ѝо ѝако – кажи ми да ѝѝи кажем. Кад хођу да гледам и слушаѝам правим се да читам.*

Увек је било да гдекојима женска гузица Васељену обасјаѝа. Кад у себи човек тако нешто позна, нек у шаку га узме и види за колико преко шаке претекне, еда би се за толико памети дозвоао. Преблагѝи Боже! Минуо је осамдесети мога жића год, стар сам мало па колико прѝи за лајковчанску пругу *начерѝѝ*, али сам неки терет сам себи вазда био, и магла ми је сваки дан у душу слазила. Сваку моју шетњу скитаријом су називали, сваку реч булазном, тер сам се од свега клонио и очудждаѝао, од себе понајѝећма. Кошуљу сам скидао и на њој грах млатио, а, после, рукав у рупу проваљеног лонца тискао, докле се грах скуѝа. С пожутелих сам цајтунга јео кад су они сребром из *мајсена* одсутно обедовали, брѝичио се пред склонитим аузлунзима док су они боцама фајн-шампања огледала лупали, и сва је моја кураж у ветар отишла. Мислио сам да ће нешто пући изненада, а онда ће вас Лајковац на изгорелу крпу засмрдетѝи, али ништа, као и вазда: ништа – само моје мисли, као натегнуте струне, док влакови плахо пристижу и у хладноћѝи плавог јутра језовито туле. Увек је било горе него што је написано. С неруке је и то кад слаби с јаким има нагодбу, тако и Георгијеѝић о којем се пише с Георгијеѝићем који

пише, али ни доглим опитом нисам познао ко је ту слаби а ко јаки, или су, *tous les deux*, за лудачки хоспитал приправни. *Ошћравник* Георџијевић је у данашње време немоћућан, написао је мними литерата Р. Б. Марковић и с две црвене штрикле поништио не *ноћу*, него с мојим жизном и прикљученијима читаво поглавље. С тог пункта мотрења, вавек сам у недоумевању: ни да идем ни да се изувам, те ми ноћом душа набрекне, као пиварским квасцем замешен сомун, а свако су ми јутро очи натечене, таман колико је доста да ме они који на све мотре рубом лајковчанске штације и света одведу, сетног, невеселог, поред парног купатила, кроз љутачу траву, тамо где нећу наћи камен за узглавље.

Сваки се влак, каоноти натрула лађа, лајковчанском пругом љуља. И сваки се човек у Лајковцу без два сведока несигурним осећа, а с њима јоште несигурније, почем ће поменути двојица, пред сваким судом и сваком комесијом, један другог у лаж угонити. У пуном наступу лудила, или у једној од својих високих визија, како би то рекли они који скрајнуто српско књижество прекопавају, Р. Б. Марковићу се учинило да ја лајковчанска пруга отегнут из даљине повик, једна дугачка путања кроз колубарску досаду коју ни ново Распеће не би пореметило.

Лајковац трули и у сваком се Лајковчанцу као гроб слеже. Лајковчанском пругом се из Лајковца не може побећи, јер у Лајковцу свака ствар и иншталација потпуно затаје. Једино се у Лајковцу Лајковац може заборављати, умирући од своје болести и очајања, а лајковчански задах само дуго време може да развеје.

У колубарској досади све је мирно, само срце мукло удара.

ШТАЦИЈА НЕПОЈАМНО ЗАВАЉЕНА

Познато је да се будући отправник Георгијевић као практикант у Лајковац доселио кад је сваком живом у Колубари око срца ледена капљица висила ако не и гута леда. По мраку се није разазнавало ко је сецикеса, ко провалник, а ко пак Аписов потајник који справља отров за неког из кора бечких генералфелдцајгмајстера, можда и за саму Царску и Краљевску мајестетичност, а можда и за Његово Височанство Престолонаследника Александра, па су, према *ноћама*, будућег отправника Георгијевића у жандармерији претукли, колико да малко одвугне, а онда је остатак ноћи и дан до подне морао да проведе у подруму, међу некаквим кокошкама, док се његова ствар није развидела, а за то време човеку се пуно разнобојног плетива у глави премота. Ма с које се стране узело, на жандарме пада мање одговорности кад некога претуку, остало је брига команданта жандармерије, који је још држао на уму инжењера Девичерског неразјашњен стицај, иако полиција одвећ не љуби од своје персоне и овог света бегунце. Будући отправник Георгијевић, на сасвим другачији поступак навикао, није могао да појми како ће, већ колико сутрадан, на перону стајати као да на себи никаквог жига нема, и без икакве примисли чекати возове с мртвацима, с далеких караула, и коњима којима у устима не вруска зоб него властити трули зуби. Лајковачка штација као неки овчарник бејаше, а и штацијски регламан је био некако чобански уфитиљен, сведен на неколике пунктуме, којима нико особиту важност није придавао. Возове су у станицу пуштали кад се неко на машиновоју сажали, а кад би неке возове требало *укрстиити*, сви

су се питали: шта им је, да ли су полудели. Будући от-
правник Георгијевић је, свакако, и у рангу практиканта
имао уво за речник железничких пиштаљки, којима је осо-
бену звучност трешњева кошпица давала, али је у Лајковцу
први пут чуо да се железничком пиштаљком на велику
удаљеност о контрабанду поруке могу преносити, запажања
о ваљаности тек приспеле ракије, приде оно што би, према
лајковачким схватањима, уз кавалерске кистиханте ишло,
па и неке опаске на самој граници небрижљивог односа
према војним тајнама.

Био је сумњив сваки воз који до предсигнала лајковач-
ке штације на време стигне. Штацијска послуга по киши
није излазила, као да су сви тешко болесни били, а оним
возовима којима се нису надали дуго нису дозвољавали
штацију да напусте. Једном је будући отпавник Георгије-
вић морао да се лично увери да ли је прегледач кола заиста
мртав или само пијан, а овај је нашао да је већ премного
такво неповерење од једног придошлице, још и практикан-
та, и младом је Георгијевићу шамар замало опалио. Сама
штација је била непојамно заваљена, блатњава и разграђе-
на, с пуно мршавих говеда која се ни у једну рубрику нису
могла уписати, него су по пустом пољу просто гњавила, са-
плићући се о шине и падајући по њима. Често је долазило
до недоличног мешања штацијске послуге, па и до поделе
надлежности, у чему се ни виши штацијски чиновници нису
изостављали, са онима којима су сви возови прошли. Ни у
сну будући отпавник Георгијевић такву штацију није ус-
нио, а био је сигуран да ником такав сан није ни долазио
откако се у белом свету за железницу сазнало. Сами Лајков-
чани су, осим тога, на штацији и живели, или макар већи
део дана и ноћи на њој проводили. Ником није ни падало
на памет да неки воз пропусти, а самим тим и ко зна још

шта, док се икако може сањарити о некаквом добитку, како су просту пљачку овде називали, јер, према њиховом мњењу, друга је ради живих и постајала.

Будући отпавник Георгијевић се споро навикавао на одсуство сваког штацијског реглемана, а поготову на *неиасажирско* присуство светине и истакнутих појединаца из реда профаног грађанства који, по свему судећи, бејаху готови да ударе и на канцеларију самог штацијског шефа, господина Алемпијевића.

Лајковчани су знали да овакво стање не може довека трајати и зато су и дању и ноћу настојали да ништа не прође ако њиховим прстима није препипано. Осим Лајковчана, покренуо се народ из читаве Колубаре, неокопан кукуруз остављајући, а гдекоји и несахрањене мртваце. Повели су коње и псе, па су и они, сваки по своме, загледали има ли шта за њих.

Испеване су и потпуно нове песме у духу слављења општег расула и потпуне пропасти, као да су се сви помирили с тим да ће, колико сутра, све да их уграбе, повежу и на вешала воде, па зато не вреди клечати и крстити се, а понајмање предавати се некој дубљој побожности из које кајање навире.

Туробни дах светине као свраб се ширио, али нико није показивао жељу да се мало издвоји и о свему још једном промисли. Лица су им помрачена била од тупе решености да сачекају појаву црног дима који расте као једро и воз сигурно најављује. Знали су да дим никад није ни близу ни далеко, као и то да им воз, кад се већ појави, не може умаћи без тромог и ситничавог претреса, кад се сваком чини да и бесмислене стварце као читаво богатство вреде. Избезумљена гомила, према *ношама*, само се у подне шћућури испод крошњи три велике штацијске липе, али су неки уко-

чено и сунчеву пожегу трпели само да дим над долином из вида не изгубе, или да га пре од њих неко не угледа. Ко је шешир стицајем имао, сматрао је да има право и на његову сенку и у ту сенку нико се није могао слободно пребацити. Некима се чинило како је баш њима гадно место допало, па су ту чињеницу више пута на дан оплакивали, али је и то гадно место свако поштовао, јер никако се није могло одредити које би то место боље било.

Чудни пасажири, заогрути црним пелеринама свилених постова с пуно звезда из незнатних сазвежђа, говорили су о скупоћи одржавања мира и о рату као бањској кури, после које ће исцељење наступити у прелести невидимој. Жандарми су ћутали и мировали као да крију нешто, а од железничке официје данима се ни једна реч не могаше чути. Душу Лала Бабића, који је имао и *најисмено* за своје лудило, зоље су населиле и у његовој је близини стално зујало. Причало се да ће те зоље зујати, мада тање, и кад Лале Бабић престане да живи, а сам Лале Бабић удивљено је гледао, као да то зујање неки слатак осећај изнаходи: треперење живаца, као рана кад се зацељује па из дубине сврби. „Оставите ме, мајковићи, ни сам не знам куда ћу“, отресао би се Лале Бабић на све оне који су зујали, шуњајући се око њега, ради да се насмеју мало.

А једне ноћи, у хинтову с четири белца, као да је Лајковац велика варош, пристигли су, у мундирима с гајтанима и акселбендерима од горе па преко груди, двојица бркајлија у ванредну визитацију штације и пруге. „Принцип је Надвојводу убио“, загрцнуо се шеф штације Алемпијевић, али таквим гласом као да је Принцип без возне карте ухваћен. „Боже, никада док сам жив неће ми бити овако добро!“

Сви су после у читанке и повесницу нагрнули, само се Лале Бабић у један ћошак забио и смотрено свећу упалио.

ЛАЈКОВАЧКИ ГИШТОВИ

Гиштови су, према *ношама*, мнима бића лајковачке досаде и меланхолије уске пруге.

Многи верују да су се први гиштови између два рата јавили, у лајковачкој читаоници, али то сигурно није истина. Када су први гиштови примећени, Лајковчани су били далеко и од помисли на утемељене читаонице. Изванредно је тешко проникнути у свест која је међуратно лајковачко доба пресенила: ситуација је конвенционално драматична, али недостаје она субјективна боја, недостају *ирелазни валери*, а и веродостојно сведочење о оној неиздржимој празнини у којој су се, пре самих гиштова, јавила нека додуше ишчезла, али не и сасвим непозната фантастична бића која су, можда, и читаву Колубару у својој власти држала, а да се то није примећивало.

Колубара, река о којој се много прича због једне славне и кржаве битке, гиштовима је била природно станиште, мада нико није доказао да су гиштови водене чувиде, али, према *ношама*, понеком би се на њеним обалама отео кратки јецај, најпре слаб, готово нечујан, а онда би свима јасно било да је то јецај од каквог се прво пребледи, па онда оног ко би га чуо чудесне узвишености осећај одједном протрне.

Све што би очи књижевника Р. Б. Марковића спазиле претварало се у несумњиве доказе о постојању гиштова; без гиштова Р. Б. Марковић ни одлазак у нужник није могао да замисли, али присуство гиштова није било ни изблиза толико. Једноставно, радило се о узаврелој машти у коју је веома тешко проникнути: књижевници чудно говоре и кад није о гиштовима реч, а има их који су могли да се закуну

да је и до Мохачке битке „гиштовском кривицом“ дошло, не узимајући у обзир вапијуће хронолошке провалије и очигледне грешке.

Мимо свега, лајковачки гиштови су изразиту тананост показивали и никако се не би могла прихватити теза да су настали у штацијским јазбинама, мисли се на железничку ресторацију, магацин за робу и јавни нужник, с мноштвом пасажирских записа – од којих су неки и у прозно књижество ушли, кад се, почетком седамдесетих, такозвана *клозетска ірана* српске приповетке осорно заметнула.

Обичан разум гиштове од кухних клица не лучи, али у томе и јесте сва невоља: брзо се увидело да се гиштова нико не мора бојати, те да они појединце чак и срећним могу да учине. Од тога је неке и глава почињала да боли.

Било је и оних који су тврдили да појава гиштова овај свет у *нишџа* сасвим сигурно води.

Неки ни саму реч: *ишиџ* нису могли да поднесу. Смучило би им се већ при првом слогу.

Тако се и одомаћио обичај да се у пристојном друштву, уместо речи *ишиџ* оставља празнина, коју би неки подривањем испуњавали, прдежом, или дугим низ Колубару погледом.

Али та је досетка само краткотрајно дејство имала и онда би се тугаљив предмет разговора како-тако морао повратити, постајући далеко стварнији неголи на почетку.

А гиштови су незаобилазна стварност постали тек кад је са званичног места речено да су вештачки и измишљени.

Апсолутно није било наде да ће Лајковчани апстракцијом икада овладати, али у погледу гиштова многи су самопоражавајуће признали да гиштови ипак нешто представљају.

Отправник Георгијевић је без увијања признао да су његову персону гиштови већ визитовали: угледао их је у

башти и притом се храбро држао. Месечева светлост бејаше бледа, мада с једном *чивијном нијансом*, а зна се ваљда за својство гиштова да се на бледој месечевој светлости провиде, зато отправник Георгијевић и није ни могао на разумљив начин да их опише, можда и због оне *чивијне нијансе*.

Он ће их и надаље примати, по могућству безболно.

Гиштови су се и лајковачком пругом јављали, по возовима и у штацијској осами. Искрсавали су као светлаци пред очима, у главама измучених пасажира, док им беле марамнице још свеже бејаху, и после: као звездице без атресе, због којих свачији мозак као у неком запаљењу мора да буде, или макар њима дуго заузет.

Због гиштова је отправник Георгијевић остављао упаљен фењер, мали жути, под тремом окачен, као на прамцу неког чамца лампаш, покушавајући да проникне у природу тих чудних створења, али све што би му на ум долазило исувише простим му се чинило и често је књижевника Р. Б. Марковића призивао – о томе да расправљају.

Неки су до представе о изгледу гиштова покушавали да дођу преувеличавањем својих представа о бацилима, али на сметњи им је била већ и проста чињеница да се гиштови као бацили никако нису могли узети, што је у *ношама* већ забележено.

Веровало се да су гиштови поодавно стекли чудан утисак о томе како Лајковчани живе, па их је то навело да се притаје, а можда и да се из Лајковца сасвим изгубе.

Сељаци су, по возовима, зачуђене погледе један другом упућивали уверени да су гиштови јоште једна варошка измишљотина, а неки Живан из Јабучија је тврдио, живански упорно, да он испод леве плећке гиштове осећа: *ондак кад оће алауца*.

Жене, све време, нису успеле да о гиштовима ишта до-мисле, мада су неке убске препарандисткиње тврдиле да су гиштови нешто што се у свим људским бићима јавља и како је извесно да гиштова има различитих врста, па сам избор постаје све тежи и тежи.

Важне личности из Општине и виших кругова железничке официје изабрале су ћутање као свој начин уплитања у неразрешено питање гиштова. Осећали су се неспремним за било какво посредовање и доста су времена у искашљавању и смицању обрва проводили, готово се и не растајући – како би један другог на оку држали.

Р. Б. Марковић, за кога се никад није знало кад пије, кад пише, а кад ли пак сам са собом разговара, огледајући се у неком од прљавих лајковачких аузлунга, толико се у читаву ствар у вези с гиштовима унео, да је то забринуло и оне који су га познавали само толико колико је потребно да би га мрзели.

Изгледало је да му се, осим гиштова, све друго из сећања избрисало, иако очито бејаше да је и без гиштова сваки његов корак у Лајковцу споран, а нарочито после реченице: *Ко не познаје тишшове, не познаје добру половину света*, у железничкој ресторацији изговорене, док је *чишав Лајковац* ишчекивао воз са важним из Престонице гостом, чији се долазак повезивао с неком врстом визитације укупног лајковачког стања, па није пожељно било ни у обичан разговор ма с ким ступати, а камоли окупљеном свету транспарентне реченице насумце добацити.

Отправник се Георгијевић, у строгој осамитости, утврђивао у мњењу да се у блиској будућности ни сеоске девојке неће удавати за оне који за гиштове немају *ћушњу* или *осећај*. Било је невероватно да се тако нешто изрекне јавно, а можда је отправник Георгијевић то само забележио у једном дирљивом поглављу својих *Несаница*.

Било је и покушаја да се на књижевника Р. Б. Марковића све свали, па су неки тврдили да Р. Б. Марковић измишљањем гиштова покушава да самог себе домисли и мистификује.

Придворни целат, С. Д. Јоргић, вазда киван што је без пенсије остао, тврдио је да су се први гиштови јавили баш на месту где су, некоћ, лајковачка вешала била. Према С. Д. Јоргићевом толковању, прва појава гиштова је колосално узбуђење изазвала, поготово међу Русима, који су тврдили да је гиштове по васцелој Русији неки Распућин расејао, а после није било тешко ни цара Николаја с престола збацити.

Неки су се, пак, позивали на бечке цајтунге које су други читали, тврдећи да су гиштови доспели још са оним геометерима који су измеравали трасу за прву железничку пругу у Србији, а гишт инжинира Девичерског још тера своје: плачу девојке кад читају *Тужну историју једног инжинира*, а таква лектира неваљалство рађа.

Разборитији су гласно говорили да постојање гиштова није доказано, мада ничим нису наговештавали да би посумњали у ваљаност доказа уколико би се ови однекуд појавили.

„Онај ко је гиштове створио тај их је и на пропаст осудио“, тумачио је распоп Величко који се смејао изнутра и никад се није могло знати да ли говори оно што мисли. Очи су му биле некако пресећене оном тењом пропалог човека, а око њега је тежак загробни задах вазда лебдео и сви, чим мало одмакну, прочисте грло ако икоју реч с њим проговоре. Некада је и распоп Величко лајковачком пругом путовао, возове често мењајући, с великом крлетком од сјајних жица, на форму Вазнесењске цркве, под чијим су кубетима певале птице, жуте и плаве, али су га, у године, једна по једна напуштале. Било је доста разлога да се распоп Велич-

ко замисли над празном крлетком чије су жице почеле да рђају, али он се, полако и неосетно, у неког другог већ претварао и једног се дана његово ново, или можда старо и затурено име појавило на платном списку чиновника лајковачке штаацијске Управе, а он сам, с црним надрукавима рођеног канцелисте, сашивеним од пешева некадашње мантије, као члан *Сџајаће шикуције* за намиривање штацијског штета, док је празна крлетка, на форму Вазнесењске цркве, крај штацијског нужника остала, малом шкиљавом сијалицом осветљена, напуштена и мало канда зачарана, јер је међу штацијским кршем у мањини била, а још је могла да послужи својој основној намени: да се у њу у свако доба птице укавезе.

Разматрани су и многи начини да се гиштови на излазак у јавност приволе, наивнији су чак тражили да се и неки разговор с њима васпостави, а било је и недоумевања да ли гиштови могу или не могу да се у тоњи општинских одаја одрже. Ваљало је некако докучити на шта гиштови личе и да ли су, уистину, мртвачки бледе боје, како је то отправник Георгијевић тврдио, толико бледи да се кроза њих све види, а они се не могу видети, као добро испрано стакло, па се никад не може знати где, рецимо, гишт престаје а почиње винова лоза која се уз доклат Аћевчеве каване гагричаво пуже.

У словенским језицима и на латинском, тврдио је књижевник Р. Б. Марковић, реч *išiti* не постоји, али то никако не значи да та реч није из неког језика за који се још не зна, и да сами гиштови нису ту, поред нас, само у неком одвојеном времену. У Лајковцу се, међутим, озбиљно сумњало у Р. Б. Марковићево познавање светских језика, иако ја Р. Б. Марковић говорио да би му истински стран језик био само онај који би сам измислио, идући корак даље и два у страну

од језичког пута којим се одважио његов презимењак Ђорђе Марковић Кодер, једна од неутешних душа српског књиже-ства, фехтмајстер и *Роморанке* несхваћени писац.

Лајковачка штација као распутни пункт хумске пруге и шумадијског јој крака, кошмарно место, с возовима који су као у неком благом заносу пристизали, привлачила је, сама по себи, бића нејасног порекла, фантазијом често обојена. По чашама у штацијској ресторацији кадшто су се нахађали не само трагови кратких длака и необичног перја, него и читавих шапа непознатих животиња, које су очито створене, као и гиштови, да само због себе постоје, чим их нико живи не може видети.

Било је и нагађања да су се лајковачки гиштови измет-нули, па семе један другом једу, и да се тако проређују. Од-врнувши неки сањалачки гвинт, Р. Б. Марковић је тврдио да у лајковачкој досади ни гиштови не могу предуго гишто-ви остати, па су и они већ осетили да одавде треба отићи, пошто мртав простор никад не може бити краљевство гиштова.

С господском уздржаношћу, отпавник Георгијевић је упоређивао лајковачку досаду с огромним тучаним покло-пцем на који је наваљена читавог света тежина: Енглези би у Лајковцу беле тропске шлемове носили, мада Енглез у Лајковцу није лако бити, ни крава, иако крава даје млеко, али ни гишт, акопрем гиштове, на први поглед, ништа не обавезује, као ни облаке, али све се буди што се успављује, па тако и гиштови.

ОД ЛАЈКОВЦА ПОДАЉЕ

Прилог за биографију

(1)

Књижевни критичари су се од Лајковца подаље држали, а књижевник Р. Б. Марковић Престонице се увиђајно клонио, као и визитовања редакција, *своје књижевство* помало мистификујући, безгранично одан *пришчи о лајковачкој ирзуи*, збрканој наративи која је заправо *један роман* имала да буде, неуморно исписујући *ноше*, а њих би, појединачно или у свежњевима, испод тепиха и иза огледала скривао, и на многим чудним местима на која би одмах заборављао, као што колубарске свраке скривају безвредне ствари, придигнуте у кратким прелетима, а после те исте стварце друге свраке придигну.

Веровало је да ће његов књижевни глас од прожетости лирским надахнућем искључиво зависити, а не од ситуирања *пришче* у само средиште доба. Мислио је да *редом* све треба почети, али никако с претераном историчношћу, нарочито не залазити у стратегијски простор *Колубарске бишке*, о којој је један познати престонички писац увећано *траћу* прикупљао. И сељаци су га већ виђали по скритим стазама којима ни за по века жива душа не наиђе, јер кад се *траћа* прикупља, онда писац мора себи и најмање добро да ускрати. Доцније се испоставило да би се књижевник Р. Б. Марковић врло радо самог себе сећао као оног доктора Радића који у препуном возу опсервише жену Вукашина Катића, госпожу Олгу, а и сам би инжинир Девичерски, по *каракшеру*, могао да *леће* у опис оваквог путовања: *нишша*

џу не би буџнуло, инжинир Девечерски би леџао, баш неосеџно, стоји у једној ноџи лајковачког литерате.

Сваког, дакле, вреба сопствена душа.

У винском заносу, Р. Б. Марковић се, према сеџањима савременика, вајкао да пруга свакој војсци служи и да је 73. регименти у Лајковцу сувише добро било (*Госџого моја... Хеј, џосџого!*), док се Потјорекова армада повлачила, осим што је монсињору Жуњелу, војном капелану, печену гуску с већ постављеног стола неко придигао, па се монсињор Жуњел само бухтлама и сиром морао задовољити, мада о томе ни помена нема у лајковачким успоменама Егона Ервина Киша, који би такву џуслу од згоде свакако забележио.

Из ноџа се, додуше, разабрати може да је у самом Лајковцу мало ко остао, и да они који су остали готово нису ни постојали, колико су се у себе повукли, док је Мишићева артиљерија звиждуке у уво пуштала и онима за које су све регрутне комесије потврдиле да потпуно су глуви, па су једног и обесили, с напоменом да ни туче обешених не би могло за тако штогод изравнати вагу.

Све, међутим, упуђује на то да се лајковачког литерате душа због јуначких дела није комешала, о чему убедљиво сведочи и чињеница да ни трага у ноџама нема о важном послератном предузећу какво, без сумње, бејаше подизање споменика са изображењем Војводе Мишића на коњу, док су *џџацијска вешала* – једна бизарна, можда измишљена, али у сваком стицају недовољно проучена лајковачка *задужбина* – безбројним ноџама „покривена“, у посебном фасцикулу, с придруженим *Крвниковским сџоменаром*, мнимом лајковачком хроником, а у ствари: посве дубиозним списом извесног г. Харта, мада би се међу критичарима, који су се од Лајковца подаље држали, нашао и такав који би баш над поменутиим списом пуцнуо прстима:

– Па то је реалистички!

ИЗ КРВИНОВСКОГ СПОМЕНАРА ГОСПОДИНА ХАРТА

(Од пагине 73.)

Врхња власт немре то круто рьет, но препоруча се вешчала иншталирати, там по сим колодворам, штационам алпак најтимањшим постајам, по регламенту, и реду.

§

Обвезантност вешчала нијече се од стране пучанства, а нити се нијече обезантност ватерклозетона, кајти по ајз-либнима зу посејани и ајзлибни ји собом пелају, и се зшпагом је и порцуланом, воду преко шпаге фасовали бумо, и ву шпиглу изображават се, ак худичу и потепанци штрофали га не бују, ждружгали и змлели. По тем, ни штациона, којекуде, нигдар не бу през клозетона, и богеци зпамећу флекавом то знаду и о тем даљше се не приповеда.

§

Зочалам нити јенег не бум збесил, ако зочалеци змање срече јесу но ти кумрич боси по трну кај ходи, и задоволни нису никдар, и никак, почем душа јим је татска и галгашка. Прафзаправ, никдар да је било зочалама душа писавих зпрасицами да појти хочеју, но мед њиу тушта је и кмица зћуди присподобитој ћуди курјака гладнега, и само ву својој злости јако поуздани јесу и посвемашњој непоузданости. Но куца вура и зочалним татима, книгарима проклетим, филозофима пездечим, и цинкуш јим зазвања, а зверх галгах гдо први бу последши не бу, чиниш волико. Се приповеда о францишкему јенем шкрибенту, морти французли-

вещу, гдо вешчала је ву пекленске верзуше вуплитал, пак ти песји верзуши не заборавлају се лако, најпаче ките о риту прдливом, какти контрабаланци сецелом живлењу, но поет ти пеклени през очала је бил, ал јен пештански канцелист очале зу одложили и анда су веома добро хмрели. Зачудније ништ немре бит од тега да негдо, нектар и некак, штриком вре заштрикан, робец при вешчалом заишће и очалам ву цклише захукне, как да кани риет: „Свиет је и там и овам“, анда пришкиљено погледи и кривнику милодар приправи, прафзаправ гавалерски: жжепе му лајбешке златну вуру презентира. Тому се нитко насмијал не бу.

§

Згубљење је вавек сличито маскенбалу, мал не јена хистроинска радња: публикум пун милостивица и шпалераних најфешица, се кринолин зу облекле и лорњон взеле, за стицај при вешчалам тик не наћи се, кај запазити се дадне знасумичности јенег обхватног погледа: вунеглижиране иза фирангам фрајле, ву меблу и поплуну, до подневе вуре гдоје се не дизају но ак јим дође воља. И хексица, Бог мој, буде мед њиу, женшчина ледених сиса, гдоје на крвники и згубилиштенске предрадње се рајцају, и кај бују јемле од тега? Од сега јемле бују, ак праф сем размел, сечитаво тело јим се нарајца и вузбуди и, по тем, живчараца пунктуми и чворишча, ву прелести, какти сред фашанке. Немрем знати как је, как пак ни, чиниш волико, ал пак и не сањарим о тему. Тек, страшно то је: хочеју милостиве и најфешице, хексице какти и мужаче проклете, либлинг да јим грозоту причиња, но Бог буди знами да би нетко наслутио, алпак разоткрио то. По тем, ништ се не мре риет, сем пак сем: куш и куш, ак се не вуфаш в онага ву гачами јарца черлнега, зкапитом как ти шкофа лубланскега капуцин, по души те!...

§

Ах, спомени, далки и згублени... Аграмске сребрене куле и небешни жолти серп, док ву Лајковцу нобилитета не има, сами железничарец гол, анда: голи и замужгани геаки, как слепци пругом се шпанцерал, ајзлибне ослушкујуч, којекуде, ву дну света, зјеним вуфањем: свескупно да потонуло бује, ак днес не – зјутра најтисигурњејше, и се да, злајковчанском кужном досадношћу, ву јогњу небеснем зежгано бује...

§

Политичареца ак ухитију, зверх галгам акти госпона придизају, зе ми зе, чиниш волико, утвара: двојника морти згублавам, а не оригинала, и фуртинавек ву сан дохађу ми крабулни кумричи, главачи регниколарни, алти знами се, ни мед нами, расправит не мре, ништ и никак, сем само ву пеклу, ал ву столце парадизне писаве душе не седају се, ни политичареци каштигани, нит крвники зчијше внутрености покајања дим се вузнаша. Ву политичареца живлењу се фалшен је, кромје згублења, кајти згублење фалшно нигдар не бу, пак ни в Лајковцу, ву турском карвавим колинах, згеаки кај вавек бују, кромје как мерличи, на буну вустали.

§

Густиозно за проматрати је обнашање, зверх галгах, шуфта пухливог, звратом заштриканим, червенешег какти од вина, згалжењечкем обгерlichem, јазбеца ничевнег, вупиљеног спрам црте обзора: доле риет би да хоче стрмопиздит се и у свиет јурнути, ма камо. Какшне јим се велке бедастоће не дохађу. Но звратом заштриканим, зобгерlichem галгжењечкем, нити икдар је Лајковчанец, ни јен јени, знишчио фану татску и коругву, нит обчутал је, и вутврђен втем бил, да погрешил је, кај путом се је кривим запутил и

супрот себи призвао велку оружну силу. Грожљиво је то и фуртифурт вужасно!

§

Јен јени Лајковчанец, прафзаправ: лајковчански тујац, госпон Георгијевич, имели зу моје поштивање, какти илуштришимус, и, ву посвемашњем Лајковца потонућу, госпон Георгијевича вупутно је вузнети на јен шкољ небешнега мира, звиздами да вуправла, галаксионами да комендиера, знеумитном точношћу, анда: варливе звезде ву чарну јаму нек стрмопижћу се и здежмају. Так сам си мислио, почем зу госпон Георгијевич ајзлибне пасажирске абфертиговал точно, зтихошћу и особитом ћутњом, и пропуштал зу цуков теретнајше, през ијенег фалимента, и крижали зу влакове ненедејане, фурт набрекле јалушем душа згублених: јена другу зежгати хоће и пошнуфат на концу, ву чежњевској тоњи. Већ сем се лајковчанском пругом пелал, всалон-вагену, но и туј, какти и ву драјтер-клас жмаху, си пасажери пикају се, рек би, с негдним параграфлином, гда сескупни је Лајковац саставлен од худича ајзлибнима саки пут допеланих. По тем, штацијска вешчала иншталирана јесу за одлучење худих пасажера и абфертик, којекуде, обер-курвиша и штурм-пиличника на небешне колодворе, там чека јих през оченаши чарна миса.

§

Крвниковско пак занимање обљубито није, нити за очекивати је крвници да добротворне чајанке визитирали бују, полазил да бују сватске опходње, алти пампур балове, коринђе, фашанке и веселице. Кармине, нигдар и никак! Ако гдому крвници ву визиту се запуте – нигднел там, на атресу, не затицају, так је чудно то: си пути за крвници намах зу ишчезнути, и бузолини посве згублени, кромје од арештци-

мера до згубилишча. Зтега, за препоруку је: крвници по вану нека не скићу и нек они гдоји скићу се о зкровилишчам јим не поведају, а бољше је морти да крвници не станују зимом там пак где станују летом, паче је кунст да крвници ни стана не имеју, већ да сам-самцати живаре, подиспод крниковским реверендам – ни туј ни там да не бују, но и туј и там помалхо, кајти тати и галгаши саки стан какти својти длен познају, и сами ји мењају, свако мало, чим ји вунбацају, и ако хочеју приед жандарци траг да заметају. В тражњи велкој крова и постеле, некдар крвник и ноћ циелу мре згубити, пак за крвника и није они госпон кај бдење не поднаша, пак ни ленивец вушливи. Бог мој, рем крвниковски, јен јени, морти и љубвени пасион, човека ву будности вавек обдружују и насумичним стазама пелају, ка усамитим чардама и богечким хижамима, по тем: либлинзи музикаше хочеју и од верзуша скерца, змаће клобасе звише вина, ал нити јен крвник ву глави так то похиштво јемти немре, не боме.

§

През рокавицам, хох-цилиндриша и реверенде, сам и згублен, крвник тату сличи – о тем посведочују лајковчански дани, опијачки и каникуларни. Својтим теменим оком видел сем факле пеклене ву свакој души шкурој, зтем је пут до вешчала најсигурнејши пут. Зежгале бују душе пеклене и савкупни околиш вешчалски, и подиспод лајковчанских вешчала ђумбир нити израста нити мандрагол се замеће, зтем: чим се ву ајзлибн седнеш, шпорак и замужган, из Лајковца ву неповратич отпелат се, гомбоц велки низ грло ти зниже се, какти галгжењечки онти згушац.

§

Крвнику нигдар не допушчају слатко насмијати се, милујуч по рокам фрајлу, но се понеки кистијант од церемо-

нијала допушча и препоруча. Нит ву постелѝи крвник шапчуч мре поведати. Управ то, какти и ферфлање опијачко криво се мре размети, и зпостелѝе речце колик зјутра колодворам се разнашају, нектар сред тржницам и по шпецерајам, пак ти се пучанство сакупља и кричи, из внутрености бетежне, проту конштитуције и троједног Кенига рацког, анда: долго по тем чарни птичи понад державе цирклају, фланирајуч около Двора. Немре бит прелесно ако крвники имеју о тем брижити, пак за крвники велке се даће измећају, велки придодаци, и Бог мој не так лахки контрибуциони, какти и за Судбеног стола ино частништво, и куд оврх тега, пак ће пучанство навалити на њ, зројно попут муха, а зњиу вавек бује и нетко јастребу сличит.

§

И збесил сем инжиниреца еног пружнега, Девечерски су се звали, в Аграму сем их збесил, по клаузулу и правишчу, а Лајковчанци поведају как су госпон Девечерски давно хмрели, но да би Бог дал ак другега од тег јесу знали: ни как зу се инжинирец Девечерски сфундали, нити ен малефакторум, кромје репаче звизде понад Колубаре, и лајковчанске пруге. Инжинирец Девечерски су се, по тем поведању, ву небо взнели, и душа јим се вјенег *ѝишѝа* дала, алпак о *ѝишѝов* је већ дуркшче поведање: *ѝишѝов* јесу згубидани невидлевши, а и хексице, шепаве и небреје, ву глибокој мегли лајковчанских тлапњи.

§

Живари се, бог мој, в Лајковцу, как нигдар се и никак не пристоји, и то се је јено те се јено лајковчанско опстојиво и опипливо дело, но устрајно се гре даљше и нитко се нити испричава. Свету је то за проматрање знемом шутњом, какти публикуму ву театру. Тек и последши бедак види да

враг је далко отпелал шегу. Поведати се мре свакојако, ал тујци се ву Лајковцу ћуте какти на крижу Језуш, зпет клина круцификширан.

§

Крвник никдар не бум, ву тем там повишеном ступњу, изван регламента, но човек је, звелке лајковчанске досадности, у кушњу доведен. Се је се знишчило в лајковчанској сакидашњој досадности и акти човек досадност лајковчанску долго ћути – душу бује зпрештрикал и зфундал, пак зверишт хоче подиспод кетача марвених колесов, и штрк здимњака му о полноћи вузлетел бује, зклуна клопотњом и крелути лепетњом, вре как саки пут чим мерлича преј хижу негдном допелају.

§

Змицање, ву особному продукциону, јесте так некак какти новца кривотворење. Мишлење је моје да се је згодил добро дебел овај сентенцион, морти малхо жмаха старинскега. В Лајковцу се Лајковчанци ву шупами и скритим кутовима змицају, а около лајковчанских вешчала царују тихост и бесмисао: саме мухе зује, какти на шперхлиш, анда: лајковчанска врућост вавек утвара оти јене мухе двије, и цуцеки се заврзују, дахчуч од неумитне жеђи. Ак се пак врућост изоставла, анда и цуцеки се изоставлају, кромје подиспод главнег просценија вешчалског, нити се пак мухе роје, ал Циганов су вавек туј, при вешчалам, и никдар и никак одучит их се немре развлекли да не бују се кај се развлећи бу могло... И саму вшчалску пречу пилити хочеју и ву огњи ју зежгати, сескупно зпланкама просценијским.

§

Сни крвниковски не скраћују сате, нит добро је акти човеку крвниковском рема на сан дохађа згублење Онега

заверза петобанков, троједног Крала, но на ствари: сесамо рацког Кенига. Згублење је, конштриктно и кралевско, најтибољше зачетком рујна, кајти дани су рујански особито ганљиви: змакнути се полехко зибље, зродници и приатели, се так поретки, лахко пиздију, морти су то солзе среће, на-зочни судци не седају се, добошаров и трумпетов, в даљини далној Солнце захађа, рожмарин диши, бажулец продиха, из ајзлибна проходечег робеци бели машају, се весело је и ву ти мах исти: солзно...

§

Крвнику се нигдо иза леђа не насмије, сем пак сем об-ратно: крвнику се нигдо и нигдар нити насмије, сем пак сем посве снисходно и поштивајуче, обвезантно ајнфортно, и гледећ в камашн свој, алпак у сем вршчак шчапа, прена-шајућ се зногам на ногу, рекби свак да скриту тајну гоји, но жалостна и јест истина: нити има човека през тајне, и мед њиу јена вавек јесте грозна, нит се је икдар негдно родил да му се галгжењечки обгерлич навлеч немере. Право риет, зкрвникам, којекуде, крвниковски дишац и жмах се повле-че и мноштво се час прореди. Гледе пучанства, чиниш во-лико, крвник има да се вуздржава, какти оберст алпак илуштришимус, се так хладно и се так здистанцијом. В крв-никовскому послу крвник никакову грешност починити не мре, алти фалимент, и нич другега, по регламенту, нит из-ван регламента, а да по тем врхња власт пуну одговорност не снаша. Но од крвниковског рема човек, внутри, фајн-фину срамежливост морти сакрива и добар је ву души, вус-поредби зинглишком Императорком, паче и зтроједним Кралем, алти от Србије Кенигом шливирским, гдоји због чловечеца з Јанка Пусте немере силу држати.

§

Ти матер враг! Запињају ситне вуре, а јошче по стубишту вешчала Лајковчанци седе, поспани и пјани, как ву вансебном опстојству, през знања да *Плава луна ведрим зраком у прелесџи дивно шече...* Знаде луна кај ми не знамо, нити пак мре то знат кумерич чловечки, худи и проклети.

§

Зочалским цклишима шкрибенти, голуждравеци стеклишки, гдоји никдар закрлежит се не бују, нити близо какти се је закрлежил грандилоквентни Фриц, поведати о тем не мреју, нит верзуше зплитати, да јим Бог драги грехе опрости. Госпон Георгијевич нису имели право поведајуч да книгари и шкрибенти звершил си в огњу бују, ак ти прави јесу. И зверх галгах звершава се лахко и приметително, да простију госпон Георгијевич.

§

Зверх галгах, на вешчала просценију, не пристоји се јаузн изволевати. Бог буди знами, ни бенасти ваприси не препоручају се, којекуде. Се само о јенем се знало, зеленишу карвавом, кај је, звратом заштриканим, безодвлачно хотио бријача, зноса му вуклонит длаку, но бил је то так само в кину. Такове особитости дохађу јим звнутрене нервозе, как онти зшлафкапом лајковчанским бизарион, паче се тему зшлафкапом и друкше мре пријти: ву обзору обзирности гледе пријашњих навика. Нахађу се, но так поретки, зкуплети и здитирамби, какти подокнице да пуцам давају, зтамбурином, злеутам и рожицами в запучку, но назочна скупност пучанства и штованог нобилитета цветје, какти ни скупност мужача знојних и простих, кмета перлавих, звертавеца замужганих, през имена и шпицнамена, задоволене не бују, нигдар и никак, ак згублене би се взело как

најтиобична сцена милитарнега театрона, змушкарачким актрисами и по бирц-бачвама подастртом бином. И саким се худичу препоруча нек уструди се особитости малхо да презентира, акти подиспод галгах већ чатију му мерличко словце, но нити доволно је тек накашлати се и храчек хракнути, какти на бедаки звисоке балустрада, алти перстима брке прокефати. Знаобразбом господи – стекли зочалечи и чатилци цклишки, чиниш волико! – нити се шпинчију вафишману нерегуларних хунцута, какти прости мужи, гоље и бедаци гдоји подиспод пречем пуно горди управ јесу. Зорна јест тлапња и госпоцки јест илузион ву књигам да скрита је сва сила памети, ак они гдоји поседели зу понад фолијантима – и шпинчују се какти знањем нашпикани чловеци! – зверх галгах ву говниву свиетлу се представљају, пригодом грозног потонућа свег живлења. Живчараца јакост ствар је хередитарна и умјетно саставит се немре, зприпомоћи књигам понајмањше, а хумирања близост свакому разбор опција, кајти згубљење се нигдар не бу взело какти оно: зверх хрушча ву говниву траву стрмопиздит се.

§

Никдар није било да било је в сјени згубљење. Вешчала се нити иншталирају *unter den Linden*. Звешчала тек преча просценијем сјену донаша, алти јато ждрала, фланирајуч ву делта формациону, али диве гушчади – зтем: Лајковчанци најтипоштивају ву јату гачце, алпак особно поштивање јемју два врана гаврана клуна кервавих ... Фуртинавек, којекуде и назај!

§

Акти је сила фест добро се пофукат, по души те, безодвлачно ву Лајковац хити, влаком најхитрејшим, ар од сега кај Лајковчанци за презент јемју, и за приед свиетом се

шпинчит – та јим стварца јест ву најтибољшем опстојству и реду.

§

Папијерност посвемашња јен јено је састојство књига за оне гдоји книгаре канки пездече филозофе земју, но из галген-лектире се, за човеке акти читати знаду, лако разме: вешчалама управ на стубишчу, сватко је себи знутри најтивидливши, и нигдар какти подиспод пречам, зверх транбулинам и зверх галгах, и туј нигдно згубит се немре, ву својој уопћености, већ опетују се свакоје иначице, из омјера сецела живлења, какти оно ву кину. За неразмети је то: Сваки дан знова се повраћа, паче и так то: сред лајковчанског колодвора јутрејша кишност вумива геака!

§

Је ли је болша рожица черлена гдоја јапи свому, мерличу живахном, фелдвобелски зјутра командиера: шнуфал говно да бују, алпак болша је тратинчица малена гдоја поведа му, полехко цвилеч: говно шнуфал да не бују? О тем се гнусу ву Лајковцу вавек двоји и векивечно вапрос се поставла: од ти двие, гдоја имела је право: тратинчица малена, ал рожица черлена?

§

Змакнуће капитално, здержавне кулпе и правишча, пак ни простих мужа, пољоделеца кметијских, парија, раубшица, зеленкадериша, иног шуфта грабанцијашчега и керемпуччега, паче ни посвемањших бедастоћа *en masse*, нидгар не бу да так обично збивање бу, и не мре обавит се ву штагљу, пак частно место се избира и вустановлава, змицање се, кромје ву посве изузетим егсемпларам, афиширати даје, и зплехнатом глазбом последши негдар издах пропраћају, и музикашки туш назочном публикуму бује назначио: се је

се звершил, се је какти да ништ се нити збило није. Облаго-рођено пучанство ву шпанцирен се прохађа, херновским послима хернови се повраћају, криглами шумећим и флаш-нбирну, мужаче злануте дома хитију, мужи кравами и шнапслину, милостивице пак романцима побожним, Зузалке шпајзцимерама, док заглушно криче месечинасти инфанти, не обћутеч да накан сакег змицања се бољши бују и се бољши, и се је то јена пак ти јена билдунгс прагматика.

§

И видел сем, зверх лајковчанских вешчала, мегле згњиле в Колубари, корузна страшчила гда, в меглах, цујку шливову цецају, какти да се је ву најтиболшем реду, зтичјем и гачцама, и видел сем гмижечи ајзлибн, чарн ву клетом долу, и песи су лајали и ајзлибн ти прехитали, и видел сем Валента Жганеца, шпицнаменом Вудрига, старог раубшица и комунца рдечег, гда абфертиговал су афишманов з „Печата“ котрига – онти Фриц, особно, зруба памети јих шрајбал. И видел сем: котриге рдече абфертиговал су железничарцама на стајанки, вехтерама свербливим – понаособ и скупно за вешчала, такај за колец и криж липовски. И видел сем: се до јенег афишманов абфертиговал су Валент Жганец, здлена на длени, афишманов рдече: рдечи друк постом се не мре пелати, кајти ву сакем влаку амбулантни пости имели су *poir cabinet-e*: там пунтарски скрипти звершил бују.

§

Нити јен, пак, крвник нека аванзман ни не очекива, ву Лајковцу не никак, кајти се подиспод пречам лајковчанских вешчала тек ситни тати редају и пиличници: час јен, час други, и диференце не бу мед њиу, нит ву обзору радње егзекутивне: се само згублење капитално, фуртинавек. Аванзман се, ву гилди крвниковској, чиниш волико, нигдар домашит

немре, так је как је, и так навеk, какти онти вечно постигнуће, алпак спужу за вечитост прирасла хижа. Ногами се двама никак немре јурити за коњем, вавек је бољше жемљи се спустити, ву траву – на урлауб вечни, кај се море...

§

Научник крвниковски, С. Д. Јоргић, лајковчанским бухами кост и квартирен, мислили су да згублена бује регимента инфантеријска, какти ву батаљи солферинској, се за јено калфенско писмо... Шупла се глава крвниковским умећем нашпикати немре, никдар и никак, по души те!

§

Ву непрекорачивост крвниковског реглеманте беспризивно се завлекло: здаљшег обзора беле се рокавицам уочити имаду, смердајшчи дах се не допушча, нити светогајства одрицање, так исто ни смердајшчих ветрова пушчање.

§

Гдому да штрик навлече се, тему низ гушу крене, какти оно ен гутљај шампања, а по треперућим раменима се види је ли је из клаунске жепе набрижна опходња и осорност, узносно Високому трибуналу и публикуму, зчим се татски икс и галгашки ипсилонец адресира, ву стравишчу ишчекиваног змакнућа, кад подиспод пазухам се беспомоћно зазнаја и знутри се какти оно боси по трну провађа: вусрана гачеж и заговнати цуфлајш најтибољше посведочују о тему. Нити мислију, икс-ипсилонци, о тем да чим даљше одгађање порађа стравишче јошче зплусом. Криво имеју и лоше јим је зрезано, акти се дају обманути тлапњом да ће згалгах назај појти приед Судбени сто. *Dies irae* јен пакти јен вавек јесте, само време стишчује бол за оним гдоји навеk су згублени, Бог им души лахко.

§

Галгжењечког трамбулина измакнуће Лајковчанци су взели какти фајн-модл за ву биртијами онти шоцање, зро-гожних столаца стрмопижђавал су се и зфундавал, јен дру-гему показујућ фигу, особитог опстојства, гдоја се, по рац-кем, зтри перста саставла, малхо друкшче нег как се ву Црикви крижају. Плувачку су развијавали по луфту и то-божње блували, здехњавајућ гутуралне гласе, кај се приго-дом истинитог змакнућа не згађа, кромје изнимно и енкрат. Но, нигдар касно зтем да Лајковчанци на кервави трамбу-лин натрапали бују, анда нек врит лају, так сем си мислију, алпак друкше сад поведам: Лајковчанци зверх галгах про-хађу се мимо инега свиета, какти сакем да циели јен житак је презентиран, онти житак кај згубити се немре, плус ен оделит, житељак ничемурни, змакнућу намењен – и зтем житељком нек бу как бу. Негдни ишчу, и подноске шрајбају (*in dubio pro neo*, ерго: ак Судбени сто изричит напутак не дадне), да змицање се друкшче зрихтат немре, ак зрихтано не бује ву назочство публикума числа знатнега. Лајковча-неца там ту нигдар не зафали, а нахађају се и икс-ипсилон-ци гдоји свој ти кадавер потражују, ву залупнућу велком и јалушу грозном, пак на тачкама сродници га пелају и при-едиспред ајзлибна пасажирскега хитити змакнутог хочеју, но је то од стране Судбеног стола през допушчења вавек оставлано, друкшче бит немре. Фамилија гирландами јим папијерним галгжењечку пречу закића, рожмарином, ба-жулецом и иним цветјем, перзијанер стубишчем подастира и подиспод кораками поставла мајзен-тањуре обруба злат-нега – мерлич будушчи, по тањурам нек ходи, пак све да прашти, какти ву веселици, алти фашанки, а жандарци су, и по тем вапросу, неодлучна страна.

§

Несазнатљива татска душа, којекуде, ву оплакујуће опходње лахко се повлече и так јим, знутри, згушчава се отров, назај анда немре: огерлич кервави, зверх вешчалах, и језик јим испане на ван, пак ти сејено је ву Аграму алти ву Лајковцу хмрет, морти ву Пожуну, морти ву Јерушалајиму – од свуј по ветру допелал се гласи. Гдоје да змицају, нигдо тих не бује нити сретан, само по свиету мирно сниежи, ак тому је вриеме, алти жолто лисје пада. Акти през снега бује и през лисја жолтега – анда пак киши, кад ву кмици тунелској тули пасажирски онти ајзлибн, за незнано куда, почем се теретнејши цук разазнава по штропотавшој орљави марвених колесов, од ких саставла се бруто, зчервеним лампашом об шлусу.

§

Влак прохађа обзоре се даљне и даљне и так се, ву первега разреда вудобности, године дају змлети. Здосадности пуке, пуно јих је гдоји вубити волију, и на ван чим прије хитију, и анда: ву штацијонском гостиону, алти на неком осамитом колодвору, човека недолжна затуку, как ти оно песа, за ништ, а преј тега нити видли га јесу, нити пак имена му чули. Ву тем је и она сила, татски очај и ребелијански, и на разумлив јазик то се не превађа, никдар и никак.

§

Радозналост се сама собом рајца и распаљује и чим ајзлибн се пристане, на лајковчанском колодвору, и влаковођа стресе зовратников прхут, похрли сила пучанства – сими живи, акти ву тем тренућу през ангажмана јесу.

§

Влаком се, такорекућ през хтења и особне воље, од Љвова дадне пристић ву Лајковац, забити и цвилежни, ако

се ву Лајковцу оделито живлење немре зачети, унаточ влакима, гдоји свако мало допелају али редикула алти фуртци-ела луђака, и вавек се из кмичне ноћи крици зачули бују. Лајковац, зтега, запречност јест на сакем путу и ако Лајковац се змаши – запречност се отклања, се јено кај анда не бује имело ни пута.

§

Плац за посадити лајковачанска вешчала нити је збиљски рекогносцират ни изучен, а јустичност моја нити је се даљше повлекла од визитирања радње, през ити малхо уплива, а, по шаунгу слабо учтивом, познати се могло да мојти уплив нити се очекива, так сем си и поставлен: какти на Сеучилишту: *Honoris causa*, алпак: нико за ништа. Тицање круцијалне моје ти замерке, глеме посвемашње несразмеритости лајковачанских вешчала, за истодобно снашање туцета персона, отнаша се и на сескупну големост вешчалских постројби, ар је та големост навештавала Лајковац наскоро какти престону варош.

§

И најтибољши чловек акти знутри се загледа, знутри је кмично и меглено.

§

Прафзаправ ак се бује взело, чловек треба својти конец да предусретне сентенционом, алти зачепицом, лахким лиричним скерцом, морти зопијачким верзушам и епиграматом. Ву мом назочству гдоји су хмрели, пиздеч су, ву главници, хмрели, но и друкши се, но тек так поретки, зверх галгам, јесу затицали, пак ву споменом шрајбам јим так се как су рекли: Тешко је чекати; куд је сређе ту и несређе има; Младост кај је взела, старост не повраћа, как ти била служба, так ти је и плаћа; Снубоци ће зјутра баби мојој

појти; Овдје остај мирно, тујти нада цвате; Узстрпљиво чекам, близо то је сада, али време братац лети; Присподобит себе сада не знам кому; Што тати украду не враћају више, тако татски закон непотврђен пише; Ципелин ћу звући, ар ме гдјегод тишти; Звременом ћу устат, зато пазим да се не нахладим вани и јакост своју дотле да ушчувам, пак се ни на злобну не обзирем буку; Добри пут имам и јошт бољшу срећу; Доћ ће моје време а и права згода; Остави ме душо издишућа, пак се сама приправлај за небо, тиело пако боно појти ће гробару; Треба јено бремене од себе одбити; Но ћу Мартин појти, Мартин натраг дојти; Први дан је само у животу добар; Нитко ништа злога не зна проту мене; Малу смутњу значи ови зверх галгами санак; Чрног сам цуцка зврећом купио сирома; Долазио амо ја заиста не бу, но незахвалност ти је овог света плаћа...

§

...И се так даљше и даљше... Но, јен је Лајковчанец, кнап заштиркан, зтрамбулина вешчалског закричио: „Опрем добро!“ и ву публикуму се је утишчило, пак се је *Ойрем добро* трикратно поврачал, зхинтергрунда, как ти јека, и, ву час тај исти, *Ойрем добро* се је взело какти Zusammenfassung сециела живлења.

§

Виват! – сем прошапчал, вусебно, мимо регламента.

ЛАЈКОВАЧКИ ЗАНАТСКИ РИКВАНДИ

А ово су о лајковачким занатима и занатлијама *ноше*.

Даске за мртвачке сандуке блањају се под надстрешницом Животе Клике, ноћу спрам карбидске лампе, дању уз колубарске пословице о пролазности живота. Живота Клика је и весла дељао, и за пружне раднике лопате, заправо: држаља, а из мрака се његово кашљуцање није од звука рендета или блање ни по чем разликовало.

Свеће је Алекса Буба тунковао и у његову радњу нису свраћали само они којима је до молитве било, него и они који нису имали фењер а хтели су ноћног друга себи да прибаве. Било је и оних који су, спрам пламена Алексине свеће, открили да им је жена лепша него раније, а у ждијењу мирних пламичака и небески свој спас понеки назираху.

У свом малом дому господин Михаил Николајевич Кирингин су увиђали да, у Лајковцу, крај лајковачке пруге, полковник царске кавалерије не може да живи ни од једног од својих шест заната, научених не из нужде него из неке господске потребе, и да не смеју, *тасцаћин полковник* стати док не изнађу формалу за љувени напитаk који би на штацији и по возовима прођу имао.

Гаврило Пушкар је био човек на кога се нарочито пазило, а заплашен толико бејаше да му је од свег заната само надимак остао. Чинило му се да жандарми, кад год неко из мрака опали, на њега прво помисле. По читаву ноћ је песницу гризао чекајући да жандарми дођу, а кад се ништа не би десило – на штацију би одлазио и свима говорио како он није умешан у ствар, све док му неки перонски хунцут не би крај ува звизнуо и на њ се притом издрао: *Досша је било!*

Конопце је Ратко Вренгијаш сукао и сви они којима би власт надахнуто свезала руке, и после их о ужету водила, могли су да посведоче да је у тим узама тешко и мали прст померити, па су радије упитомљено мировали, поднимљених глава, за коначно одредиште воз чекајући, док су жандарми дебеле цигаре савијали и терали псе који би прилазили чизме да им омиришу. Целат је Харт, кажу, одмах знао да је на добром месту чим је Ратка Вренгијаша радњу угледао, и конопце испод чандије, а кад је омчу од једне сицимске сплео, почео је и да певуши полако, и била је више него чита његова у души веселост.

Иван Гаврилович Казнецев, *Чорнаје сошње* созаклетник, о покварености доба думајући, сам је своје муке одабрао као штампар у безграмотном Лајковцу, али се све свело на неке у великој осмини афише, на којима је стајало да убице своје кајање треба да преспавају.

У шмитовској Михајла Петровића радњи робијашки окови су закивани и раскивани, сам Михајло Петровић у тој ствари заклет бејаше, а његов наковањ се звонким и лепим гласом чекићу одазивао, што је међу Лајковчанима разне заметало приче, од којих су се неке од стварности брзо удаљавале, али се, *начално*, узимало да је Михајло Петровић службеник власти и да из своје главе ништа не чини.

Швач за сељачка одела био је Љубиша Абација, за кога се причало да конце и гајтане сам из себе извлачи, као паук за своју мрежу предиво, па су његова одела више за аузлунг била и за причу јер их сељаци нису поручивали, а они који јесу – нису волели да се то зна.

Цахарије Шлосер правио је кашљуцаве браве, због којих и укућанима и лоповима бејаше тешко. За препоруку је било да се све вредније ствари из куће, с Цахаријевим

закључом, на неко сигурно место склоне, а да се сама кућа нипошто не закључава.

Чизмар Светолик угађао је чизме брзалице, од којих човек није могао да предахне, а књижевник Р. Б. Марковић је о тим чизмама оставио и један запис, у којем је колубарски пејзаж поткрај новембра отужно поетизован, очито мислећи на време кад Општина цип још не бејаше добила, јер не би се узалуд спомињала бела кобила, лепа као најлепша девојка.

Берберница је била место за преузимање и пребирање штацијских новости и прича. Неке од тих прича су равно у полицију доспевале, а у берберници су остајале оне о којима није имао нико други да брине. Од таквих прича, које ничему нису могле послужити, неке се и данас причају, мада није лако објаснити да оно што не може послужити ничему може служити свима.

Мајстор за бицикле Нићифор Стајић бејаше, мада су се бицикли ретко и посве случајно у Лајковцу појављивали и с почетка су били само ствар жандармерије. Помало је и зазорно било да на бицикл наочиглед целог света неко зајухује, и многи би на тако штогод очи разрогачили, али бицикли су Колубарце брзо освојили, па онај ко је бицикл имао бејаше у очима других као неко ко оружје има. Сам бицикл је у сребру вредео колико овчје велико стадо, или колико добрих волова пар.

Једини фијакериста је био Манојло Грба којег је Бог, јоште у дечаштву, упола умртвио, али му је оставио живота тек кануру и на леђима грбу која је, у године, тихо и питомо раста, док се његов општи углед смањивао, због нескривених веза с лоповима и скривених с полицајима, али то није толико важно ни било. Лајковчани су од Манојла Грбе и иначе зазирали, не као што се зазира од сусрета с неким за кога се по-

уз дано зна да је умро и да су му све даће издате, али свакако као од неког кога су и на ономе свету добро причврљили.

Гробар Кристак је на прстима вазда ишао, као ноћни дух, а шешир кад скине, ћела му тако просине да се очи дланом морају заклонити. Кад Кристак шешир пред неким скине, мислило се да тај од овога света може да се опрости, јер је Кристаку однекуд наређено да га води тамо где се освештане свеће у левој руци држе, а у десној, између три прста, беле марамнице, сложене како то сам Бог заповеда.

Светина је урликала кад год се на Дрпића ливади разлиста вртешка, постављена баш на месту некадашњих вешала. Лајковчани се тој сумњивој направи нису радовали, али се та грозница од деце на младеж брзо пренела, а после и на сасвим одрасле људе, од којих су се неки иза врата чешкали, као да их је свраб спопао, имајући очиту муку да и сами не седну и заврте се, пре него што седну призната господа из општинске власти и железничке официје.

Први лајковачки лекар, доктор Нижински, и сам је болестан човек био, кашљао је и крв бацао док је запетљане описе болести туробно слушао, а Колубарци су своје болести као безобразлуке скривали, и теже је било од њих праву реч извући него мртвацу чизме обути. Доктор Нижински и охол човек бејаше, волео је болесничко снисхођавање и сваког је као већ изгубљен случај примао, не скривајући да нема медицине која витло смрти може да заустави... Једино може да закочи оног сата сказаљку која кад се пусти брже иде, просто сукне као сеница из шаке. Ни за ког он ништа не јамчи, говорио је, а нико код доктора не може да надокнади оно што је код флундри и по механама изгубио. Његово је мњење било да нико не може имати болесно тело а здраву душу, као што чест је стицај – да у коњски здравом телу скроз раздрта и помрачена душа удобно пребива.

Адвокат Маршићанин је захтевао да га са *џлемениџи џосџодине* ословљавају, али се причало да је он био малог кириџије син, а тек само парадни форшпан неком *џлемениџом џосџодину* којем су јеленски рогови израсли, па је најпосле свршио у двобоју с једним уланским лајтнантом у Сегедину. Ради одбране по ствари железничких кривица, вазда је железничарске реглемане преметао, „рупe“ у њима тражећи, сваку реч по трипут обртао, али судије нису много пазиле на реторске блискавице и његовим су клијентима, с мундира, жута дугмета често одсецана. Зато је адвокат Маршићанин увек зловољан био.

Митар Ера, воденичар и на Колубари скелеџија, изгледао је као човек који нешто крупно са савести не може да збаци. Преметао је вазда бројанице, *с числима* од ружиних гомбица, што никако није згодно за човека који од друкчије упслених руку живи, а помелјари и путници су увек чекали да он неку молитву сврши и поглед тек онда подигне. Ружина численица није потонула кад је потонуо Митар Ера, ни воденичар ни скелеџија, већ покајник у души својој, а вода га је као буре надутог изнела и на његовој сахрани, поред гробара Кристака, само је шантави пас запристајао, јер поп Величко већ распоп бејаше, а ионако се није дао доћи да Митар Ера није, у својој тамо смрти, сам себи мобио.

Оштрач Василије главна потпора бејаше онима којима је зима без ножа. Пола је дана њему требало да с обе стане наоштри нож којим се хлеб не сече, али ни за живу главу није хтео да се о томе говори као о времену узалудно потраћеном. Оштрећи ножеве пуштао је и неку чегртаљку која се уз тоцило окретала, од оних чегртаљки којима Колубарци утваре разгоне, а варнице су дивљом снагом из сечива избијале док би секире оштрио, при чему се сукао и неки дим који би очи штисао. Имао је и особите шпеџије, за оштрење и тврдо каљење, у виду мокраће свечеве кобиле,

али прави му посао бејаше смишљање начина како да оштрица, на ножу или секири, сама од себе изгране, осим код незналица и у сасвим забитим селима.

Тереза Трукерка се и као бабица у једној персони афшовала, а понекад и као пијанисткиња, пошто је лајковачки биоскоп кренуо. Ако љувено писмо неком устреба, или у тешкој невољи утеха, и то се од Терезе могло добити. Она се радовала кад другима може добро да учини, мада је примећивала како је сви помало за вештицу држе. Код ње је целат Харт једном и ликер попио, уз лепе наполитанске песме са радија.

Они којима контрибуције нису узимали, нити их на кулук гонили, веселили су се сваком пословном поклизнућу лајковачких занатлија који на тоциљајки вазда бејашу, а некима је и банкрот претио, ако већ и нису у ненадокнадимом фалименту били, безнадежно испод *крмезне чертице*, тако да потсмехачи и нису морали много на форму да пазе, нити да се од стварности толико удаљавају па да поверују како је њима боље зато што је некима горе. Зна се и за многе шаљиве приче о имањима која сама од себе расту и о газдама који су, на име тога, за удају кћери, краткорочни зајам неразборито узели. Оном ко у тешком шкрипцу бејаше те приче не могаху срце да разгале, али су они без деце, макар без кћери, с мање прикривеног једа такве приче слушали, памтећи тачно ко их и пред киме прича.

С биоскопом је Максимилијан Еренфрид почео, са *ојерашуром* монтираном на отворену јоту железничких колеса. Живе слике су по белом зиду лајковачке стације изображаване и, на првом приказанију, Лајковчани су се управо филмичног воза највише уплашили. Временом су се навикли, али је увек било оних који су се у филмска збивања и лично уплитали, и у томе ништа није могло да их заустави.

ЗВЕЗДА ЦОЗЕФИНЕ БЕКЕР

Железница је, по *ношама*, убрзавала ритам реченице у прозном српском књижевству, мада је увек било пискарала који би немачким језиком зловољно претили.

Тридесете, мало позне, депресија, али висока Цозефине Бекер звезда и даље је сјала.

Око гроба хајдука Бојовића ископани су за Адамовића кућу темељи, а усред спаваће собе сам гроб се нашао: „Шта ли је са гиштом који хајдука Бојовића заступа, да ли и хајдучки гишт усамљен мора да живи?“ теоретисао је књижевник Р. Б. Марковић, о чему сведочи једна *ноша*, с извесним нечитким додацима.

Лајковачка пруга као штапом у песку уцртана, помало је у пејсажу канда изгубљена. „Никдар влаки толко курава допелал нису колико само овог года допелал јесу“, говорила је трукерка Тереза, док је целат Харт само трептао и у службеност своју се закопчавао.

Пијани сељаци бусама су се на сенаторски салон-ваген потезали: „Какав је човек тај сенатор, треба ли сваку стопу да му љубимо?“ трсио би се чисмени чичица ситног лица и великог носа, којег су Робеспјер називали.

Лајковчани су се на љубитеље хладног и на поштоваоце млаког пива срдито поделили. Радосно узбуђење отпрањика Георгијевића, шампања јединог љубитеља, тужно се угасило, у васцелој Колубари не налазећи одзива: „Шампањ пијући границе сопствене отаџбине не могу се проширити“, толковао је колубарски сенатор Милан Савонарола, туробна људескара, преподобним гласом ишибаног ђакона. *Барем да се оженио*, говорило се за колубарског сенатора.

„Право рећи, Бог је Колубару као ракијашки део света одредио, и сви смо хвала богу добро и здраво“, додворљиво се изјашњавао шеф штације, господин Алемпијевић, с разливеним смешком до самих ушеса, као флундра у чврстом загрљају. Запажено је да се господин Алемпијевић чак и у берберници извиривао, као да очекује кад ће се воз појавити.

Лајковчани су, ако је *ношама* Р. Б. Марковића веровати, на посве метафизичке предлошке рационална питања постављали. Један Рубрибрежанин је, управо због метафизичких недоумица, ногом за праг запео, затетурао се и на колена пао, а укућане је, пошто су га придигли, упитао:

– Знате ли ви свој почетак?

*

Случајности су смисао животу давале.

Причало се већ и о новом рату, као о опсежном и одговорном послу: „У рату си вазда с осталима, а овако мораш усамљен да живиш“, допирале су, по ветру, речи шефа станице, господина Алемпијевића, који јоште није знао: хоће ли или неће и под Швабама у звању остати. Још дуго ће господин Алемпијевић долазак ма које војске с водоторња изгледати пре него што је стварно она стигла – ноћу, како и доликује војсци која не воли медаље за храброст одмах да троши.

Неки су до свог парчета хлеба, и даље, преко туђих леђа долазили, а за чашом би посезали чим из цепова руке изваде: „Је зацело то велка туга“, говорио је Карло вехтер, који се свима правдао што не уме да пише, иначе би звање литерате добио и о истини би заљубљено говорио, без изврдавања и сувишних речи. Нико као Карло вехтер није умео тако да удахне и пуцне прстима.

Жандарми су мрачно у пијанце гледали.

Једног су пијанца, на лајковачкој штацији ухапсили због погрешно закопчаног дугмета на капуту. Мислили су да је то некакав знак. Тај пијанац је до важне државне канцеларије, временом, догурао и увек је водио рачуна да му сва дугмад облигатно буду закопчана, иако није пио мање: „Засад ми ништа паметно на ум не долази“, говорио је тај пијанац, „али ни ракија ме више не одваја од свега што ме окружује“.

У Лајковцу је тешка туча избила између оних који су преферисали блокеје и оних који су американ-гумиђонке носили. Блокеји су се по добу излизали, али су они с американ-гумиђонкама добро утубили на коју се страну потпетица сједа – сваком од заклетих носилаца блокеја.

Осим возова, све је ишло брзо: као низбрдо.

Господин је Харт по читавој држави вешања обављао, и због тога је хтео као митрополита да га поштују, мада се из његовог *Сйоменара* ништа одређено није могло закључити, нити су се могле разјаснити лајковачке с вешањима епизоде, јер господина Харта *Сйоменар*, као и свака литература, време врло растегљиво узима, личности поетизује, а место радње стално мења и то је, у целини, тешко схватити.

Е, кај се море, како би то рекао литерата Р. Б. Марковић у једном од жешћих наступа тобожњег свог хрватства, на прочитавању Крлеже очито заснованог.

Отправник Георгијевић се јако постиђено осећао, као да је у туђи свет невољко зашао, штоно од истине далеко и не бејаше...

Да... Све је ишло брзо, као низбрдо.

Возови су довозили благајнике циркуса који, некоћ, руски племићи бејашу;

Лажне миражцике су се, према *ношмама*, за лажне наследнике удавале;

А многи су и на немачком, предострожно, фрфљали, тврдећи да у Лајковцу, изузев отправника Георгијевића и покадшто господина Харта, нема човека с ким се овим језиком људски може разговарати;

Чинило се да у ваздуху лебди неко, невидљив и нечујан, као задах;

Сељаци су покушавали да њиве своје на безбеднија места у цаковима пренесу;

Сви су имали лозове и сви су се срећи надали;

Прави Хрвати су били притајени;

Комунисти су се смејали и певали на балу код председника Окружног суда, усред Белог Ваљева.

Клонферске калфе су писале стихове, још какве!

*

Изгледало је да су све душе подједнако шарене.

Диван свет! Весео, а озбиљан...

Депресија, али висока Цозефине Бекер звезда и даље је сјала: „Није о њој глас крушка па да угњили“, говорио је отправник Георгијевић, у песницу шаке стежући – као да од неког хоће да се одбрани.

*

Штаповима се, према *ношама*, изгонила прашина из перзијанера и сиротињских ћилима, пребачених преко греде лајковачких вешала, и у томе је некакав ред успостављен, док су на небесима облаци ћудљиво мењали облике. Пролазе возови, пролазе године, али се, на трен, могло учинити да су у Лајковцу љубитељи млаког пива насвојили. Понад глава љубитеља хладног пива ројиле су се чавке, а они су у небо гледали, звиждали у прсте и обрве притом мрштили.

Михољдан је, готово увек, освитао као дан у којем је пријатно свест изгубити.

Набрекле су жиле по челу отпрањника Георгијевића. Намакнуте су мрке завесе на прозорима вагона првог разреда *брзої* за Бело Ваљево и по томе се разазнаваше да унутра нису лака срца путници: на штацији све је укочено као да краљевски воз пролази, што, према отпрањнику Георгијевићу, ни за сто година неће се случити.

Вашар у Лајковцу, а Милан Савонарола, колубарски сенатор, мисли да се сав свет због њега окупио. Очекивало се да ће тај господин, кроз крње зубе, сваког часа нешто важно и велико рећи. Међутим, међутим... Милан Савонарола се у коло хвата, али с обе ноге на земљи, ако само мало *ио шаќшу* поклецне.

Ујутро, један носилац гумићонки освиће страсно преклан блокејем.

Прозори су се, као у некој старој причи, у зидове дубље увукли.

Иза једног дуплог стакла мува је зујала, али се то ни унутра ни напољу није чуло.

Румен неки и добродушан човек, очито у председању пасажир, спокојно се, у берберници, загледао у огледало, у којем су, негде у нестварности, трептали јабланови, *жуџи*, и дозревали велики модри гроздови. Онда му је, из стварности, сјајна оштрица од ува до ува клизнула.

Штампа је као веома тешку ову ствар оценила.

Творац је, канда, притулио високу Цозефине Бекер звезду и пуштао гавране да гракћу.

*

Зими су возови као из сибирских губернија пристизали.

Дрвену Марију, пошто је *мрџвачко љрсџење* распродала, из воза су избацили, по мразу, и она дуго није могла на својим ногама да стоји. О томе је књижевник Р. Б. Марко-

вић и једну у стиховима *ноћу* оставио. Очито, није знао како да *уметне* и кржаве шаке које би, у сну, препипале сваког ко би прстен од Дрвене Марије купио, а онда се на-везла и зима толико зимна да је, с тужним осмехом, и Др-вена Марија у дим морала отићи. Претходно је три жеље имала: да јој се скине прстен који ју је стекао, о њеном жи-воту белег да се остави и: инжинир Девечерски да се не заборави. Сматрало се праведним да Дрвену Марију сахра-не, али о обичном сахрањивању не могаше ту бити говора, јер: како дим сахранити?

Треба то разумети, стоји у једној Р. Б. Марковићевој *ноћи*, ни код М. Глишића тако штогод не може се наћи.

*

А Лајковачко пролеће, према *ноћама*, увек би неком дроњавим рукавом махнуло.

Зачује се локомотиве далеки писак, онда: застану и они који су на коњу. У свим возовима се мамурлук и свраб осећају, док се лајковачком пругом, као кроз житки глиб, возови повлаче, попут слушкиња у траљама, мада има пи-саца који скоро идилично то приказују.

Отправнику Георгијевићу из хладног носа с пролећа капље. Железничаре без речи отпуштају.

Процвета прво трње, а старим канцелистима уши почну да се перутају.

На лајковачкој штацији многи кипте и наређују, има и оних који као тиквани само буље и тзв. спољне околности их не могу у томе спречити, а знало се и за једног шими-субјекта, косе вазда заглађене и уљем штедро поштрапане, *с шамним колуџима око очију*, који се, сваког пролећа – дог-ледом и мрежом за лептире опремљен – у *проучавање светиа* надмено креће.

Према *ношама*, тај ће једнога дана и у Индију отпутовати.

Други, опет, све то посматрају и смешкају се, малчице замрзнуто, попут оних који су већ склонили све што их може теретити.

Отправник Георгијевић слуша имена, гласове, приче о многим догађајима, али и ветар све то слуша и носи.

Међу колубарским бојарима никаквог расположења више. Не годи вино, као да су одједном сви нападнути и као да им пред очима навидљив неко оковима звечка.

Изгледају, према *ношама*, као људи који су готовину одавно начели.

И мај је пун воде понекад бивао, као празан гроб у шуми.

„Свибањ се, так некдар, мре взети какти за просинец фуртифурт замена“, тврдио је, за свог вакта, господин Харт, дринске бановине и свецеле државе целат, приликом једне од канонских визитација штацијских вешала, које су увек с пролећа падале, кад јаки су сви цветни мириси. И о томе је књижевник Р. Б. Марковић *ношу* оставио.

Али, према *ношама*, дошао је *свибањ* који је пре на рат и на затвор мирисао, него на багрем бели, док је сиротиња изгледала као вранама препуштена.

ГАЈИТЕ ПЕСМУ

Покадшто, слушали су Лајковчани и успело у хору певање, лепо на клавиру свирање, соколске вежбе виђали, а посебно дражесна је била појава Виле Равијојле, која је с воза сишла у пратњи својих другарица, свију једног узраста, као луткице из кутије.

„Гајите песму, јер лепо каже наш народ: ко пева о злу не мисли“, рекао је Милан Савонарола, колубарски сенатор, у последњој предратној орацији.

И чарлстон је, неко време, био у великој моди. И Абација, и Абација!

Онда су, према *ношама*, дошли Немци и тенис Лајковчанима открили, хазену и друге чари спортског живота.

О, какви су то дани били, возови никад шагније нису ишли, а сад су многи оргене добили и хвалишу се њима.

Али Р. Б. Марковић је канда помислио: *то би мојло бићи за судску забрану*, и у *ношама* је ово место прецртано.

ВЛАК КИ СЕ НЕ БО УСТАВИЛ

(Пот в незнано)

Добро се споминим, да сем лахко крози стрехо гледал в Месец.

Лајковец? Кје па је то?

Зело ми је било худо. Разочарана сем била. Нисем се могла проговарјати, нисем се могла смејати... Кам нас бо пељал в Србијо?

Нихче в влаку не виде кам гредо.

Октобар бо злат. Час је же... В Колубари зна снег пасти туди в октобрију.

В трих дневих невјеретен обрт. З нега конца в други.

Од страху смо онемели.

В влаку, у енем купеју...

Се је скривил велики начрт...

Мајхна постаја полна људи и тукај су долге врсте кмечких впрег: цизе, кочје, навадни вашки вози, ин все измучено: Лајковец! – сем завикал.

Могоче је то неумно, али о тем не бум поведал, Бог ме обваруј...

Мама Алојзија је за роко држала Павло. Кај би човек взел, ко не ве кам гре, али се бо сплох врнил.

Вси со онемели.

Не гре ми в главо! До слеј сем верјел да смо комунисти ено...

Нич новега!

ПОСЛЕДЊА РУЖА КОЛУБАРЕ

Варош Лајковац без себе је вазда била.

Осим вешала, ништа није имало очи да засени, а и вешала, од почетка накривљена, кривила су се све више, али Лајковчани ни помишљали нису да то можда није исправно: много је ту шта ваљало објаснити а много је и заборављено било. Лајковачка вешала, заправо, у званични шематизам никада ни ушла нису, нити је у Лајковцу санкилотског суда икада било – како би се дало разумети из *Крвниковској сјоменара*, којим се г. Харт, очито, плими лајковачке досаде узалуд супроћавао.

Живот у Лајковцу, према Р. Б. Марковићу, нико осим Лајковчана није могао да појми. Сви су Лајковчани као на један коноп нанизани и измучених лица трпе да их воде они које су за своје предводнике тобож изабрали. Лајковчани су, ако се боље погледа, местимице усахнули, а оне који то знају – светлост патње обасјава.

Последња ружа Колубаре, лајковачких железничара црна ложа, преместила је, одмах по ослобођењу, свој главни стан у ваљевску лудницу, пуну некадашњих скојеваца који за пенсије страхују, као привиђења једни пред друге искрсавајући. И инжинир Девичерски је, према штацијским изнахођењима, за физику мали кабинет у ваљевској лудници имао.

Сељаци у ритавим гуњевима сваком су клицали, и тапшали би по раменима сваког ко с воза сиђе, као да су поклон добили, поготово ако би им тај на разметљивог бојара заличио, марвеног трговца, или ма на иког због кога се през плаћа.

Варошким, пак, голаћима нико није могао никакву контрибуцију наметнути и они су, све уз песму, сокацима ишли. Учени људи нису се у Лајковцу заметали, а ако би се откуд који и појавио тај би морао одмах да се торња, поготово ако би поменуо да ново време долази.

Гулија је исказивала крајњу благодарност према свим униформама, а наручито према милицијским, јер су предратни жандарми, у поређењу с милицајима, на мало строже поштаре и кондуктере свакоме личили.

Узимало се да је у Лајковцу најсигурније Лајковчанин бити, свако те пцето познаје, лаје на тебе, а пошто је већ тако – онда човек схвати да ту му је и место и да на своју штету не треба радити, на возове без повратне карте залудно мислећи.

„Травуљина тако брзо између шина избија“, жалио се отправник Георгијевић, унезверен као да му у прозор неко куца.

А понекад се чинило да се у пустом пољу и сама пруга изгубила.

Лајковчани се снебивљиво по глави чешкају, кад их неко са стране упита: где се Лајковац заправо налази. Ако би то питање оштрије когод поновио, упитани би, као пред запетим пиштољем, увис руке подигао.

Кад неко почне о другим градовима да прича, зачуђено сви га погледају, јер мисле да само о Лајковцу речи може бити. Поготово ако се и околна села у обзир не узму.

„Високо, у небу, свеједно је да ли је поноћ или подне“, говорио је отправник Георгијевић. „Запишите: Чекање је важно, а не време кад ће воз стићи!“

Измислили су да је Лајковац још у турско доба постојао, а нашли су се и они који су ту измишљотину по страницама

једне књиге посејали, па је она из те књиге по осталим књигама временом расејавана.

Лајковчани очекују да лајковачке слутње подједнако тиште и оне који Лајковчани нису.

О свему што се у белом свету деси сваки ће Лајковчанин причати аутобиографски и препознатљиве појединости ће додавати. Само ће понеко задрхтати, изнутра, као невољник за кога се јоште не зна да је покојног рођака одело у невољи обукао...

Лајковачка мрзовоља, у свом естетички оствареном облику, јавиће се тек у *ношама* књижевника Р. Б. Марковића. Уосталом, и самог књижевника Р. Б. Марковића више памте по мрзовољи него по оном што је написао. На лицима многих Лајковчана та мрзовоља је опуштеним уснама обележена и неким особитим ставом, као да сваког часа себе на жртву приносе – силом неизбежног обичаја, о чијем се изостављању ни сањати не сме.

Лајковчани, већма, изгледају као људи који су свој живот одгурнули до неке боље прилике, а неки су и толико у томе надмоћни, да уопште никакву промену не очекују.

Има и оних који су толико далеко отишли да су поверовали како су само за украс створени, а једино о чему треба да размишљају је како и чиме персону своју да почаствују, не либећи се ни да вазда сами себи срдачно главом климају, уверени да овај свет и није ништа друго него: лоша декорација.

„Нека се свако добро влада, па му ништа бити неће“, рекао је, вактиле, Милан Савонарола, колубарски сенатор.

ДРОЊАВИ ДАНИ

Има дроњавих у Бога дана кад сви Лајковчани личе на одбегло робље за којим само што није стигла потера. Возови не пролазе, само шине бљеште на усредсређеном сунцу.

У Лајковцу сви послушну нешто, као топот из даљине.

Сваком своја кућица на гробницу личи и сви желе да прозори од пруге и пута буду окренути.

Књижевник Р. Б. Марковић је такве дане црвеним *џлајвазом* штриклисао.

„Глупа је сиротиња“, умовао је распоп Величко, „меште да се радују што ништа немају, они плачу“, али у железничкој ресторацији није никог било то да чује.

Само крај суве чесме, према *ношама*, болесни је пас пузио.

А иза навучених завеса многима се рамена тресу, као кад се брод од обале одмиче.

Ко у *дроњавом дану* умире, тај у сопствене дланове нокте зарива.

НОТА О САТОВИМА

Има и оних који на клупи под штацијским сатом читав дан преседе, дубоко замишљени, тачност проласка возова и тачност сопствених сатова контролишући.

Многи и на ручак тако забораве а неке само смрт ослободи.

На сказаљке штацијског сата некада су птице салетале, као на гране које се љуљају.

Железничка официја је за такве догађаје знала, али није наредила да се нешто учини.

И они који су били стари и слепи ка сату би се окретали. Чак и кад би се сказаљке поклопиле, једна уз другу приљубиле, и кад никако нису хтеле да се раздвоје. О томе би се, понекад, кроз телеграфске жице и вест просукала, али то би увек била вест коју безобзирна железничка официја није хтела на знање узети. Тако лајковачки штацијски сат прво смешан бејаше, онда чудан и занимљив, да би сљубљених му сказаљки непоколебимост неки знак у времену наскоро постала. Они који су кашљуцање тог старог сата волели још више су заволели то што се у њему све утишало. У времену нема ограда, ни поузданог ослонца, али то што је штацијски сат заћутао и умирио се, наводило је неког да се као сирото дете уплаши, а неког да помисли како ће зло проћи сви они који нису разумели да су се сказаљке сљубиле познавши да дошло је последње време, па је тако, мало по мало, стари сат до неба израстао и међу звезде охоло отишао, а Лајковчани том чињеницом бејашу већма збуњени, јер нису знали шта и како да почну.

Бленули су кроз мрак, али високо, на небу, ничега није било. Неке је страх од тога ухватио, а некимa је лакнуло што се ништа није догодило, осим што је сат у дубоку таму зашао.

Ако би пак по дану за сатом бленули, неки би у празним небесима златне барјакe распознавали; златне и крмезне. „Где сам то пошао?“ упитао се једном, према *ношама*, инжинир Девечерски, кад су му сличне *небеске љриликe* изгрануле, онда је потпуна тишина настала, као кад се листа књига са сваким пунктумом из сопственог *живоша и љрикључења*.

А отпpавнику Георгијевићу су очи подбуле и црвене биле, као да страшно врштање одозго допире.

Тако би на понеку лајковачку душу својом недокучивом дубином деловало небо.

„Ово је већ без мене доба“, рекао је отпpавник Георгијевић. „Кад сат стане, то је као кад у пуној брзини кочници повучеш, па ти се сав багаж с вагонских полица на главу свали, и никад се више на свом месту не нађе.“

Отпpавник Георгијевић никакве са казаљкама игре није волео, ни кад су штацијског шефа, господина Алемпијевића, с навијеним службеним сатом сахранили.

„Има ли то смисла?“, питао се. „О, велики Боже!“

С ГЛАВОМ НА ПЕРСИ...

Прилог за биографију
(2)

Кроз своју беспомоћност док плови, Р. Б. Марковићу би се, понекад, учинило да се последње пречаге на лествама свог бола једва домогао. Било је то успињање с главом *на иерси* обореном – како би то стари писци рекли – и десном руком испод капута, као у раздрта недра увученом.

Али ово умирање извргавало је руглу сва дотадашња његова умирања, и у Аћевчевој кавани цалкелнер му је рекао: *шреба башалиши!*

Р. Б. Марковић осећа да му душа тихо лудује, као птица која ће се из свог перја канда одметнути. Има висина на којима се то само од себе збива. Доле, крај пруге, цвета мрзовац и мирно пасу два последња у Србији вола. Јесен, без икакве везе са стварношћу – за *ноћу о јесени* као измишљена!

Колубарске вране, *одозіо* гледано, *са самрїної љункїа*, биле су толико тешке да су се гране под њима повијале, док су се с ноге на ногу премештале, као да чекају још нешто па да полете, а онда је и воз запиштао:

– Тууууу... Тууууу...

...промукло, као да у кључ пишти. Вране су узлетеле, тешко, као што давно узлетеле нису, и убрзо је све било као да ништа било није.

– Туууууу... Туууууу...

ДАНЦИА, БОЈЕ УСИРЕНЕ КРВИ

Возови су у Лајковац, према *ношама*, крепане као и живе мачке довозили, кокоши на јајима, биготне бабе, лажне свеце, али и сенке оних који су с воза пре Лајковца сишли, а једном су отреситом сељаку глоговим коцем срце проболи, наживо, још на предсигналу – мислећи да се ради о давно-давном јабучком кмету који је и по оном свету окрњену главу шећера носио – и онда га *вунбацили*, како би то изволео рећи господин Харт, целат од каријере, кога би то заувек разгневило, јер се он, према *ношама*, начелно противио да се послови око смрти свакоме поверавају, још се више грозио урођене крволочности према слабијима, док је убиства *намах* сматрао противним бољим обичајима, пошто би одсуство сваког церемонијала његово истанчано биће напросто вређало. „Хмрет се нигдар и никак немре непоучно, какти отргнуће зреверенде гумба!“ Целат Харт је тврдио како сваки човек заслужује да у свом умирању потпуно ужива, обашка они који на јавну сферу и после смрти рачунају, с чим се и књижевник Р. Б. Марковић унеколико саглашавао: *Свако је умирање с посебном синџаксом ирича, а добре ириче не засџаревају, стоји у ношама.*

Неизвесним стазама, са свих части белог света, до Лајковца су за возовима стизале свраке чуваркуће, страшно напрасите због тога што су без свог дома и крова остале, пристизале су у корпама и змије које су сиктале испод клупа у загушљивом купеу, јогунаста телад, ражаловани шефови станица на последњем свом путу, туберани који су кашљали и крв само у тунелу пљували, Словенци са скијама

за сва годишња доба, а зна се и за једног Руса који је, од Обреновца до Лајковца, своју посмртну маску свима показивао. Било је и неких који су тако нестварно изгледали, да се могло рећи како истовремено и јесу и нису, као из рошаваог огледала нека изображења, и сви су канда осећали да им управо *шежина* недостаје еда би ту где јесу дуже остали, а поготово у причи, јер би се сваки од њих *џајирнаиш* као лик брзо показао.

Знало се куда иду, јер ни Лајковачка пруга даље од Белог Ваљева није допирала, али једино је Творац могао да зна одакле хрле толики сељачки цукци које ни једна железничка официја није могла да похвата, нити се пак за њихове гесе и сахибије ишта знало. Скривали су се, као уклете душе, прво у здемфаним облацима машинске паре, а после под клупама, на полицама, по празним кантама млекурица, недодирљиво дахтали испод широких сукања, а понеки се пудл и у повоју новорођенчета знао притајити. Помахнитали за неким тајним одредиштем, лајали су ноћу на звезде, а неки са слепим очима – барабар су са осталим путницима седели, као пензионовани професори, не стрепећи да може горе да им буде.

Ужасно нервозни журналисти, махом с празним бележницама, цандрљиво су се за лајковачке новости распитивали, и да ли ће се у Лајковцу какво убиство већ сутра догодити. Калцани, с расутим бројаницама, сањали су преображај у женском крилу, и никад није било да неки бледуњава туњаваци нису крлетке с птицама капутима прекрили, а у дну ходника готово увек би се назирао неке свеће тетурав пламичак, понад мртвачког ковчега ужежен, што је посебно сликовито у тунелу било, или ноћ кад падне. Чак ни најокорелији кондуктер није могао поред таквог призора као поред турског гробља нехајно да прође.

Као да између удаљених престоница возе, а не од Забрежја до Белог Ваљева, лајковачком су се пругом сукали возови с индијским гувернерима, који су поред припадајућих одликовања и *написмено* за своју службу показивали. Из давно заборављеног света, канда, а можда и из облака миршљивог дуванског дима, показало би се и зачамало лице неког од неусечених травничких везира, а пажљиво, због крваво нажуљене грбе, са звечанске скеле, утоварена је на нарочито удешену јоту, и једна камила, с одабраном железничком послугом, чији је посао био да мокрим метлама с камилине грбе муве снимљују. Зачуђеног света је доста било диљем пруге и на свим штацијама, јер се о камили глас по васцелој Колубари рашчуо, а и *цео Лајковац* је изашао, али се камила – и поред уведених контрибуција за њено издржавање – у Лајковцу као у Травнику *везиров слон* рђаво провела.

У паперјастој омаглици промицале су пероном криве торбе осаћанских зидара, а један ђутурум коме су прикрпили поспрдни шпицнамен Раде Неимар, ваљда због потпуне излапелости, белом је марамицом иза затвореног стакла махао, али некако сморено и тужно, као да га воз с овог света одвози, из живота и сећања сваког живог, док локомотива у тремолу пишти – као да се устремљује у огледало из којег, исто у тремолу, пишти њена близнакиња, испред вагона с белом марамицом Рада Неимара.

На лајковачкој се прузи и више живота могло утрошити а да се не сазна шта то сјаји из оних којима последњи пут локомотива пишти, а такви се познају по томе што су међу осталим путницима мирни, и кроз прозор не гледају, док се око њих све више сужава круг тајанства, из чијег средишта раскошан неки цвет изгрева, као георгина (*Dahlia*) боје усирене крви.

МАДАМ ШОША НЕКАКО ЈЕ БИВША

Прилог за биографију

(3)

Као да су се од вина малко повратили. Болничка кола јоште нису стигла, по свему ни стићи неће, и нема више радости ни вреве да скрену пажњу са значајних ствари.

Само се, као у једном чувеном роману, мадам Шоша гласно смеје и треска вратима. Бивши отправници су бледи и туробни, као бивши капетани, а и сама мадам Шоша некако је бивша.

Све се то, према сећањима савременика, у Аћевчевој кавани збива, мада се неки куну да то се никако није збивало у Аћевчевој кавани, коју је Р. Б. Марковић као политички промискуитетно место јако презрео, него баш у железничкој ресторацији.

Ни према *ноћама*, а и иначе, овако жалосно стање не може довека трајати. Гроздобер је, *а киши као што знаде у шравњу*, како би то рекао целат Харт који ни у свом веку толико вина није попио као Р. Б. Марковић овог поподнева.

Р. Б. Марковић осећа свог пијаног бића крајњу пониженост. Изнутра га обасјава радост оног који никог нема. Мадам Шоша се опет гласно смеје. Чинило се да је умом својим одвојила и да ће баш она јавну кућу у Лајковцу отворити, што би лепо и човечно било.

Извесно је да Р. Б. Марковић већ има приготовљен новац у џепу, ту је и његова опружена рука, али ту је и пруга, и уз пругу далеки градови, а у сваком од њих мадам Шоша би могла јавну кућу да отвори, зашто баш у Лајковцу? Или: зашто само у Лајковцу?

Дакле, треба још пити, али у приправљену готовину нипошто не дирати. У очима отправника Георгијевића дубока се старост већ опажала.

Он је инжинира Девичерског из младог доба познавао, док је у инжиниру Девичерском Душанова царевина јоште трулила. И војводу Мишића он је видео, а и са целатом Хартом некоћ се снажно загрилио и дуго су један другом говорили о ономе што их је тиштало. Само око старог Фрица нису се сагласили, а није им се ни дало да се око старог Фрица дуго расправљају, тако штогод би свет из каване отерало.

„И ви, господине Р. Б. Марковићу, ћутите се, већ при петој чаши, као да сте некоћ били велика сила, коју је Турска, после, столећима тлачила. Но, не мари...“

„Вина“, узвикује Р. Б. Марковић, а у себи припомишља: „И да ме неко рафиновано кињи!“

Плава хаљина и очију жуто севање... Аукторитет фактора лејоше, како би то отправник Георгијевић рекао. У лејоши човек има највицајније непријатеља. Уз лејошу иде немоћ, раздирућа мржња и крв, а не шмрцање, сузе и сушицави сонети.

Киша не престаје, а руке Р. Б. Марковића још су испружене и види му се опржен леви длан. Отправник Георгијевић је готов на свој први са столице устанак: *Пофајтан сам већ и сјаља, немоли изнуђра!*

Пипају један другог као слепци. Уууууу!

Тај шум старе пегле на жар и страшна по левом длану опекотина, а она баш пристаје Р. Б. Марковићу и његовом лицу, недужно осмехнутом, и могла би се с левог длана куд било преместити, као с тура на колена закрпа.

Врло је добро вино. Мадам Шоша се још гласно смеје. „Душанову је царевину племство упропастило“, тврди отправник Георгијевић. Није му годило у кавани још да остану.

„И мене, и мене!“, каже књижевник Р. Б. Марковић, чије наочари је неко на поду ресторана чизмом газио. „И мене је племство, лично племство, упропастило, до краја... Ехеееј, до краја!“

На све ово би, као некоћ, и сама мадам Шоша, пригугшеним гласом, уз сажалан осмејак, рекла:

– *Adieu, mon prince Carnaval!*

ФЛАКШТЕЛИ НА ТОЧКОВИМА

Понекад се отправнику Георгијевићу, испод колубарских небеса, и равно Косово указивало, а онда се с књижевником Р. Б. Марковићем дуго препирао да ли је то свето српско место турском силом притиснуто, или су то екскурсиста којима показују место где су утроба и крв Муратова сахрањене, док му је тело у Брусу однето – у Малу Азију.

Возови су се захуктавали као да у месту тапкају, а и лајковачка пруга као да је џомбаста постала. Али једног дана ће се између џомбасте пруге и учетврћених точкова пуно разумевање постићи. Отправник Георгијевић је, према *ношама*, рекао да се *флакштели на точковима бандаж-гребанком најбоље једначе*.

Залазили су, у својим препиркама и у преткумановску Србију, а ту би се увек нашао и неки сељак који би отправнику Георгијевићу износио своје мњење о толиким главама одлетелим са јунака, па је и сам отправник Георгијевић морао потврдити како му се никад није чинило да је Косово довољно освећено. „Кад у возу човек своје пунолетство дочека“, исповедао се отправник Георгијевић, „мутних је погледа јер свет кроз гарава стакла свиђа, а пасажири прошлост цифрају по ономе што су од других пасажира чули“.

У таквим приликама отправнику Георгијевићу се чинило да нико данас у своју кожу не може да стане. И да одасвуд нешто шкрипи, као неподмазана врата, и крцка – као ораси у последњем стиску неке шаке мртвачким пегама осуте.

И све то, према *ношама*, на махове наилази.

ПОРТРЕТ

Одазивајући се љубазној понуди да, за потребе *Ваљевској биографској лексикона*, прикупим све оно што у сећањима на лајковачког књижевника Р. Б. Марковића још није сагњило, покушаћу уједно да се осврнем и на његову *прозу*, унакажену неспоразумима с тегобним временом и лајковачком досадом која се због књижевности никада није усталасала.

*

Прозу Р. Б. Марковића још чекају нова вредновања, али нико не може да каже да ће их ускоро бити, мада Р. Б. Марковића, у скрибентском појаву, Лајковчани на посве нов начин откривају – као смешног човека који је, за својим *ликом* трагајући, сео тамо где је мислио да се столица налази, па онда зинуо као да му је ваздуха одједном нестало. Није му пошло за руком *један роман* да напише, али се знало и то да Р. Б. Марковић никад ни сам себи за руком није полазио.

Критика је, с недоличном пажњом, а може се комотно рећи: без икакве пажње, појаву свих његових књига пропратила, а број читалаца се тако споро увећавао, да у једном дугом раздобљу о увећању није ни могло бити речи, после се већ читавало умањење, тачније: *проређивање*, и Р. Б. Марковић је, зајамачно, све своје читаоце лично познавао, а у бољим данима и седељке за њих у ваљевском „Гранд Хотелу“ приређивао, и по неким уз лајковачку пругу кавама. Никад му се није чинило да у ту сврху превише нова-

ца издаје и радо се тих дана сећао. Да ли се нешто у том погледу икад променило? Ох, да... Пред само своје ишчезнуће, Р. Б. Марковић за тако штогод – мисли се на каване и седељке – није више имао времена, ни воље, ни готовине, а као писац се рано навезао на пучину сопственог клонућа и мрзовоље, што му баш и није говело, иако се та немоћ, дакако и мрзовоља, могла поетизовати. Углавном, трага о томе нема и ништа није указивало на појаву неких нових читалаца, а стари су се канда повукли, у неку узвишену осамитост, па ћуте тамо где су, поготово што Р. Б. Марковић никада није написао *један роман*, о чијем заметању сведочи за поједина поглавља испретуран *наметњај* – од *ноћа* исписаних по листовима неједнаког формата, а често и по старим бакалским кесама.

Неких интервенција је свакако било, у погледу прекрајања старих прича, док га је још грејала потајна надежда да се нека дужа прича у краћи роман може протегнути, и Р. Б. Марковић је понешто из лектире и такозваног живота додавао, несмиљено рабећи већ рабљени *вербални материјал*. Тиме, очито, није хтео да му старе приче буду као нове, али је, једноставно, на час оживео неке приче за које се с правом мислило да су мртве, приправљајући их тако за нова умирања, мада му се, и овог пута, *један роман* изјаловио, иако су му поједине приче некако *прећуњене* остале. А пошто је с тим начисто свршио, било му је задуго доста и старих и нових прича. *Волео бих да се љојнем на веранду неке куће, високе и луде, и да, у какво ћебе умоћан, љраћим само љулсирање мозга: оно што досад нико није успео на харћију да љренесе, нићи ће ико икад. Мојло би то и уз нека боља љића да бива... и, зашто не, уз Марију Манчини, као у роману неуљоредимој Томаса Мана, писао је тад Р. Б. Марковић, који није ни одобравао ни оспоравао преовлађујуће мњење престонич-*

ких критичара да је књижевност замена за стварност. Сам је о себи говорио да је он писац стварних прича из измишљеног живота, што су и неки од оретких читалаца мислили, истичући *доживљеност*, али и *проушћање кроз надреални филтер*, успостављајући притом и неке бајословне аналогije с Буњуеловим и Фелинијевим филмовима који се, истини за вољу, у Лајковцу никада нису вртели, па је велико питање да ли их је Р. Б. Марковић уопште и гледао.

Радећи неко време на сопственом случају, сам Р. Б. Марковић је установио да се у њему све са свачим помешало: избегавајући *оштра места*, свој је живот, према речима отправника Георгијевића, *наводима шиковао*, па се тако десило да Р. Б. Марковић увељико литератизован живот проживи и у исти мах протраћи га на бeживотну, то јест: наводну литературу. Сви се, углавном, слажу: све оно што је из такозваног Р. Б. Марковићевог живота пореклом потпуно би нечитко било да лектиром није пресењено. А и сам такозвани живот, са свим својим штацијско-клозетским одликама, често се уливао у неке матрице које лектира подмеће и српска стварносна проза драматично би затечена била да Р. Б. Марковић није навалио да пише *један роман*, и то о некаквој лајковачкој прузи, управо у време кад су читаоци прездрављали од романа који се тромо вуку и расплињују у запетљаним односима мнозине лица – од којих се свако и други пут мора поменути, ако је једаред већ поменуто. По некад је, премда само у *ношама*, све то, код Р. Б. Марковића, неподношљиво усијано и отуда тај утисак *проушћања кроз надреални филтер*. Нека поређења с остварењима ономашњих писаца иду на штету штампане и нештампане заоставштине Р. Б. Марковића, посебно на плану самосвојности, и о томе је пристојније ћутати, јер ни нека успелија решења, углавном местимична, не могу да издрже ласкава,

од стране надобудних тумача, поређења с прозом М. Савића који је такође поетизовао возове док су кроз доба пролазили, додуше: *ибарском долином*. Упркос увиду у ту ствар, и непријатних сазнања, неки су истицали чаролију његове (Р. Б. М.) реченице. *Quad erat demonstrandum...* Али с тим није баш лако ишло...

Р. Б. Марковић је неким есејистичким покушајима истицао да је реченица *једна свилена ниш, једна сшаза, и једини љрави излаз из љулсирајућих можданих лавиранаиша*. Ако је *ша ниш* од *љраве свиле*, жестоко се просеравао Р. Б. Марковић, *онда јој је и боја љрава, мада неогредима*. Ред, додуше, заповеда да се макар ништа не надовезује о *чаролији* и сличном, али сигуран да *шакву реченицу* још није пронашао, и веома несигуран да ли јој је уопште на трагу, Р. Б. Марковић ту безнадну потрагу наставља, упркос свим колебањима: *Мој воз лајковачком љруџом канда још љркеља, иако локомоџива сиљљиво љредише и неумишљно заосшаје, и још музика свира у најошменијем салон-ваџону, досшуйном само возовођи и доиста решким субјекшима, с којим се возовођа лично и дуџо џознаје. Има шамшања колико да све нас мрак лакше љрошша, о чему ни једне новине неће ошширно јавиши, а шшшша ће их бшши и без ношшице о шоме* – писао је Р. Б. Марковић, самом себи прописно се удварајући.

Нетипичност биографије Р. Б. Марковићеве, мада не сасвим по Хемингвејској матрици, често бејаше на мети трећеразредних журналиста, из новина којима се појављивао само један једини број, а и тај у тиражу који је једва премашао актуелни тираж Р. Б. Марковићевих белих кошуља.

Нека се дозволи констатација да је само о једном *начи-ну* реч, никако о целовитости животног пута. Сам оставши, оклаштрен и рушевне душе Р. Б. Марковић се неко време вежбао у театралном испољавању, самом себи о врату, и

већма као јунак не тако лукаво замишљеног романа, *једног романа*, у чијем се ткиву осећало потпуно одсуство сваке полифоничности и приповедне стратегије. Потпуни крах тог смандрљаног романа се назирао као сузе иза лудог смеха, и Р. Б. Марковић је већ ретко навраћао у свој живот – тобож: преостали, али по свему судећи једини. Помоћи ту није било. Отправник Георгијевић је, у својим *Несаницама* (леп пример мемоарске грађе коју би штампати ваљало, *прим. аутора*), поучително писао: *вавек су се тађе носиле али се што некоћ није давало на знање*, што је, очито, ишло на адресу Р. Б. Марковића, *мнимој литератше* и његове склоности да свима анонсује *трајнику писца у малој вароши, међу људима јосве безтрамојним*, како је то лепо, мада на начин старински расплитао отправник Георгијевић који, према *Несаницама* судећи, није имао много поштовања како за многе овог писца животе, тако ни за његово актуелно умирање – с нескривеним циљем да то умирање *мора да пројуре* и учини смешним сва *дошадашња Р. Б. Марковићева умирања*, што такође није ново, ни у такозваном животу, ни у лепом књижевству.

Р. Б. Марковић је за себе, понекад, тврдио како он и није ништа друго доли опште праксе журналист и услужни књижевник повремено, мада ни новинарство, у то време, не могаше бити услужније него што је било. Јамачно, књижевник Р. Б. Марковић је упразно и којешта говорио, али све упућује да то о *услужној књижевности* стоји, не само у Р. Б. Марковићевом случају, премда се о *услужном сликарству*, или о *услужној философији* толико није расподелало. „Ех“, говорио је Р. Б. Марковић, „сто година треба да све истине на видело изађу, а макар две хиљаде година да се у Лајковцу роди неко ко ће написати песму као *Камена усиванка*, гневан што се његова књижевност опорочава као

срамотно анциларна и свакој власти, према речима отпра-
ника Георгијевића, на расположењу стајајућа, у потпуном
поданичком орнату. Уистину Р. Б. Марковићу спочитнути
би се могло, уз сигурне доказе, ауторство тек неколико ос-
редње надахнутих беседа за потребе *гаиої шренуџка*, раз-
уме се и актуелне власти, која је увек *истиа* била иако те
орације, поглавито церемонијалне и комеморативне ин-
кантације, нису подстакле никакав *љроџух* унутар смрдљи-
вих лајковачких канцеларија, нити пак *џибање* међу типич-
но провинцијским егсемпларима осционих субјеката, од чије
су губернијске задриглости презале чак и највише престо-
ничке фигуре, које су биле те исте власти само оличење,
изузимајући, разуме се, Ј. Б. Тита који је лајковачком пруг-
гом двапут прошао, али тек кад је првотна и једина права
лајковачка пруга укинута, и уместо ње, просукана *мнима*
барска љруџа, за специјалне возове с блазираним црногор-
ским песницама, који су могли *до љрестџонице га долећају*,
али су путовање возом узимали као нешто што није само
чисто *љремешћање са ође на ође*, у чему је канда било и мал-
ко енглеског снобизма, познатог из романа у којима се
осећао свеprisутни дух трансконтиненталне железнице и
filling чувеног *Orient Express*-а. Ј. Б. Тито је оба пута користио
плави воз који би кроз лајковачку штацију највећом могућ-
ном брзином прошишао, упркос лепим колубарским пре-
делима, познатим из описа чувене битке, у којој је, према
неким наводима, и сам учествовао: *Е, кај се море... Ти маџер*
враї! – како би то рекао сам Р. Б. Марковић који је употре-
бом *кroatџике*, канда, исказивао своју несагласност с лајко-
вачким празним србовањем.

Како год да било, ниједан се услужни текст Р. Б. Мар-
ковићев не може у читанкама наћи, нити пак у периодици
песма о напред помињаном путнику с лајковачке пруге,

мада је до такве једне песме Р. Б. Марковићу било неизрециво стало, али је није могао никако написати, јер његова вокација није била песничка и ништа се у том погледу није могло учинити, упркос грдним напорима уложеним у такозвано *уосећавање*. Једноставно, Р. Б. Марковић је у поетским водама сувих ногавица вазда остајао, што потврђује и сатихована *ноћа* о Дрвеној Марији и фамозном *инжиниру Девечерском*. За поменуте услужне пак текстове, можда је Р. Б. Марковић и нешто новца получио, али не толико колико се прича, јер ти текстови бејаху невеликог обима и није их много било, што све посве незнатно изгледа у односу на случајеве неких разглашених престоничких величина. Поједине проминенције су, за свој наводно неуслужни и властима чак супроћени опус, понекад необично обиман и жанровски разуђен, не само цело платно добијале, гдеикад кожу, кунстдрук, илуминисане странице и златотисак, небројене новце, државне и антидржавне награде, предсмртна и посмртна одликовања, ленте, колајне, алеје, азалеје и војну музику, неко и краће, па и дуже улице, а неки маузолеје и споменике, тако да је напросто тешко поверовати да у овако замршеном и обимном послу није постојала некаква веома чврста и надасве тајна нагодба. Истина, после се испоставило да се неки споменици руше, неке се улице преименују, и улица у којој је Р. Б. Марковић наводно живео преименована је и, засада, носи име Војводе Мишића (*Rue de Duc Misics*), што се за особито танкоћутно нипошто не може узети, како би се, да је у животу, отправник Георгијевић исказао, гледе Р. Б. Марковићевих успомена на непорочно детињство и расапну младост у Маршала Тита улици, али све је то, да кажемо (следећи отправника Георгијевића синтаксу), један вртуљак, један калеидоскоп наоко саблажњивих историјских доскочица, а окол, и вазда: руља

коју услужни, и, *ко ћоја*, не баш услужни писци народом великодушно називају, што је и Р. Б. Марковић чинио, мада не само за новце, јер наивност бејаше међу бољим његовим особинама, поготово док је, за неко време, у Белом Ваљеву радио, у тамошњим новинама у чијој је глави писало НА-ПРЕД, а читаоцима се чинило да још увек пише VORWARTS, где га нису баш бадава плаћали, што тумачењима Р. Б. Марковићевог услужног дискурса неке нове валере свакако придодаје. Новинарство је, наводно, за књижевност добро, ако се на време напусти. На своју жалост, Р. Б. Марковић новинарство на време није напустио, али на срећу неких својих новинских читалаца јесте заувек.

Р. Б. Марковић није посве равнодушан био према тзв. позицији писца у друштву, мада он заправо није могао ни да зна како се писци разбрајају и вреднују, а право рећи Р. Б. Марковићев случај савременици као *случај џисца* нису ни узимали, с тим што су за његово ухлебљење многи покушаји – од којих је један и успео, мисли се на спомињану редакцију листа VORWARTS – неизбежну социјалну иницијацију имали.

Истини за вољу, Р. Б. Марковић, у себи, никада није ни познао осећај да некоме би његово књижевничко *за* или пак *џрош*ив толико значило да би га у особито сматрање узео и да би му новце на име тога штедро издавао. О дисидентима и њиховим страдањима, или наводно лагодном животу, Р. Б. Марковић је као сведок потпуно непоуздан. Може се узети да је о томе понешто из књига сазнао, поглавито из оних које су сами дисиденти писали, или из легенди и анегдота које је телалио околоскњижевни шуцкор, приправан за одању службу свакој власти, а који ноћним возовима, са свих страна, пристиже на пероне свих штација овога и онога света, па тако и на *лајковчански шџацион* (термин г. Харта,

државног целата, преузет из мемоарског списка *Крвниковски сйоменар* који за штампање такође топло препоручујем, *йрим. ауџора*). Осим тога, могло се за славног дисидентског вакта, говорити тек о књижевној незнатности Р. Б. Марковића – која, руку на срце, толико знатна бејаше да се за *случај Р. Б. М-а* нико није занимао, пошто тај случај (осим за бездану и безнадну самог Р. Б. М-а сујету) није ни постојао, нити ма у ком погледу скорим анонсовањем претио. Дисиденти од каријере Р. Б. Марковића ни изблизу нису познавали колико су легендарног престоничког оригинала Ж. Обретковића познавали, штавише: никада ни чули за њ нису, а онамашња власт, осим рутинске, није ни обраћала неку већу пажњу на *лајковачкој мнимој лиџераџу* (отправник Георгијевић, из *Несаница*) и бејаше јој свеједно има ли Р. Б. Марковић пасош или пак нема.

Неки мисле да је у то време сваки разборит човек, ма и сасвим без талента, релативно лукративну и релативно безопасну дисидентску каријеру могао да направи, али је ту реч или о неупућености посве епских сразмера, ако не и о безочном улешавњу ономашњих друштвених околности. Немојмо се заваравати! Р. Б. Марковић је, можда, и сам имао прилику да сопствену дисидентску причу уоквири, али не и довољно воље, нити пак муда, лајковачку власт против себе да раздражује, а не треба посебно објашњавати да је власт на локалном нивоу и последње мрве престоничке обзирности лишена, па је све у вези с Р. Б. Марковићем, као *једној романа* несуђеним писцем, на ничему остало, али с пишчевом главом на раменима и ребрима углавном на броју.

И сам Р. Б. Марковић је, не само отправнику Георгијевићу, него и другим мање познатим савременицима, дозвољавао кукавицом да га називају, или хуљом, мада радије кукавицом, јер му је, према сопственим речима, *за иоле*

озбиљнији ојус хуље, чак и у онамашњем свету, недостајало како предзнања, тако и талента, подразумевајући да макар нека својства хуље морају заузети места изузета од врлине у бићу правог писца. Ах, да! Р. Б. Марковић је још мање имао воље да своју књижевну биографију уобличава синтаксу власти штреберски следећи, иако је, за тако штогод, имао апсолутно изгледне прилике, које су се неко време ређале у читавом низу, па се Р. Б. Марковић у једном часу и у самом лајковачком Комитету нашао. Не, није ту реч о неком историјском компромису, односно о дубоком самог Р. Б. Марковића паду, јер личности његове врсте такве падове чак као искупљење доживљују. Какав компромис... Не, нипошто! Власт се, тад, урушавала и већ је себе саму увелико презирала, па није ни марила што њу и дојучерашње присталице толико презиру, нити је пак марила за интимна мњења нових приврженика. О томе су, Бог и душа, и читави томови већ написани.

Р. Б. Марковић је лакомислено поверовао да је, с обзиром на свој у лајковачком Комитету положај, стекао и широкогрудог безименог мецену, заборављајући да је, некад, разметљиво писао:

Добро је за џисца ако у свакој својој Јокнајџиофи рани има, мајур у свакој џубернији, и у сваком свом Даблину сџално закуљен ајарџман, макар џо била џрљава собеџина џонад некој за џраље и кочијаше свраџиџиџа, макар своју Јокнајџиофу у најудаљенијим џокрајинама свој биџа џоџражио, у Горњој и Доњој Псачи, а на Убу или у Обреновицу – свој злехуди Даблин.

Р. Б. Марковић никада није радо, понајмање емфатично, уздизао завичај на који место рођења упућују, него чарне у себи завичаје, а они многи и с претежно литерарних страна бежаху. „Нови завичај је Р. Б. Марковић могао смислити док се неко обричи, или цигар испуши, а у новом

завичају и свој живот посве нови“, говорио је, према сећањима савременика, отпратник Георгијевић, „дочим је из својих мнимих живота ситнице иселио у неки од бројних инжињера Девичерског живота, од којих се ниједан није могао људски окончати“.

*Не, не волим да поетизујем завичај на који се лична кар-
та позива. Ако баш мора нешто да се каже, онда се треба
сагласити с оним што у сваком издању железничкој буквара
стоји: „Лајковац је леи и миран колубарски традић, Лајков-
чани су већма пошћени и разборити“, с додатком да писац
у Лајковцу не може имати среће, ниши писац у Лајковцу
ошћти може рачунати на то да ће имати мачке, а за писца
је животи по малим местима нека врста самоубиства, јер
осим пића и соствене лудила, писац у Лајковцу ништа дру-
го не може да нађе, нема чак ни књија које су друти усамљени-
ци и лудаци писали“ – једио се Р. Б. Марковић на полеђини
једне фотографије, поводом које смо и писма измењали, а
на којој је наш писац још крепак изгледао, лепих црта, мада
одвећ истакнутог носа као да ваздух испред себе љуши.*

Према Р. Б. Марковићу, живот у Лајковцу, далеко од
вреве Престонице, писцу никакве могућности није пружао,
осим малих изгледа да своју тужну исповест временом уоб-
личи, али такве је исповести проза новој стила увелико већ
обдањивала, па се постављало и питање умесности, а и ле-
гитимности, још једног сличног покушаја. Наводном смрћу
Р. Б. Марковићвом не бих се у овом спису посебно бавио,
али бих, за ову пригоду, ту смрћ, док не буде поузданијих
доказа, ишчезнућем назвао.

*

Користећи као један од извора за овај Портрет – који
својим обимом вероватно премаша иницијалну намеру и

потребе љубазног Поручиоца – Прилоџе за биоџрафију Р. Б. Марковића, укупно 9 (девет) махом анегдотских опричака непознатог аутора, можда и самог Р. Б. Марковића, то и цењену Редакцију Ваљевској биоџрафској лексикона упућујем на поменуту грађу, похрањену у лајковачкој књижници, осим ако и сама књижница, у међувремену, није укинута.

С одличним џошџовањем.

Ж. Јеж, Мусеума ваљевског у пенсији кустос.

АНТОЛОГИЈСКА НЕВЕСТА

Самртни мириси и бесни звиждуци, према *ношмама*, стижу возовима које пометена јата врана најављују, и тад је сушно доба, пресахли кладенци и небеса без облака, скитнице у пени, и псета се ћутке гледају, док штацијски коњи тврдим копитама лупају. Сваком су у очима бодље и свако унутра гледа и, због тога, нико да се насмеши, а неко, као на највећој хладноћи, целим телом дрхти

Удрвенеле невесте – која с велом око главе и шлајером око рамена, која с белим шеширом, а неке су за својим младожењом узалуд и до Беча допирале, иако до Беча возом отићи и није толика философија – у Лајковцу су због нечег силазиле, али се нису задуго бавиле, него су већ сутрадан настављале ка Белом Ваљеву, где је било више богатих аузлунга и дућана с дубоким огледалима. Неке бејаху светлуцаве и хладне као од снега, неке је лепота у галопу напуштала, а неке су се већ привикле на скучен и суморан живот по вагонима другог разреда и покрајним собама штацијских ресторација, виђавши се уцело само ако је време тихо и ако је бистра вода.

Антологијска невеста се, нажалост, изгубила у тлапњама г. Владислава Петковића Диса, којем су ономашњи критички сваку надареност одрицали и он је, на Лајковачкој штацији, читава једну ноћ неутешно пио и плакао, испредајући приче о будућем венчању г. Симе Пандуровића, као да се одавно свих жалости није нажаловао. Али Дисова лајковачка жална ноћ била је, по свему, за нешто накнада, а не од нечега „кусур“, и о томе речи не треба трошити. Нико, те ноћи, г. Петковића није напао, противно свим лајковачким

обичајима, али г. Петковић је плакао и плакао, као да су му убазделу крпу пред очима запалили. После су Лајковчани његово понашање строго осудили, тим горљивије кад се чуло да је г. Петковић поета, јер Лајковчани, с нокта и без призива, осуђују све људе који другачије од њих живују, а у поетама виде праве и најопасније сваког реда кваритеље, поготово ако такви шешир скидају пред сваким из колоне голеих багремова покрај лајковачке главне и једине *Штрасе*.

Из возова су се истресали и неки покисли људи, од оних који као труле поњаве с кочничарских каматни вијају, врзу се по крововима вагона, по утовареним балванима и гомилама угља спавају, без икакве фетве у замену за возну билету, а вазда су без билета били, јер с новцима не бејаху никад на карару. Тако су ти веселници лајковачком штацијом натечене ноге вукли, све тежећи црном блату, које би им се учинило топло као мајчина пелена. Један босански жандарм који би, вактиле, и до зворничког од три туга паше могао догурати, сам је себе наименовао на дужност оног који такве свате хвата и у некакав округли обор одлучује, заједно са свињском *џалоцијом* која је вагоне за забрешку скелу узалуд чекала. Да је Сведржитељ подигао малко виш Србије лампу, могао је да види како људи са свињама у великој љубазности опстајавају, па би му можда засузило и оно око од чијег погледа пелен клоне и љутача се пресамити трава.

Шта да се каже о тамнавским баштованима и о њиховим сепетима, у којима паприка трули, на путу за Бело Ваљево, а који томе упркос лајковачку пругу до неба воздижу, а у ствари су незадовољни што држава и до Шехер Сарајева њезин крак не пусти, јер је много куветније да паприка на далеком путу иструли него на штацији, у дугом чекању, кад већ о некој заради и берићету ни помена нема.

Бог има лампу, али Бог је канда заспао крај лампе.

БАТОВИ ПО РАДИСАВЉЕВОМ КОЦУ

Док чекају воз, кад се свакој причи сврзу конци, сви гледају да што даље и дубље у себи убегну, осећајући да онај који чека ни у једно коло није пристао, и да је сваки прошли сат терет таман колико и онај који ће тек проћи. Чекање понекад и своје време поједе, у тој мери да онај који чека ужежених очију ништа не чувствује осим орљаву своје крви кроз масне и закречене жиле. Лаки и уплахирени лептири на гараве цветове и погружене травке до поднева слећу, а *иза* ничега нема, само мисао о залудности својој и мало-времености на земљи, а неки и своје име полако заборављају, порекло и стање, тако да им од свега што су у животу били и значили само фамилијарни надимак остаје, а и он понекад испреметаних слогова, као неко *словесах илешеније* које до смрти ваља толковати, и задуго преко гроба. Жан-дарму Богдану су, док је чекао *йушнички* с неким хајдучким јатацима, начисто потамнела по мундиру сва дугмад, а по неким је и зеленкаста скрама избила, као по квакама напуштене куће, док је Јовану Рајићу у чекању сасвим поседела коса. Има, према *ношама*, и таквих тишина кад се човек, неосетно, толико у време заслуша да може чути како у Христове длане клинове забијају, док до оних с тврђим увом допиру тек тупи по Радисављевом коцу батови. Велика је у чекању олакшица за оног ко такве звуке уме да ухвати, мада се, тумачећи ово, у сматрање може узети да је то у исти мах и голема незгода, почем од таквих звукова и глава хоће да прсне, поготово кад јауци и запомагање стану навирати из вавилонске пометње језика гомиле, без које, од постојања,

није било ниједног зла које би се дуже памтило. У Лајковцу се штацијско чекање до те границе знало отегнути да су за сасвим поуздане узимане о укидању пруге вести и о иста-вљању шина које је у исти час с оба краја наводно отпочело, од Забрежја и од Белог Ваљева, а понад тог би чрезвичајног посла, према *ношмама*, наставао сам инжинир Девичерски, чији гишт никако не прездравља. Многи су се питали шта ће бити с толиким шинама и да ли ће прагове сиротињи за огрев делити, или ће их на једно место сложити, а сиротиња ће их већ, као и вазда, избављати како буде могла и умела.

Сиротан, у таквом предузећу, на прстима гази као да пружни праг не носи, него крст у наручју.

РАКИЈА ИЗ ДАСАКА

Прилог за биографију
(4)

Лајковачки железничари су из дасака ракију изгонили, а сам живот су сажваканом средином хлеба некако лепили.

Они који су се надали у слабо срце, избежумљивали су се због чињенице колико је то срце заправо јако.

Свака лајковачка недеља била је као тротомни роман досадна.

А лајковачког књижевника Р. Б. Марковића на шта-цијској трешњи су виђали. Била је то његова астрономска опсерваторија, али за *гледање унутар*, а можда и за опсервацију гиштова, због којих се Р. Б. Марковићу страховито крупна мис'о по глави вртела.

НОТА О РАМОВИМА

По свеколикој Колубари кад јесења се рујевина проспе, сваком се може учинити да непознат је неко баш његов живот на нишан узео, с тим што му се крвави реп нестрпљења у души копрца, док чека воз да стигне и да га макар на ћораву страну однесе: *не знам куда али да одем морам*, то је оно што се сваком у мозгу приметне, *али ко ће дочекаши...* Дуго мали бојажљиви воз лајковачком пругом путује, док неко у првом разреду печено пиле крка, и неки љубитељ слика замеће причу о Мона Лизи с поморанцом у позадини која се, додуше, не види, али не може се порећи да много шта постоји што се на први поглед не види, и никад се видети неће, но и тако невидљиво оно што се види ипак осветљава, премда ће у лајковачком возу душа љубитеља слика увек устукнути пред душурином познаваоца рамова, за које се, и кад су најбрижљивије урађени, и од племенита дрвета, увек може рећи да без слика су досадни и празни, баш као што су и слике без рамова некако разграђене и незаштићене као удовичке авлије и баште, понад којих лебди надмоћни осмех оних који о свему, па и о туђем имању, имају издвојено мишљење, разуме се и о удовичким авлијама, иако не воле о својим тајнама гласно да говоре, али се зна да се рамова помињање баш најповољније не прима од оних који би сваки ограду да прејашу, зато се у возу кола сломе увек на неким мање непобожним разговорима, као: има рамова у којима је урамљена слика слике изнад које виси рам са сликом, онда: врт наранчи, океан и бела лађа, празан радни сто у библиотеци, рајско ловиште у којем ће, док је века и

света, јелен лопатар испред одапете стреле трчати, дочим слике на којима снег стално пада морају имати рамове од дрвета које ватру дуго обдржава или: постављање слике у рам дуг је и пипав посао, дочим је измештање слике из рама посао који се с љубављу ретко кад ради, а с доличном пажњом – готово никад.

О свачему се по возовима прича, од чега и у књижевност понешто доспе.

Због тога, помене ли се књижевност, многи врте главама и гдекоји у страну гледају.

СЕЉАК, ИНСАН БРЕЗ ПЕНЗИЈЕ

Доброту неисказиму најмање је згодно по возовима прозначавати и по штацијским перонима, који су пуни потукача, лопова и гологузих зазјавала, али се колубарски сељаци и њима понизно клањају, јер никад се не може знати да се у тој ревени не налази будући командант у неком крвавом рату, или у некој од честих буна и разура. Сељак, *као инсан брез пензије и валиде*, сваке одговорности себе ослобађа чим шупље и бојазно у неког погледа, мада му није јасно то што штацијски комунци проносе да за тешку индустрију више него за болесну краву треба бринути и да ће комунизам наступити тек кад сељаци престану да по возовима кашљу и прде. У вранијим гнездима њихових душа, према *ношама*, легу се само спечени и тужни лептири сумње и страха. Сељаци нису по мери вагонских седишта скројени и свакад им је лакше да стоје и поиздаље кроз прозор гледају – док се воз кроз перке кукуруза суче, поред пустих раскршћа и резигнисаних страшила којима је строго саопштено да се цео свет чуди како их ветар већ давно није однео, испод облака који својом небеском гредом иду и за час нису оно што су били тамо где су били, збуњујући оне којима век у њиховом осматрању утаман пролази, међу којима је највећи број добрих људи, мада незгодно адресованих, пошто се за сваког од њих проноси да је на своју руку, ако не и сасвим блесав, у шта су и они сами били посве убеђени, а неки су мислили да су и луђи него што јесу, па су се тако и владали. Бринули су се ко ће растурене облаке поново скупити, да ли и облаци имају душу, шта су све

преживели, и да ли Божје овце могу слободно да штрпну од оног облака који на сено личи. Загаситомодре облаке су сматрали као саме по себи важне, а оне крмезне – као одвојене за мали круг божјих познаника, док држе тајне седнице и нагажавају се испод астала.

Тако, према *ношама*, већају свеци, од којих је сваки по један предео неба и земље за себе одвојио.

НОТА О...

Шта да се ради?

Скок писца с лајковачког водоторња као пука несмотреност свакако би испао.

У Лајковцу нема вишеспратница, а водоводни торањ је толико висок да одозго живот сасвим друкчије изгледа. Осим тога, тешко је од неког толику спретност захтевати када је у питању верање уз торањ, међу тополама пуним неповерљих ветрића и чистокрвних колубарских врана које су само у своја гнезда на голубијим ногама улазиле.

Ломача малог писца бледуњавао би у Лајковцу тињала и сутрадан би трињом и белим колубарским песком то место прекрили. Возови би о томе разнели гласове, уз додатак простачких пакости.

Уколико све, већ према лајковачком моделу, траљаво испадне, писца би, после, машћу против опекотина премазали. С нечије самилосне гузице би нешто коже за његов нагорели образ узели, и све би се брзо заборавило, само би вране *дојаћај* и *место* дословно запамтиле.

Ако пак писац са својом душом није у миру и реши да се у лајковачком парку обеси, и то би вешање некако алкаво и безвољно испало, као у пукој расејаности изведено. Целат Харт би се, за живота, у страну окренуо и у марамицу демонстративно кихнуо.

Лајковчани и за Бранка Миљковића кажу да је могао кудикамо разборитије да живи. Поготово што се један партизански комесар мајчински о њему старао

Да га је иоле слушао, Бранко би Миљковић сад у пензији био.

Шта да се ради?

ЖИЛЕТИ СУ СЕ ОШТРИЛИ НА ЧАШЕ

А радило се као да се нешто мора надокнадити, нешто од оног што су, у неком минулом можда животу, натмуреној држави закинули и њезином самодршцу који је у повесници без слике остао.

Деца су, према *ношама*, уместо сладоледа, прстелизала.

Бомбоне су биле глинене, јаја дрвена, прозорска стакла од хартије, а сама хартија од старих крпа.

Маст је била посна.

Песме је и Мира Алечковић писала.

Иако зубног намаза није било, лајковачку јуност учили су да зубе четкицама пере. Четкица такође није било, али лајковачка јуност, у школском дворишту постројена, турала је клипке и оловке и преко зуба терала, тамо-амо, свако јутро по васцели сат. Којима је боље ишло, њима је дано право да клипке и оловке у црвено мастило умачу, а оним горима – балега је остајала.

Извесног Нешића су „покупили“, а од отправника Георгијевића су тржили да изнесе све у чему је Нешић забрљао.

Отправник Георгијевић је у иследничкој соби опуномоћства Удбе, док се присећао, са службеног мундира сву дугмад покидао. Свака би се реч жаочила, и ниједну није било лако протиснути.

„Кад пред аудитора у лајковачком деташману пристанеш, прво те за подбрадак ухвате и главу ти благо помере“, причао је отправник Георгијевић.

Цвеће је било од креп-папира, заставе исто, од плеве колачи, а плева је по калдрми у ту сврху скупљана.

Неписмени су кудикамо боље пролазили од оних који на латиницу нису окренули.

Латиницом се говорило и писало, а ћутало само ћирилицом.

Жилети су се на чаше оштрили.

Сваки је пут као последњи пут било.

Згодно бејаше, за возну послугу, кондуктере, манипуланте, кочничаре, возовође, а посебно за ноћне вехтере и перачице вагона, да се какогод било на списку поштених налазача нађу, па су многи своје паре односили или неку вреднију из куће ствар.

Они који су нађене ствари, и новац, на списак „поште-но“ узимали, по стомацима су се рахатно пипкали.

Отправник Георгијевић се жалио да га цели живот боли и да му се пред зору чини да под чистом куполом небеском звона дубоко одлежу и однекуд да чују се и божићне миле песме, дрхте гласови, као бистри поток теку свете речи, пламињају у прозорском раму свеће и тако се све лепо чини, и по реду, да би се и Сведржитељ, а камоли ражаловани штацијски отправник, морао запитати: да ли је то Лајковац, и Србија, или неки друга варош и држава, и каква се несрећа спрема, пошто утрне сва ова лепота. Ослушкујући мисли, док звона одлезање у хладноћи плавог јутра меко броди, отправник Георгијевић је помишљао: „Био сам кад није било лако бити, био сам понекад тек толико да сам као сенка изгледао, био кад сви нису могли да буду, био како сам био, био више онима који нису били него сам себи, био сам, сад ме нема, чинију сам своју преврнуо и мени сад одзвања, и залуду све је“. После би се отправник Георгијевић некако успостављао, звона су се утишавала, постајао би

опет крут и озбиљан, у кудељно платно некадашње службениости утегнут, и само је ноћ знала за његову тајну и душевно расплинуће, као да је осећао да нипошто није прикладно преко прага износити своје старо срце и невероватне приче о звонима, окићеним и адиђареним небесима, од чега колена дршћу, као што увек бива кад ти се оно што није учини као да јесте, па и пуно од тога истинитије.

Али отпавник Георгијевић ништа више није могао да спречи, камоли колена својих дрхтање, због сазнања да душа му се у неки виши облик прометнула, па ће неко већ догурати колица с маказама за подсецање крила свракама које о томе по Колубари гласове разносе. Зар су једанпут свраке...

– Ех!

ТРИНКЕ НАГЊЕЧЕНЕ СЛАМЕ

Возови су, готово песнички, појединце наводили на помисао да се увек може некуд отићи, да Лајковац није место које је Усуд занавек одредио и да ће негде небеса бити милостивија а свет мање крвоок, и са више пространства за неку трговачку инсталацију од које се и никакав човек може понадати нечем, осим апсанских ходника и прегрејаних следничких канцеларија из којих се никада не може изаћи без тринки нагњечене сламе по оковратнику и осећања да више и нема шта у његовом животу да се испита.

Заборавили су многи како се уз чашу вина седи, кад нико ти расположење не може покварити. Одвећ су се навикли на дане у којима се ништа не може почети, а камоли да се у неком добру и части живује, што је за ма какав посао вољу одузимало.

Према *ношама*, због оних који се надају и мисле да могу некуда отићи, у Лајковцу ће се лудница на спрат ускоро подизати.

„Ах Венеција“, уздахнуо би отправник Георгијевић кад год би Беч и Пешту неко поредио.

МОСКВА СУЗАМА НЕ ВЕРУЈЕ

Лајковачком пругом, према *ношмама*, прескамучу локомотиве и возови се као рањене животиње вуку.

Москва сузама не верује, а на лајковачкој је штацији и последња сијалица „цркла“.

Чачкајући између зуба (*Владимир и Есџрајон!*), покопали су очи и бубне опне провалили.

Гаће су преко главе свлачили (*Владимир и Есџрајон!*), зато су са жутим брковима пред лајковачки публикум изашли.

Ако би пуцањ одјекнуо, тешко се могло разазнати ко се то (*Владимир или Есџрајон?*) надвоје пресавио.

С душом на *јошовс*, као без душе сви су се осећали.

Снег је засипао оне који су испред и мимо некуда хтели.

Брката бабица пелене је мењала не откривајући шта о деци заиста мисли.

Сви су обриси у мраку нестали.

Један лајковачки пијанац кроз прозор је повраћао, али у собу.

Москва сузама не верује, али *ноше* упућују на закључак да тешко је било пронаћи кондуктера који Мишићеву стратегију с одликом не би положио.

Владимир и Есџрајон су промптно ухапшени.

Никако није могла да се оконча академска расправа (између *Поца и Владимира?*) о томе да ли је убица дражи од крвопије.

У мраку се туђа рука као шапа чинила, а сопствена као оглав.

Живело се кришом, умирало јавно, у кругу малих фењера.

Никад нико неће испричати како је заиста било.

Одрасли мушкарци су се у локомотиве раздирујуће заљубљивали, док су жене чезнуле за самоћом у поштанском вагону. Многе су и пресвисле због своје беспомоћности.

Свако је морао да учествује у свом тужном уклањању.

Уметност је, и тад, нешто друго била.

Смех је грч живаца био, као шиба кад фијукне.

Ј. Б. Тито је био свуда и могао се из сваке кочничарске кућице појавити.

Ко би Ј. Б. Тита угледао, долазио би себи, и другима, леву или десну ногу пребијен вукући.

Сељаци би се постранце извлачили, мада је Ј. Б. Тито из сваког жбуна могао провирити.

У Лајковцу Крлежа ни присталице ни противнике није имао, никог, осим отправника Георгијевића – који је и огорчени Крлежин противник био и, у исти мах, одушевљени присталица.

Све је више људи избуљених очију у таваницу гледало: као да је све могућно и све дозвољено.

Кад је оно са Русима „пукло“, наивнији сељаци су почињена убиства сами пријављивали, али за њих нико није имао времена.

Немогућно је било у Лајковцу скандал направити.

Нико није умео ни да се претвара. Сви су били оно што јесу.

Ко год да би проговорио, имађаше нешто стражарско у гласу.

А и звезде су бојажљиве и малобројне биле, као да их је време погубило.

Све је, канда, у дим отишло.

С брујањем штацијских гласова сливали су се јауци издалека.

Свака радосна мисао била је луда.

Отправник Георгијевић сањао је да се око њега мртвог свраке окупљају.

Будан, отправник је Георгијевић леву руку на срцу држао, као да ће се, за трен, све у *нишџа* слити.

*

У причи замишљеној с мало опорости, отправник Георгијевић би се само залелујао и пао, и сви би његов ушиљен нос приметили, а онда би црквењак с упаљеном свећом пристигао, и командант жандармерије/милиције, уверен да ни у чем неће закаснити.

Отправник Георгијевић без себе не може бити нико други доли покојни отправник Георгијевић.

Зато отправник Георгијевић, према *ношмама*, до своје *ирисебности* особито држи. И све што би говорио као да је себи говорио, уз осећај да је стражом праћен. Понекад крупно дише и у своје дланове гледа, као да гледа у нешто што је од убијеног камарада наследио – у војни на коју су избледела готово сва сећања.

Радознало слуша своје срце – као да се оно спрема некуд да утекне, али то још није довољно јасно ставило до знања.

Хтео је да зна где су се то у његовом животу одшкринула врата, одакле та промаја и мирис дима у грудима и стомаку.

Није знао шта да ради и како да се држи.

Застрашен је и зловољан био. Подигао је увис руке, покушавајући да се сети како су отправници у ранијим столећима умирали.

Нису умирали, није их ни било!

ЦЕНА ЗЈАЛА

Прилог за биографију
(5)

Седамдесетих година, док се у Престоници заметала тзв. *стварносна проза*, Р. Б. Марковић још није за своју споровозну причу пронашао *реченицу*, нити прилагодио довољно *ноћа* за *један роман* о судбини инжињера Девичерског. „Невероватно је колико су слични, готово подударни, животописи неуспешних српских писаца и ражалованих железничких часника“, поучавао је отправник Георгијевић.

Неки Р. Б. Марковићеви биографи писали су да Р. Б. Марковић никада није своје место знао. Он се стазама фиктивног живота вазда кретао и цену зјала није умео да одржи, него их је багателно продавао, као да крчми неки сасвим безначајан део краљевског поседа.

НИЈЕ ТО ТА СМРТ

Отправник Георгијевић, према једној од *ноћа*, умро је у последњем возу који је лајковачком пругом прошао. Тај воз се, логично, на лајковачкој стацији зауставио. Почело је да свиће и ветар се кроз отворен прозор увлачио, надимајући рукаве свих кошуља, сем отправника Георгијевића кошуље, као да ветар у његову кошуљу није имао поверења.

– Лајковац! – узвикнуо је кондуктер, гласом оног који је Америку открио.

Три боговетна дана се установљавало установљено и онда је стигла дозвола да се отправник Георгијевић на старом лајковачком гробљу достојно сахрани.

Али то није била смрт за *један роман*, па је, стога, и ова *ноћа* црвеном штриклом прецртана.

ПУЛСИРАЊЕ МОЗГА

Као што човек обично две душе има, тако се и у лајковачким каванама ракија из *овој* и ракија из *оној* бурета точила – *ношаћа* и *стајаћа* ракија; за сваки дан и за празнике, за резидентну чељад и за многе од овога и онога света одличне госте. Знало се, према *ношама*, и за ракију која се само по модрим пропланцима пије, или под белим јасеном, или на отвореној прузи, а некад и на мечкиној стази док се мечка споро приближава. Узгред, постојала је и ракија за мечке, као и она за несносне врућине.

Најбоља је ракија која споро кроз биће путује, попут воза лајковачком пругом, правећи око јетре и срца окуке, кроз раскошно растиње унутрашњих предела. Такве су ракије зеленкастом маховином прекривене, а због њих се човек на лактове придиже и у оној уској а ниској дрвеној одаји, украшеној споља позлаћеним натписима. За разлику од ракије коју је најбоље пити обучен у црно, постојала је и *карли-ракија* која се под балконима у сенци пије, уз махање рукама и грлене крике, мада је у Лајковцу јако мало балкона у сенци. Из некаквог празноверја, Лајковчани су *ракију-смејалицу* избегавали. Знало се, према *ношама*, и за плавокосе и дугоноге ракије, уз помоћ којих се могу, чак и у делиричној штацијској околини, три цркве и два позоришта за само једно поподне изградити, али су то већма јевтине поетизације књижевника Р. Б. Марковића који, у погледу пића, није био без сопствених искустава – о, веома, веома драматичних! Ракија која се у празним возовима пије има главу јестиве

печурке и дуге зечје уши. Од *рибље ракије* бришу се сва сећања, у Колубари је она као *метлица* позната, а од ракије која на маглу испочетка личи, свака рана проврви и човек на течном кастиљанском почне да прича своју тужну историју. Таквима долазе из многих места да им се диве.

*Ракије које се уз љиљане и хризантеме пију нечеј металној у себи имају, али, ујркос томе, у другом стању лако остијају, ачио се, за живота, Р. Б. Марковић, али се поуздано знало за ракије уз које се враћају сећања на поломљене гране, у давној олуји, и на ројеве великих мува у кацигама. Таквим кацигама би се врло радовали разни скупљачи реткости! Ко се једном сусрео с ракијом од које брује заупокојне молитве, томе ће се и трезном чинити да мукање крава из даљине чује и да му неки прсти кроз косу пролазе. Ракија звана *Принцеца* пије се пре скакања под воз, или с моста. Остаје вам само да онај с ружом у запучку жакет обучете.*

Постојала је, према *ношама*, и за велике равнице на северу једна ракија, која је у Колубару у пасажирском пртљагу инжинира Девечерског доспела, затим: ракија за поља са сунцокретом, а и ракије које се пију тако што се удишу, с одстојања од најмање шест метара. Познате су и за плаху кишу многе ракије, као и оне које *бетонским предама* називају, после којих се на стихове прелази – по *шакшу* вагонских точкова који нису, скорих дана, једначени на *бандаж-гребанку*.

По том *шакшу* иде, канда, и оно *јулсирање мозга*, спомињано у *Поршрешу* лајковачког литерате Р. Б. Марковића, из пера Ж. Жежа – у пенсији кустоса и на *разобличењу душа скромној преџаоца*, како се, у кружоцима *ваљевских љавих чарџа*, сам представљао.

ГЛОРИЈА ИЛИ МАРГАРЕТ

Прилог за биографију
(6)

Али смрт књижевника Р. Б. Марковића још није стигла до светских читалаца, према којима је, као камен с неба, неумитно кренула

У тамнозеленој хаљини с црним обрубима, узетој од венецијанског кројача, показала се само одабраним појединцима из групе људи који су се, под његовим именом, лајковачком пругом повлачили, по возовима у којима се забезекнута Србија тискала, без наде и снова, често и без вечере.

Није, према Р. Б. Марковићу, било логичких препрека да се његова смрт Глорија зове, или Маргарет, нити је очекивао да ће то на било који начин од њега зависити, а није ни хтео око тога да дангуби.

„Глорија, ипак“, одлучио се. „Прославићемо то уз шампањ!“

Таква смрт од свог писца *gruioi* човека треба да створи, а тај *gruio* од ње да научи нови језик, на којем ће, са своје наративе, велики и славан постати. „То је њена стратегија“, мислио је Р. Б. Марковић. „Глорија тако хоће.“

На новом језику је и *један роман* започео. У том рукопису свака дрвена реченица је Глоријиним ружем прецртана.

Забранила му је, очито, да употребљава реч *ошацбина*, јер са том речју вазда нешто није у реду – као кад неко преко стрништа босоног иде.

Заволео ју је, наравно, и више него што је могао да поднесе.

Крај ње се његово срце утишавало и он се правио да спава, иако је чуо безнадне колубарске ветрове и вапаје, о којима после сви увијено говоре, док снег као у бајкама веје. Веровао је да ће га Глорија, као свака одана смрт, спасти мучења у истрази, вишегодишње робије, изнурености, трулежи, успомена на каменовање у клетом Лајковцу.

Њена му је дојка довољна била онако како само дојка довољна може да буде. Р. Б. Марковић би се сваког хонора-ра одрекао за њене високе чизме, а после да пију чај и да се младости сећају.

Увек му се извињавала кад му преко рамена погледа, а понекад би се и зачудила зашто песме не пише.

Журећи к њему, кишобране је и рукавице на шалтери-ма лајковачке поште заборављала.

Знала је да Р. Б. Марковић нема снаге да је дозива и тражи, зато се старала да што мање не буде ту.

Смејала се и плакала, док су раздрљени железничари пребирали чварке по раскрыљеном Политикином додатку, у којем би, с времена на време, дању светлост угледао и Р. Б. Марковићев понеки *ојричак*.

Глорија се није заносила нити истрчавала. Само се крстила над њиме, јер је схватила да није лако наћи неког ко ће је устрептало ишчекивати и горко јој се радовати. Уосталом, Глорија и није била смрт која се, као пијан плота, држи уобичајеног.

Узмимо само шампањац...

Бејаше то, према мишљењу неупућене већине, једно непристојно стање.

Али Глорија је постала његових *иришча* јунакиња, и она је свесна тога била: водила је рачуна о свом изгледу и децентном понашању – у такозваној јавности, а и иначе. Увек је дотерана била, чак и док спава, а њена тоалета је била

халуцинантно блиска прозном изразу оних писаца који су неупоредимо боље од Р. Б. Марковића умели да живот естетизују. Њени парфеми *меланхолични наїовешїаји* заправо бејажу, а ход – као са самим собом разговор, пун праштања и благости.

Тако је и требало да буде.

Јер Глорија и не бејаше само *фаза*, као остале Р. Б. Марковићеве смрти.

Али Глорија то великодушно превиђа. Понекад само, на сат ако би кришом погледала.

Невероватна је била њена енергија све да издржи.

„Требало је у бољим временима да се сретнемо“, помишљао би Р. Б. Марковић. „Но, свеједно...“

О ДОСАДИ

Лајковачка је досада кудикамо од себе старија. У лајковачкој досади, тврда је истина, живот се некако сам уређује и сви се старају да се сузе не примете. Понекад и свађа ваздух разблажује, као грмљавина, али и лајковачке свађе се у општој досади расплињују, зато сви ћуте, а у ћутању свако свој живот најбоље сазнаје.

На тасу је уздах, на тезуљи ветар – то је, према једној књижевника Р. Б. Марковића *ноџи*, лајковачке досаде права мера.

Лајковачка досада некима помаже да из пукe обичности лакше пређу у свет који изван себе морају замислити, ако га у себи немају, али многи се томе опиру, мислећи да је реч о голој превари.

Док Р. Б. Марковић, у лајковачкој досади, свећу за живе припаљује, недоумева да ли на лопове да помисли, на крвопије, курве, лихваре, уходе, удбаше и друге злице, или на неку од лајковачких ходајућих мумија које о српству, слободи и једнакости поваздан фрфљају.

„Ако их све искључиш“, помишљао је, „онда си и самог себе искључио, а свећу само за биље можеш упалити, и, можда, за пчеле које, уз тихо зујање, за својим послом летају.“

За мртве је већ лакше. Упалиш свећу и сетиш се речи Господњих: мртви ће у Дан онај оживети. За такву наду психолошких препрека нема, и свако мисли да ће, ипак једном, исту материју у властитој кожи заступати. Реч је о потреби да се, у лајковачкој досади, развија чуло које све узвишене

ствари, из света тајанства и недогледа, на властиту меру своди, то јест: на прости осећај пипања.

У лајковачкој досади хладан ветрић зебње високо изнад свих глава дува и ништа тиме не ремети.

Сви су унеколико садашњи и увелико бивши.

Остало је у лајковачкој досади непримећено чак и то да се отправник Георгијевић вешто и надахнуто есцајгом служио, мада уз претерано строг надзор над телом, па се могло рећи да је мало укрућено за столом седео.

Видело се, у његовом случају, да и лептир-машна, иако врат баш и не стеже, велику моћ има.

Али отправник Георгијевић ни по највећој врућини без машине није био јер, према његовим речима, машна зверској опуштености не даје махове.

„За краљевским столом“, говорио је отправник Георгијевић, „чак и разбојничка лица постају нежна и просветљена.“

То је због тога што нема човека који само једног себе поседује, док је краљ свима краљ, а краљевски је ручак један симболичан систем, на краљевском ручку нема празних столица, мада је, према *ношама*, и надаље неспорно да је празне столице Ван Гог сликао најбоље.

Лајковачку досаду ни пуцањ у кључаоницу не разбија.

Таква досада сама себе производи и све је исто: и споља и изнутра. Према Хакслију, централни проблем човека је вечито за складом трагање, и чини се да је отправнику Георгијевићу, *с шoј љункџа љризрења*, лајковачка досада одговарала, јер је она доиста складна и свеопшта била, само је ластика понекад могла да попусти, па да му лептир-машна, као божја опомена, укриво оде.

Лајковачка досада се безвременом и романтичном понекад чинила, и могао би неко помислити да је у њој могућно од читавог се живота сачувати, као под ледом лепота реке.

*

У застрашујућој подневној тишини долазак воза сврака најављује.

*

Отправник Георгијевић, неизлечимо болестан, мирно гледа у очи књижевнику Р. Б. Марковићу: Све полако копни и чили, само лајковачка досада буја и као пунокрван коњ рже и сваки воз скреће на слепи колосек наше славне историје.

*

А боравак нечије измучене душе у паклу псећег тела разазнаје се по страшном прескамукању и трчању за возовима, и о томе би се, према *ноћама* књижевника Р. Б. Марковића, могло писати, уз нове књижевне поступке и нове видове имагинације и фантастике.

*

Ни најпажљивије око не може у Лајковцу приметити никакву промену која није у вези с опадањем и одсуством сваког бољитка, мада Лајковчанима до великог неког добра није ни стало. Досада је једина лајковачка знаменитост и с воза ко год да сиђе, ма откуд да стигао, у Лајковцу може с рукама на леђима да шета, као човек који саму варош добро познаје и по калдрми сваку избочину.

Лајковац је, уосталом, штацијски *йункџ* и у Лајковцу је, уистину, могућно *даму с исейшаницејшом* понекад сусрести, а теоретски – *човека који је убио Либертии Валанса*.

Према мишљењу неупућених, лајковачка досада подразумева свих празника промтно укидање, али шта се заправо догађа?

Празници су ионако као изврнути џепови жалосни и некако висе у безмерју лајковачке досаде. Празници су у малим варошима и иначе неупотребљиви дани, као понад реке пена.

У лајковачкој досади, према *ношмама*, свака врата пре-
дуго шкрипе и сваки се човек у иследника лако преобрази.

Тупа и духом осиротела створења за резидент-шпијуне
после проглашавају.

Ниједно знање у лајковачкој досади не важи.

Оно што су сви видели не значи да се то и догодило.

Зато је лајковачка досада уметничка и све у њој по за-
конима чисте уметности трепти.

Али свет је такав... Има и оних који верују да је лајко-
вачка досада један филозофски систем.

У ПОЗЛАЂЕНИМ ОВАЛИМА

Лајковачком пругом, понекад, возови иду како им се прохте, а железничка официја пени и љути се, као да је тобож друкчије договорено, па онда једни другима чате, саслушавају се и притежу колико су у моћи, а бивало је да неко неког међу кракове и чизмом потегне.

Отправника Георгијевића су једном и хапсили, испотиха и господски, што је представљено као некакав „у Прес-тоници авансман“, чиме је објашњено и његово промптно *абфершировање* у посебном одељку поштанског вагона, званом *црни кабинет*, у којем су иначе отворана и прочитавана сумњива писма.

Године 1968, у време гласовитих *липањских тибана*, једна студенткиња је, у таквом *црном кабинету*, признала да је стеона крава. Сазнаће се, ваљда, и то да ли је ту студенткињу лично испитивао, како у *ноћама* стоји, М. Блања, лајковачког Комитета секретар, који је сваку важнију ствар за крај остављао а на крају би рекао: *све ће се на крају објасниши*. У то време су на апсанама и отворена врата могла да буду, умаћи нико није могао, толико је држава чврсто зарогожена и заптивена била. Нису, стога, многе ни хапсили, само их неким позивом и дугом аудицијом означе, а означеном је остало да смисли како да потроши време које му остаје, док сам себи не пресуди, јер је у Лајковцу свачије време ионако дугочасно било.

Отправник Георгијевић је из *црног кабинета* изашао као човек који је коначно сазнао чија му музика у глави свира и да га, до смрти а и после, у године, ни један пунктум неће заобићи.

До смеха му није било, али се издалека видео онај једини његов као угарак црн зуб – у доњој вилици, „тројка десно“.

Почео је, после, о Богу да говори, о свецима и мученицима и сви су се од њега склањали, осим књижевника Р. Б. Марковића који се, у лирском надању, упињао да о *шоме* нешто напише. Читаоцима би пак остајало да читају како пише и живим чудом да се чуде.

Отправник Георгијевић му је саветовао да, онако између редова, понеког од царева земаљских у ребра „муне“, али књижевник Р. Б. Марковић је мислио да још није дошло време кад ће – прво у његовим *љришчама*, а после: у *једном роману* – еполете и мундире многи поскидати, еда би у гаћама и кошуљама остали, док ће само чизме и мамузе некима остати, па ће се они на мртве коње бацити, мада има и таквих који ни у гробу свом нису, нити се зна на коју су страну отишли.

Отправник Георгијевић је сматрао да су неки од тих из гробова и устајали колико да гласају, па су онда, као у неком водвиљу, гробове забуном помешали.

За једног се, пак, говорило да још тумара с пуном торбом гласачких куглица, са првих послератних избора за Конституанту.

Око лајковачке пруге врзмали су се сеоски клипани, заборављени по слетским вежбама, који би се у неком *временах љомјашанију* с остарелим и осиротелим *соколима* сусретали, па би се свадиле, горко и опако, из чега би се, према *ношам*, највеће несреће могле изродити.

У старински позлаћеним овалима и данас се њихове слике могу видети.

Неки од њих су се успут и поженели, док су пружне прагове бројећи у Лајковац стигли. Пустимо сад пренемања о отеклим мудима због руског стројевог корака.

С чворноватом главом један је *соко*, веле, голим рукама пружне клинове извлачио, из чега је закључио да је лајковачка пруга лакомислено грађена, јер оно што може он, још боље други могу, па би се и шине тако расплести дале, и сигурно би се нашло доста таквих који би смислили нешто и са шинама, како би их разнели, док је један *учесник слетиа* доконао да се с пруге *наживо* сруши први воз који не би хтео да се заустави.

Али возови су и сами за сенкама претходних возова јурили и нису се на отвореној прузи заустављали.

НИКАДА У МИОНИЦУ

У ресторацији штацијској ако ли неко за окрепљење што-год поиска – у железничку га амбуланту, према *ношама*, злобно пошаљу, а кад неко у железничкој амбуланти за смирење лек какав потражи, у ресторацију штацијску тога упућују.

Исидора Секулићева, потоња госпођа Стремница, фражилна српска списатељица, није могла у том да се снађе, па је главобољу, свагдашњег свог *сајушника* гордо трпела, диљем лајковачке пруге, у возу с преседањем за Сарајево, као што трпи онај ко ваздух под водом кроз трску увлачи.

Помрли су сви они који су знали зашто на трећем колосеку преса за вино годинама стоји, откуд пак у железничкој амбуланти наковањ и шта ли се то по њему откива... С наковњем у амбуланти ни обична кијавица без море и страха не пролази.

А шта рећи о иглама које по телу путују, па кроз кожу *после толико времена* изађу...

*

Возом се можеш, као рингишпилом, по свету вртети. Воз и као покретна апсана кадшто послужи, а у *ношама* се спомиње и посебан вагон, за полицијске аудиције преудешен.

Из воза гледан, свет је стиснут и укусо нагнут.

Воз никада, ни према *ношама* нити пак иначе, неће у Мионицу стићи, иако се Мионица међу српским варошима доиста издигла. Летећи тањери можда хоће, у мионичку

околину су и бањски амбрели пристигли, неки се надају да ће и комунизам наскоро стићи, али воз неће. Мионица је, једноставно, с ону страну железничке гравитације, и поред заслуга војводе Мишића којем су Мионичани најзад подигли споменик, *на коњу*, и већ се око тог споменика окупила *ложа* оних који слушају како Војвода у вечерњим часовима, погледа ка Дрини управљеног, развија своје мисли и диспозиције.

Возови се крај сваке механе не заустављају, али се зато у возовима несметано пије и свака штација ресторацију има. Путовање возом је један бескрајни мамурлук у којем се никад није расправило шта је прво: штација или ресторација.

А сваки би се тунел књижевнику Р. Б. Марковићу као метак послан у чело учинио, али кад се воз на светлост истисне, Р. Б. Марковић би вриснуо, као да се поново родио.

До Мионице би пруга, са сваке стране, тунелом морала – стоји у *ношама*.

КРАЈ МАКЕТА СТАРИХ ЈЕДРЕЊАКА

Прилог за биографију
(7)

Време губи књижевника Р. Б. Марковића с дневним и ноћним отправником Георгијевићем, за столом у железничкој ресторацији, док расте и смањује се, разбијене главе и нагорелих ногу до колена, крај Колубаре *целої светиа славне*, од чијих су се обала лепа и просунчана места одједном одбила, док се септембарска плавет распростире и поново му се буди усахла каверна, крај макета старих једрењака и рукописа стварних *пришча* из измишљеног живота, заправо: над *ношама* за јоште ненаписани *један роман* – о лајковачкој пружи и упуштеном животу инжењира Девичерског.

Губи га време у мирисима с којима је растао, крај бокала у којима нема више вина, сред љутаче траве око лајковачке пруге... док се... док се руља коју мними песници народом називају, у плахим кишама и нервној напетости... Ех, да... и крај Маргарет која мирно спава, обучена као у гробу, измеђ српа и чекића, с искошеним крстом више главе, очарана радом у просвети, и крај Глорије која се увек различито сећа – онда: Р. Б. Марковић мора да се саветује с онима који ништа не разумеју и увек траже да им се нешто доплати.

По новом и по старом календару кутњак му трули, уз пејзаже у сепији, с неизбежном сликом Владара, нагонски окруженој мушкатлама и гирландама, по зидовима железничке ресторације и Аћевчеве каване, с нужником у дворишту, међу добровољним даваоцима крви, под осмеха сребрним луком (ево ти сад и Церњанског!) и погледом

једне из познатог романа госпожице, док пси лају и црн глас ветар носи, а од њега се очекује у влажну собу на тренут да уђе, погледа покојницу и каже: *И на вјеку вјеков... Тиха јој вечна ноћ у Царству небеском... Всејда... Ниње и љрисно...* а затим да окрене се и оде, што он за живота никако неће моћи.

А ово је опис једне у њему суботе, кад Р. Б. Марковић покојнике своје *визитиује*, иако је већ јасно да и сутрадан ће потпуно пијан бити, док с банке лажковачке пруге јата врана узлећу, као да на велики пут полазе, с далеких у души бојишта.

Али у недељу, већ, према *ношама*, Р. Б. Марковић васкрсава и, лица пажљивог и напетог, увиђа да нису чисте ни једне од двојих му гаћа, и да најдивнију црну боју, с угаситим преливима, може добити онај ко опере његову кошуљу која се некоћ на пушкет белела, као што, у наслову руског једног романа, бели се усамљено једно.

ПИСМО

Поштовани Р. Б. Марковићу,

С дужном пажњом и високим уважавањем достављам вам ову фотографију на којој је недвосмислено приказано оно што чини свеукупну вредност Вашеј бића. Приказана ситуација, у којој Ви, очигледно, имате важно место, дефинисана је и предоминантно одређена вашом тосподарском и тосподственом личношћу. Таква ситуација, као и Ви, по себи, дајете основни тон овом малом инсерту, ведући крај лаковачке групе коју смо ми, са нашим скромним фотографским умећем, покушали да овековечимо. Молим Вас, обратити пажњу на Ваш правилан став, телесни, укупно држање и полатану, истоово немарну опуштеност рамена. Поледајте, молим Вас, најрећније истурену главу и „цилиндричне“ око Вашеј шешира. Шешир је канда с Ваше главе већ оглазио у понос и безнађе, по неком од ветрова, али глава... Та глава! Она слуша, не да прими к знању, не да чује шта јој се каже, већ да просуди оно што чује. Јесте ли то, тосподине, приметили? То је збиља, истина, или се то нама, убојим посматрачима, само чини. И онда, тосподине, има по још нешто, нешто што је, верујемо, стварно и право. То је, тосподине, оно недефинисано светло које се чини да ниошкуд долази. Али, молим Вас, обратити пажњу! Није то шек просито светло, „из конуре“... То светло веома јако истиче правилно, високо чело и тај закривљени семијски нос. Свем поном ансамблу главе тако се природно придодаје и та Ваша наизглед немарно пошкресана брада, и бркови који Вашој физиономији дају једну нову димензију, што се, укупно, може узети као мера

шрајања, са почецима у далеким временима и прохујалим догађајима. То је оквир семијској или још боље медијавелној ришера, зајућеној ка некрофилним проситорима свој бића, не никако у ослобођење Светијој троба у Јерушалајиму. Но, јосјодине, Вас ујућујем на најбистнији коншрајунктј сцене коју смо јокушали да фиксирамо. Појледајте, молим Вас... Неогредима јозагина сиве боје, „шиицлихшери“ ободом шешира, најрејнућо ослушкивање, разумевање, визуелизација архешијској, и онда, обрашшете јажњу: шробојка, јосјодине, шробојка, атисе, с јешоокраком звездом... Јеште ли јримешили? То је шо, Госјодине!

Поздравља Вас одани Ваш чшшалац и скромни на разобличењу душа јреталац, Ж. Јеж

И ВЕЋ МОЖЕ СВАШТА ДА СЕ ПРИЧА

Прилог за биографију

(8)

Све главчине света су тако подмазане да више нигде не шкрипи. Вруће је и мирно. У суседству запршка загорева. Париз, *џрешње у Кини*, а за понешто и у Венецији, ваљда, почиње јесења сезона. Његов дах, фино ткање, светла јутра... И те трице. Мрда, још је жив, мада се већ само другима догађа. Далеко је, далеко, нико не би могао ни да га довикне, као ни инжинира Девичерског, и већ може свашта да се прича: *Био је млад и однекуд ружно леи, мали је ујед њод левом њлећком имао, а руке су му џолико џешке биле да ни на себе није моћао да их диње*. На туђим је некако ногама, јако је јако уморан и мора ово да преспава. Чују се велика звона и неки глас га из далека зове. Сваку ствар појединачно разазнаје, и све је још ту, и на нишан све је узето. Да ли се ико сећа како се то десило и да из суседства неко пса није нахранио? Сви су далеко, по страни, мада велику дреку подижу. Отправник се Георгијевић с малим жутим фењером надноси, иако је дан. Венеција из далека лебди и око ње нека измаглица, као после коњичке атакe, али не може ни ногом да тресне: те слике да оду. У грлу му запиње као да је конопљарку прогутао, онда затишје, и све ће канда по његовој вољи бити: логиком *једној романа*. Отправник Георгијевић, чак ни у трогателним приликама, не припада ликовима из народа. У подножију неке планине Ветров Град се беласа, али од дубине његовог доживљаја већ ништа не зависи. Лајковачка с три колосека штација, као квадрат не-

ког великог стрипа. Облак молерском четком нацртан. Апстрактни свет. *Лексички материјал* из богатог речника псовки. Крај њега: весела, жива и бујна партерна јестаственница, запишана маховина, масне траве прамење. Упознаје се боље са својом новом околином. Светлост је велика и тешка. Писак локомотиве. И коначно, јавиће се у српској књижевности неки нови правац. По својој природи, зна и сам, више је за старовремски „шмек“ и балске тоалете. Али ко зна... Био је дуго у крви, телу његовом то је исувише... И још, негде у суседству, запршка загорева. Гологлав крај сребрне реке човек, ишчезао канда себи испред очију, као некоћ инжинир Девичерски. Повраћа, пуна му је прегршт крвавог перја, а у лицу мртвачки је модар. Све главчине света су тако подмазане да више ништа не шкрипи.

Важно је да остијане душа, јер кад остијане душа и тиши остијане.

НОТА О КОРПИ ТРЕШАЊА

У општу безначајност утапало се и то што је Раскољников бабу убио, али Лајковчани су већма на пржену сланину мислили, псујући „масним изразима“. Тужне и усамљене, знало се, у затвор ће стрпати. Они који су мало напред измакли – на посебним ће планетама живети. Сељаци ће, као и вазда, оно што мисле смотрено прећутати. Само ће она из Горње Псаче Јанока, која о свему ништа није чула, запуцати у Бело Ваљево, а одатле: лајковачком пругом, с корпом трешања које ће јој у препуном возу позобати. Речена из Горње Псаче Јанока могла би, према *ношама*, бити и нека Дрвене Марије даља рођака, јер и Јанокини лактови маховином бејаху обрасли.

Ни код М. Глишића тако се штогод не може наћи.

ИЗ ЖЕЛЕЗНИЧКИХ БУКВАРА

АМБУЛАНТА. – Никад се у Колубари није знало за кућу која толико мирише да се због тих мириса не може разминути без вртоглавице и неке лепе клонулости, као кад се колубарске запевке у сумрак зачују. Лајковачка амбуланта подигнута је пре него што се сам Лајковац стао подизати, а уз амбуланту се – већ по природи ствари – и гробље васпоставило.

АЋЕВЧЕВА КАВАНА. – Никола Јовановић Аћевац, из Белог Ваљева на гласу трговац, подигао је на Душића ливади кавану, крај будуће лајковачке пруге. Бејаше то жута приземна зграда, с тремом и ахаром. Чим би неко на Аћевчеву кавану стицајем помислио, он напросто није више код куће био, па су се и коњима крупне сузе сливале, ако онај ко узде држи, или кајасе, самом себи на учкур стане и Аћевчеву кавану стинутих зуба размине, испред себе строго гледајући, од чега су некима и очи побелеле. Из мастиљавог мрака, као из непојамних предела душе, некоћ је у Аћевчевој кавани крња лампа сјала, ошамућено, као понад лица неког ко ужасне крике испушта, а после: велика сијалица, у чијем би обасјању, као с какве позорнице, лајковачки пјани литерата Р. Б. Марковић, прстом жутим од дувана, у мутна огледала упирао, кад год му у њима изгране јабучки с оног света кмет (под шубаром мало накривљеном, с продртом преко рамена торбом из које је окрњена глава шећера провиривала), или пак инжинир Девичерски – као отмен човек којем су у возу пртљаг купили, али којем се по лицу види да управо такву судбину због нечег хоће.

БЕЛИ БРОД. – Оно што је од Белог Брода остало претвара се, полако, у Црни Брод кога кречом узалудно премазују, због поздравних орација владарима. Шум Колубаре је на Белом Броду пригушен и тужан, и то је нешто од чега се нагло побољева.

БЕЛЕ КОШУЉЕ. – Књижевник Р. Б. Марковић је, према казивањима савременика, волео да се белих кошуља сећа. У његовом животу, према тим сведочењима, беле кошуље само пролазне епизоде бејаху, а у Лајковцу се, иначе, за нимало целисходан поступак није узимало да неко у белој кошуљи пребива, осим у мртвачком сандуку, кад сваког спремају као да ће у Вијену царствујушчу поћи.

ВЕШАЛА. – Прва колубарска вешала су у Белом Ваљеву указом подигнута, на старим темељима некакве цркве, што је обелодањено после траљавог рекогносца и тобожњих археолошких ископавања Ж. Жежа, Мусеума ваљевског у пенсији кустоса, на разобличењу душа мнимог прегатоца, који је и сам на ископину помало личио и чија се ибијевска фигура, према наводима Р. Б. Марковићевим (у *Хроници знамениџих џричарија*), у костиму свем од шљокица, градом проносила. Јапија за ваљевска тамо вешала у Тамнави је посечена, на Рељином пољу. Убске дрвосече бејаху без угледа у овом прастаром занату, па није никакво чудо што су храстови у Бело Ваљево неокресани стигли, с вранијим гнездима у крошњама. Решено је да се удовољи захтеву, потеклом из кругова ваљевске аристократије, да се та гнезда, ако су се већ ту затекла, по горњој греди разместе и учврсте, као и у угловима будућних вешала, почем речени захтев није задирао у питања основне намене те чрезвичајне грађевине. Лајковачка пак Вешала, апсолутно по описаној мустри (иако без резидентног вранијег станишта), пра-

ви, мада скроман одговор ваљевској началствујущој олигархији, замишљена су у круговима железничке официје, и никада, осим у фантазијама г. Харта, ничему нису послужила.

ВЛАСТИМИР ДРАГОМИРОВ. – Баштован и пчелар, од оне врсте људи који век проведу а не сазнају која се војска за шта бори. Умео је од свих и од свега да се сакрије, па и сам себе да заборави. Онако како се Властимиру Драгомировом чинило, живот неће изгледати никад више. Развје у крајњој нужди, Властимир Драгомиров за мнозином није пристајао, мада није ни мимо људи ишао, али никако му није у главу долазило да постоје и такви којима пруга и кроз сам живот може да прође, па се Властимир Драгомиров више плашио да жабе из небеса не плъусну него што је марио за пругу и возове којима је леђа вазда окретао. Чувајући себе од снова и страха, Властимир Драгомиров је касно разабрао да је дошло време за отварање књиге на другој страни, али чим је воз кроз Јанићевку протутњао, а снег уочи Васкрса пао по његовим лејама и кошницама, познао је да је време преко свега кола претерало и да и сам пролази са оним што је прошло.

ВОЗ. – Залазило је Сунце и крвавоцрвени одсјај украј неба је лебдео. Негде далеко, лётала је огромна ружна птица, несумњиво лешинарског соја, а у читавој Србији као да ниједна кавана не бејаше отворена, толико се света на лајковачкој штацији сабрало тискајући се без обзира на сталешке разлике. Босанска гулија, од оне феле из које се *шукор* регрутовао, и колубарски сељаци, они у *свом оделу*, и они на брзину у домаћине преодевени, знали су да то долази воз, али га никад не бејашу видели, што је усплахирену бодрост у њима будило и утрнулу машту оживљавало. Овим

или оним поводом, а најчешће без повода, као да ће душу своју тако избавити, сви су хтели некуд да отпутују.

ГЕОРГИЈЕВИЋ. – Легендарни отправник возова који се, за дуга века, вазда пекао на ражњу лајковачке досаде и сам остао, и преко гроба сам, за поуку свима који крај лајковачке пруге о Венецији залудно сањаре. Иначе, непо-рецима је строга његова службеност, па он, с тог пункта мотрења, може мирно у свом гробу да пребива.

ГИШТОВИ. – Према неким теоријама, гиштови су душе с наличја и колико год душа да било толико и гиштова има, па самим тим постоји и један гишт који над свим дру-гим гиштовима влада. Гиштови просијавају пред очима оних који последњи свој воз чекају.

ГЛАД. – Лајковчани сва своја немања глађу именују. Глад је оно што их ждере. Глад и по псима познати се може, ако ни ланац више не затежу, и по сељацима: ако преко спарушене ливаде као преко брвине опрезно газе, а по ли-цима ражалованих железничара јављају се дубоки усеци који се без драња коже не могу уклонити, што се види и по коси која им у шакама остаје – док их возови односе, с таш-нама пуним жалбених списа које више нико не чита.

ДЕВЕЧЕРСКИ. – Пештански инжинир, извиђао и тра-су лајковачке пруге, а и постављање шина започео. Оно што би о његовом животу ваљало знати ћутање прекрива и на незнаном месту гроб, а и све друго у чивитно ништавило заборави полако тоне. Кажу да се инжинир Девечерски из лајковачке пружне афере једва испетљао, препливао Саву и, најпосле, у Аграму обешен био – чему је и у оном госпо-дина Харта *Крвниковском сјоменару* једно дирљиво место посвећено.

ДИМ. – Први воз који је лајковачком пругом прокланцао, на пет вагонских части раздељен, бејаше издалека најављен димом као испод ракијског казана, а птице су у том диму чудно певале и онда се сасвим утишале.

ДОСАДА. – Велика лајковачка досада има своје мале притоке. Лајковачка досада је мека и тамна и за њено описивње сваком маште брзо понестане. С обзиром на велики углед који је, у погледу описивања лајковачке досаде, Р. Б. Марковић уживао, никакво чудо није што су његове *иришче* без читалаца кроз доба остале. „Ебеш читање, ако је читање ко да рибу требиш“, говорили су лајковачке књижнице ретки походници. Лајковачка досада као мучан сан дави, особито се на штацијама жаочи, а усамљеном путнику, док на воз чека, руке висе као да је човека убио.

ДОЦЊА. – Практични ум је ред вожње и железничко време установио, те само службена догматика о доцњи возова говори. Доцња воза учини, понекад, да се сретну двоје који се иначе никад не би срели, погледају се и пожуре једно другом, као што се под какву стреху пре кише пожуре.

ДРЕЖДАЊЕ. – Кад би се све збрало, дреждање је преовлађујуће раздобље у животу готово сваког Лајковчанина. Дреждање је ишчекивање нечег што ишчекивања није вредно, а д. се и у драмском стваралаштву С. Бекета као мотив јавља – у оном мало заковрнутом у два чина драмату, чије су приказане, с ваљевским назор-актерима, Лајковчани могли да виде за гостовања у Железничком дому, а и новине су о томе писале јер су сви актери још исте вечери похапшени.

ЂАВО. – На лајковачкој штацији је већ из првог воза мајстор за амбреле и сунцобране сишао, висок старац у цр-

ном оделу, пуном флека које су издалека личиле на флеке из дискреционе сфере вечног пасажира, а изблиза на спарушене испљувке. Тако је **ђ.** описан у *ношамa*, мнимог лајковачког литерате Р. Б. Марковића.

ЂАК. – За ђака је најбоље ђак да буде све док латински добро не научи, како се, после, не би брукао на српском који цео свет разуме.

ЕКЛЕКТИКА. – У возу се истине коњокрадица су-проћавају истинама црквених поглавара и све се ракијом и вином обилно залива. Због занимљивости опажања и лаке конверзације, у салон-вагону свакако и у првој класи унеколико, пожељно је добро се нашпиковати од сваке руке лектиром. Возови су иначе препуни цитата и душа бескућница, а шира палета народних пословица је психолошки минимум за свако лајковачком пругом путовање.

ЖЕЛЕЗНИЦА. – Према увреженом железничке официје мњењу, железница је кичма државе, јер преузима на себе све што како из државе, тако и из ње саме добом произађе. Уверени у то техничко чудо, помазано светим уљима плутократије, лајковачки железничари су особито држали до стиховне сентенце: *Све љроџага / ЈДЖ никада*, па су и најрођеније на самртном одру гдекоји њоме тешили.

ЖИВОТ. – Живети је могућно само у сећању и сну. У рату је живот нешто што те данас снашло, кад нико није пуцао у тебе или су промашили сви који су пуцали. И у миру је живот несигурна својина, доступна власти и великом броју наоружаних појединаца, и **ж.** изван хировитости случаја правог смисла нема, док је страх свачије дисање. „Посматран издалека, сваки се живот може некако примити, док изблиза је то посве другачије и одмах се виде скан-

далозно непремостиме разлике у друштвеном рангу“, тврдио је отправник Георгијевић, док је Властимир Драгомиров, некоћ, говорио: „Јоште смо у животу, јер су наше дације мале за издржавање оних који раде на томе да нас нема“.

ЖУТО БРДО. – Лајковачке пруге најтежа деоница, **Ж. б.** лишено је своје боје када је са земљом сравњено, али инжинир Девечерски је морао да одлучи: или тунел или **Ж. б.**, а кад је одлучио никог није било да иза те одлуке знак питања тури.

ЗИМА. – Уснулом путнику се може учинити да воз пролази кроз мермерне ходнике, модре и пурпурне, а колубарски потес и сам се плави као снизана свечева плаштина, с многим наборима какви тешко полазе за руком онима који иконе малају.

ИЗМИШЉОТИНА. – Горња Псача не постоји, она је песничка измишљотина, али је зато Доња Псача као читава једна губернија пространа, јер су у њу и све остале измишљотине смештене – природне лепоте, годишња доба, мртви и живи, покојни Јован (без наследника, нажалост!), човек којем је власт чешаљ одузела, бубе, гласови птица, покојне Велинке увело цвеће, Радисављева на коцу глава – због којих се измишљена Горња Псача с цивилизацијом и културом судара, с постмодернизмом, и с такође измишљеном Доњом Псачом, па се за повезивање те две области увелико измишља пруга.

ЈЕПСТВО. – Ако ти је дала, није ти на вагу дала, али се у сваком случају прођи оне која даје као да у фишек увија, а дудиње санито зобље док се јепство врши. „Кај се влакима пелају женске знасебном течнином?“ – питала се, *своједобно*, Тереза Трукерка, на чијој је нахтасни стајала у сепији

фотографија: *целати Харџи, неслужбено, али као човек обучен свечано.*

КАБАНИЦА. – Једном ће само жута котарица ребара и ужегла арија под сваком кабаницом остати. Кабаница ин-
жинира Девечерског, кажу, у некој је купини остала, али
нико није могао да исприча како се то десило.

КОВАЧ. – Док је у Колубари све дрвено било, сваки је
ковач био велики као што је велики на коњу обичан човек.
Михаило, ковач, и окове је ковао мирно као да црквену
ограду кује.

КРСТ. – Кад се гроб улегне и крст се накриви, али от-
правник Георгијевић се, из овалног рама, помало осмехује,
а и обрве су му канда уздигнуте, као да је он једини на стар-
ром лајковачком гробљу отправник, али не толико мртав
да би то свима у очи пало, него само судбоносно одсутан,
пошто је уморно, с благим разумевањем, од свега дигао
руке, на прилику оног који зна да ће га у историјске књиге
већ неко уписати. Боже, благи!

ЛАЈКОВАЦ. – Свако ваљда сам себи умире, па и Лајко-
вац наспрам себе сам нестаје, у осоки сопствене досаде ла-
гано чилећи, у мртвом и глувом времену, мада Лајковац и
Лајковчани још не спавају одвојено и споменици са старог
гробља још у збегу нису. И писма, како-тако, пристижу, већ-
ма на адресе покојника, или је то само зато да се више
плаче.

ЛАЈКОВЧАНИН. – Међу иним светом, сваки је Лајков-
чанин облачан и хладан. Узмимо само књижевника Р. Б.
Марковића: Његово недокучимо лице никакав наговештај
не нуди, нити срећнијим данима отворен пут, зато речени

писац за читанке и није. Ретки су Лајковчани који нису циције за поглед (из *Хронике знаменистих шричарија*).

ЉУБОВ. – Љубов и оне који се никад нису руковали на-просто преплави, особито у возу, и онда: свако из свог света крене као корабља напетих једара, па једно од двоје бива нагло одгурнуто. Љубов живи од *сигеа* и од *фабуле*, али нико ред ту не уме да успостави и макар једну ногу у узенгију да тури.

МИХОЉДАН. – Можебити да је тачно где, уочи празника, у поплави месечине и сувога смиља, возови незаконито на отвореној прузи пиште, али на Михољдан се то ни силом не може спречити, почем се највеће несреће у михољској ноћи израђају, а дани око Михољдана, због своје клонуле ведрине, за опела и сахране јако су погодни. Ако пак киша пада – опет је добро, јер се у пољу не ради, само под стрехама овчије коже вијају (отправник Георгијевић, из *Несаница*).

НЕГДЕ. – Негде, у широком и пространом свету, сопствена самилост може те ранити и познаћеш да узалуд ти бекство из Колубаре и Лајковца бејаше, и да се живот од тебе одбио: отишли сте на различне стране, па се, како време иде, сам себи чиниш као неки давни познаник, који је, некоћ, умео утисак да оставља (*Ibidem*).

ЊИВЕ. – И за оне уз лајковачку пругу њиве порез се измеће, иако свако зна да је тим њивама држава сахибија. „А држава има лудо срце, кад некога заволи и кошуљу ће му с леђа скинути“, подсмехивао се, у *Несаницама*, отправник Георгијевић.

ОДОЛЕВАЊЕ. – Кад неко уморан и прозедбао на тврд кревет падне, чини му се да би и на јападном месту леко-

вито биље разазнао и дубоко задрто корење. Болест заслужује обзирнијег слугу, него што је, рецимо, болесни пружни вехтар који мисли да је и најтежа болест ситница за оног ко крај лајковачке пруге заумно дуг лајковачки дан може да издржи.

ОТЕГНУТО. – Сваки воз отегнуто пишти док се из тунела избавља, и свако је у тунелу с великом нуждом и нестрпљењем обично суочен.

ПРАГ. – Ако на кућни праг као на топао хлеб снебивљиво с вечери седаш, слободно можеш с Богом и ангелима да разговараш, а кад на хлеб као на кућни праг тропиш – само пред докторима и полицајима можеш да се исказујеш.

ПЕСНИЦИ. – Увис подигнутих руку, сви песници у Лајковцу на десетерац брзо прелазе. Према сведочењу Б. Петровића, песнике малим жутим фењерима у Лајковцу туку. Кад се песник сахрањује, сахрањује се неко ко сасвим мртав и није, и кад такав оставку на живот поднесе, уз све књижевне конвенције, једначи се небеско модрило с бојом раних гроздова, а онда се и тих фењера неко сети, па они засветле, али то није никакво чудо, пошто у Јасној Пољани и обични пањеви зајамачно светле.

ПРЕДЖ. – Не ваља се пругом иза старих људи. Стари људи прагове добро не угађају, много прде и полако иду.

ПРУГА. – Понекад пруга и градове заснива. Лајковачком су пругом већма потиштени и зловољни возови пролазили, а деца су их озбиљним и крупним очима гледала. Према сматрању мнимог литерате Р. Б. Марковића, за описивање пруге *љружну реченицу* би ваљало пронаћи, док се лајковачка, пак, пруга више као једно душевно стање може узимати.

ПРИТЧА. – Поиздаље се, а најбоље: од нигде и из ничег, поштена *пришча* започиње, од стварања света такорећи, а свршава се како је и почела. *Пришча* свој живот сама мора да ствара, иначе у бурјан досаде неизбежимо све зараста.

Р. Б. МАРКОВИЋ. – Према неким отправника Георгијевића записима, реч је о лајковачком *мнимом литерати*, или некој врсти *услужној књижевника*. У почетку, Р. Б. Марковић бејаше најмањи заједнички именитељ групе људи чији су најодабранији појединци, временом, оптужени, осуђени, побијени и у ропство одведени, док су се остали, мање угледни али не и сасвим без угледа, једноставно распршили, као безначајни покојници, по досадним страницама српског књижевства које се замеће, без грознице и насушне потребе, по малим местима, у дубокој унутрашњости, и, углавном, *на свијет* не издаје, кромје ако није реч о издањима на сопствени трошак, у шта се, највећма, упуштају тзв. *недељни њисци*, породични људи и виђени грађани, којима покадшто затаји иначе особито истанчано чуло за избегавање јавне бруке. Сам оставши, Р. Б. Марковић је свима уинат у трећем лицу множине пребивао, у сопствени живот сасвим ретко навраћајући. Веровало се, ипак, да је Р. Б. Марковић самог себе у измишљеним пејсажима Колубаре и Брда понекад назирао, а чешће у кадифеној досади Лајковца, одакле се готово није ни мицао, због најпогоднијег поднебља за његову рану која се удубљивала и ширила.

РАДОВАН. – Трпни придев од глагола *радоваши* (*се*). Радован се није радовао лако ни јевтино. Савременици кажу да је поменути **Р.** говорио којешта, а могао је и у Општини да седи. Сирота Милена Косара, матер његова, говорила је: *Радоване, моје неимање*. **Р.** се рано навадио вино пити. Кажу да у Лајковцу живљег мртваца није било откако се лајковач-

ка пруга просукала. **Р.** дрхти и повраћа сред гимназијског дворишта, у Белом Ваљеву, и то му бејаше канда некаква метафизичка потреба. Исти је, према сећањима савременика, украдену јабуку у џепу носио, све док јабука није иструлила. Свима се чинило да ће **Р.** бити ту и кад дојади Богу и народу, али **Р.** се не говорећи ником ништа низ Колубару запутио, трасом лајковачке пруге, од које се најпоследње одбио, трагом инжинира Девичерског, и није се вратио никад више. У једном од ономашњих споменара писало је да овца даје месо, вуну, млеко и кожу, али не даје рибу и јаја. Неко је додао да **Р.** и то даје, плус крв.

РОДОСЛОВ. – Стеван Жура је Драгомира *ѿовршио*, Драгомир Властимира, Властимир Живорада, а Живорад Радовна. Неко је, ваљда, и Стевана Журу *ѿовршио*, па и његовом аскурђелу аскурђела, само Радован није *ѿовршио* никог, и ништа, па ни *један роман*, иако се књижевству рано одао, а можда и доцкан, поготово ако се узме у обзир да је Моцарт у десетој години већ компоновао, а два Бранка, пре тридесете, све своје *ѿовршили*, чак је и трећи Бранко, мада у позном добу, *ѿовршио* што у младости није.

РОМАН. – Приклањајући се визији света као серији life фотографија, неки је штиоц Р. Б. Марковића упитао: зашто, забога, *један роман* не напише – сад, кад романе и сам живот пише. Радикализујући његов приступ обликовању књижевне грађе, Р. Б. Марковић му је одговорио: „И види се да сам живот пише, почем нам књижевност ни за курац није“.

СЛЕПАЦ. – Неко вас у возу по лицу пипа и пита: кад пада ноћ?

СРЕЂА. – Одавно у Лајковцу сређа није блажено стање душе него дневни на коцки добитак, с којим се треба одмах

некуд склонити. Досадно је већ кроз кључаоницу свој живот мотрити, или у возу – кроз продрте новине којима си, ко ћоја, лице покрио.

ТАВАН. – На тавану је, кажу, и господин Харт мачке вешао, и у детињству и после, као целат од каријере, жалостиво цвилећи као да су му сопствена муда у процепу.

ТАМА. – У тами се чује како се шине на лајковачкој прузи слежу, као шкрипа баштенског шљунка под кораком неког ко се из живота искрада, не наишав на добродушног инсана којем би *свој случај* потанко изложио и уверио га да је свој правац овог пута добро узео.

ТРОЛЕТНИЦА. – Под тролетницом се још нико није гордо исправио и у тролетници сви бркају сопствена имена с именима давно упокојених вођа и хајдука који су толико чудне животе имали да се то данас ни појмити не може. У тролетници многи Лајковчани гласају и политизују. Измучених лица, уздишу за возовима који се у бесциљним даљима губе.

ЋУТАЊЕ. – Тврдо је и чворновато колубарско ћутање. Ћутање железничке официје је некако богослужбено, као пред приправљеним мучилима.

УВО. – На свакој штацији, и у сваком возу, постоји уво за рђаве речи. Уво за рђаве речи је длакаво, а господин са таквим умом безопасно изгледа, гази као да му лед под ногама пуца, не марећи наизглед за оно што се око њега збива. Поменути господин, додуше, и за добре речи има уво, али у том уву је вазда чепић од скореле жућкасте вате. Длакаво уво муње и бечке валцере не прима, мада је као лептир опрезно. Прави се тако мирно, готово скамењено, а ради се

о томе да испод пене свакојаких разговора ону праву реч ухвати, с тим што је познато да права је реч само она коју у себи котрљају људи навикли да језик за зубима држе. Кад се длаци у таквом уву шћућуре и као лоптица чичка скврже, и све то буде у некој црљенкастој маси, слично козјем брабоњку, онда се може рећи да је и само уво престало да ради, а и жута водица уто може потећи, засмрдети може... *Не, није шо као кад бува кашље!* Остаје само пуста надежда да ће се у таквом уву длацице саме од себе коварнути, па ће за уво за рђаве речи као ново опет бити. За рђаве реч право је уво оно у којем заупцкета, као кад зоб под коњским зубима пуцка, чим неко у мислима владара опсује. Ко такво уво има не верује у оно што се очима привиђа.

УНИФОРМА. – Оно што се може узети као озбиљан прилог оскудној литератури о општој историји флека и о њиховим водећим структурама, железничке униформе посебно се тиче, јер флека, као материјализовани исход хаотичног догађаја, односно: непредвидимог поремећаја односа између интензивно тамних и јако осветљених места, може, теоретски, читаву униформу обухватити, али практично не може, јер у првом случају сама се униформа другачије исказује.

ФЕЊЕРИ. – Железничари су мале жуте фењере увек носили, као да су се с њима родили. Ко није имао никога, **ф.** је имао. У лајковачким ноћима, обасјано железничарских **ф.** светлошћу лице књижевника Р. Б. Марковића вазда бледо бејаше, као после неке уморне победе.

ХАОС. – Хаос је поредак ствари који се ни скаларно ни векторски не може исказати. Пронио се да и у Врховном уму потпуни **х.** влада. Ако је **х.** у питању, железнички офи-

цијали могу јако високо носеве држати. Возови често једни другима у сусрет јуре и нико не може да погоди шта ће бити. Књижевници су то на свој начин изразили.

ХАРТ. – „Опстојан и вуглађен госпон обзире имеју и танкоћутне живчарце, но не так накурчено какти каптолски каноник, збелим овратников“, говорио је господин Харт, по чијим длановима није расла трава, па да краве по њима лижу, али се не може ни порећи да у наведеној реченици господин Харт себе није описивао, и тај би опис могао да стоји све док се не би сазнало да је господин Харт целат био, занатом и карактером, мада је на једној слици, са нахтасне Терезе Трукерке, као философије професор изгледао.

ХЛЕБ. Хлеб се кадшто по туђим сновима котрља, а безграмотни и једноруки пружни вехтер, Радоје Кљака, каже: *Котрљај се ти само, котрљај, али їледај да коме у їлагне очи не їагнеш, їа да їе отїматїи морам. Две недеље и їлаган и жедан моїу, но кад їе се дочеїам, међу коленима ћу їе, знај, сїезатїи док їи се їорња и доња кора не састїаве, а овом руком, једином, комађе їи отїкватїи. Мрїва од їебе неће їреїећи, а у заседи сам док ме їлаг не їоједе...* Сумњало се да би тако штогод неписмени пружни вехтер могао рећи, мада је и Хомер неписмен био.

ЦИПЕЛЕ. – Кад се скитач-почетник од прага одбије и у клети Лајковац стицајем дође, после дугих лутања, по несазнатљивом времену и по сопственог бића сумрачјима, ципеле би најрадије од свачијег погледа склонио, јер зна да та слика, и ти мириси, о умору и малаксалости као отворена књига казују, а кад те ципеле више своје главе буде уснио – учиниће му да последњи је свој санак проборадио.

ЦРНИНА. – Колубарска је црнина давно свела и побелела. Карабоја се у Колубари и преко гроба држи, али то никад не бејаше записничко питање у хуји времена.

ЧЕКАЊЕ. – И финим се госпожицама дешавало да, чим се у Белом Ваљеву с воза сиђу, установе како се чекање на лајковачкој штацији толико отегло да су мали плитки сунцобрани из моде изашли и да су у моди сасвим другачији, на смешан начин кишобранима слични. Исто је вредело и за хаљине и шешире, сасвим нове, око којих модискиње труда нису жалиле.

ЦАКОВИ. – Ако је џак твој, твоје је и докле ћеш да на њему седиш, али за сељака је боље да кријући на свом џаку седи, баш као што је боље и да кријући ебе, а ако се когод на лајковачкој штацији с џаком стицајем нађе, нека гледа да за џак, и оно у џаку, и без рачуна има рачун.

ШЛУС. – У одважном том предузећу, да се пруга кроз потес колубарски просуче, политичари су штацијска места изабрали, а инжинири штацијске плацеве, с тим што први никад нису водили рачуна о краћем и јевтинијем правцу, а најчешће се ни на шта, осим на дукате, освртали нису. Ако се пак на некој штацији одсеком пруга обустави, и увис се шине управе, то је *шлус* – крај пруге и крај сновима да свака паланка престоница може бити, а кад се једном пруга обустави, у брдима би златну жилу требало пронаћи, па она даље да крене. Лајковачку је пругу усред Белог Ваљева **ш.** снашао и то су сви схватили као с највишег места упућену опомену. И сваком возу дође **ш.** на последњем вагону, што се црвеним фењером означава, као што и свакој причи **ш.** следује, на крају. Узалуд су худих литерата довијања да **ш.** у причи на почетку буде.

БРУЈИ ПОЉЕ

Прилог за биографију
(9)

Бруји шума, бруји поље. Сви га гоне, ништа му не успева. Празан му се трбух с хрптењачом слепио. Ако га когод што упита, реч му у грлу застане и модри му се језик удрвени. Све чега може да се сети, све што је икад видео, сад је као прљава поплава, а у њему је време давно минуло. Прешао је четрдесету, заситио се измишљотина, није могао све *ово* да гледа. Ни *ноше*, за *један роман* дуго паљетковане, ни њих није могао да гледа, ни мотив лајковачке пруге да развија. Заборавио је и инжинира Девечерског који је, ваљда, све *ово* већ једном пролазио. Само је поспана глад јоште остала.

Смрт је, заправо, књижевника Р. Б. Марковића живог ухватила.

А на овом запису, црвеним плајвазом, неко је додао:

Заборави и не сећај се.

ЕПИЛОГ

Нема више лајковачке пруге.

Има ли неког ко ће кад то чује главом да климне и да се насмеши?

Господ је велики, али лајковачка пруга на гробљански пут сад личи и у траву све више обраста. Понегде је трава и до појаса висока.

Нико неће живети вечно.

Зашто шине нису оставили, макар неко време, није то у реду и уопште неће на добро изаћи.

Од свег клопотања, од све ватре, од толиких возова, Бого мој, остала је само тишина – као кад из куће мртваца изнесу.

Јабучани на пружним шинама косе откивају. Нагну се с лактовима на коленима, а очи им јабучански сјаје.

Колубарска страшила већ носају железничарске мундире.

Отправник Георгијевић је скинуо службену капу и поклонιο се окренут низ Колубару, а после уз Колубару.

Одавно је отправник Георгијевић службену капу скинуо.

Мислио сам да отправници брже од пруге умиру.

Иза последњег воза остао је колут дима и ено га још у небесима. То је тај облак, а сви мисле да у празно као ћалов зури.

Понекад ми се учини да машина сасвим изблиза запишти и ја се тргнем. Увек сам скакао кад запишти, увек...

Усамљена је банкина на месечини начисто побелела.

Страх ме од неме и празне штације. Једини сам у Бога вехтер који на служби спаваће прашкове гута. Шта да радим и како из ноћи да изађем, делујем и сам напуштено.

Узmem од телефона слушалицу. Само даљина из ње хуји.

Нема путних карти, нема пакета. Нема госпоја којима на тунел и згасле варнице коса мирише.

И фуруна је угашена у чекаоници штацијској. Однели су и криви сулундар, јашта него однели...

Замислим себе како стојим тамо где сам готово четрдесет година стајао. Возови који су прошли данас су далеко, у стотој станици одавде, на отпад и касацију чекају. Вратиће се једног дана, тамо некима, у шерпе и чајнике претаљени. Боље да о томе више не разговарамо.

Нетремице посматрам избијене очи улазног сигнала.

Треба ли још увек да будем онај натмурени човек који возне карте контролише?

Заронио сам међу руке главу и тако сам два дана и ноћ преседео мислећи да ће се нешто изменити.

Укинули су је напречац, без размишљања.

Осетила сам неки удар у грудима. Мрско ми је да помислим да гараве пешкире нећу више прати. Ни на једном се његово име није могло видети, али време је да и мој се живот крај њ сручи, на празно место у лајковачком старом гробљу.

Шине леже по трави раштркане, а сељаци велике ватре налажу, све праговима, у кречене препуне камена с пружног насипа.

Почео сам да замуцкујем, а некад сам наизуст знао све станице од Лајковца до Белог Ваљева, и до Престонице, а хумским краком – све до Зеленике.

Мислим да је лајковачки ред вожње приручник један застарели.

Јабукове гране по ноћном поветарцу се њишу. Диљем банке су искошени телефонски стубови. Неки су и преко средине препукли, као да су од стакла, а жице су у траву клонуле. Кроз њих још нешто струји, али сада то нико више не слуша. Умало се нисам заплакао.

Железничари по Лајковцу тумарају, неугледни и укочени, а понеко изгледа баш као с крста скинут.

Сви су по један ескер у дуваре укуцали како би мале жуте фењере понад глава обесили.

Томислав Гавриловић, плавог воза замало резервни машиновођа, седокос и мудар, у бањске је фијакеристе отишао, али мионичку бању *Њерсоне* јоште не походе, већ сирот и чуваран свет.

Без икаквог устручавања, жена ми је у службену торбу све оно из фијоке шиваће машине сасула.

Све ми се чини да воз кроз поље усталасаног живота јури.

Од укидања пруге, странац сам себи, а мој живот је у времену службе канда остао.

Локомотива је наоко прљава била, али у њојзи све је чисто и на свом месту морало да буде.

Шерџа се на отвореној прузи лепо понашала, али за успон и велико бруто – *Германка* замену није имала.

Прелазео сам преко климавих мостова, с притуљеном паром. Не могу се на моју срећу пожалити.

Откако је развучена пруга, толики ме дремеж обузима да више не смем да заспим.

Не прима то мој разум. Ко без возова уредан и тачан може бити? Почеће немир и збрка.

Никад нисам био ближе цврчцима и мравима, они кроз мој живот пролазе, а гусенице се просто лепе за свако одело из којег мирис железнице не удара.

Мисли су ми увек негде на другим станицама.

Светли мој мали жути фењер, а око њега лептирице облећу, па ми је мозак стално нечим заузет.

У огледалу видим лице које више не препознајем.

Има ли игде иког ко ће *један роман* написати?

ШТАЦИЈА КРИТИКЕ

ИЗМАШТАНА ГЕОГРАФИЈА

Коју год књигу Радована Белог Марковића да читалац узме у руке видеће да је реч о необичном начину приповедања. Необичном толико да је свако од нас спреман да у овом писцу види једног од оних приповедача који су ту да померају границе, да у књижевност уводе нешто уистину ново. И кад је реч о роману *Лајковачка љуџа* наш утисак се неће променити. Прича о најпопуларнијој српској прузи, испричана је на необичан начин, необичан толико да имамо утисак да је роман још једном показао да се изнутра може бескрајно да мења.

Мада нема видљивог главног јунака, осим саме пруге, нити јединственог приповедача, што би требало да значи да нема ни оног облика повезивања приповедне грађе који је, чинило нам се одувек, обавезан, овај роман Радована Белог Марковића је своје јединство нашао на другој страни, у атмосфери која је сасвим лирска, у хумору који читаоцу не допушта да одмах „сиђе“ и до дубљих слојева приче у којима се говори о досади и тескоби живота у „малом и скврженом Лајковцу“. Исто тако, један од облика јединства овог романа је и необичан језик, сав урођен у потребу да захвати и прикаже и она стања која овај писац назива „пулсирање мозга“, и сав подређен настојању да се и у причу унесе нешто од онога што, чинило се, само песници могу да пронађу у његовим дубинама.

Стварне приче

Када прича своју причу о лајковачкој прузи, Радован Бели Марковић такорећи у сваком ретку настоји да нам прикаже како настају књижевни светови, како се рађају „стварне приче из измишљеног живота“, пошто верује да онај ко прича мора умети пре свега једно – да створи свет који личи на онај који нас окружује, али није са њим једнак јер му је родно место језик и за њега везана имагинација. Тешко ономе ко би према описима у роману *Лајковачка џруџа* настојао да види стварну историју живота у овом градићу, тешко оном ко поверује да је и сама географија за овог писца некаква чињеница.

На географију која је свима нама знана Радован Бели Марковић наслања једну другу географију – своју, маштенску. У том његовом свету све се одвија другачије и према једној новој логици. Чему онда прича о лајковачкој прузи? Чини нам се да је то прича о нашим јадима и невољама, о досади која је толико велика да је не би променило ни ново Распеће на начин који саму причу претвара у језичку чаролију. По томе је Радован Бели Марковић сличан народном приповедачу, који је први умео да у причу унесе чудо и да верно опише и најневероватније догађаје и авантуре својих јунака. Као и његов далеки претходник, и овај наш писац прича лако и са сталним променама тона казивања, не допуштајући само једно – да читаоцу буде, ма и за тренутак, досадно. Зато вас Радован Бели Марковић невидљиво зграби за руку и поведе кроз језик свог романа. Пристајете на све као мало дете: згрома, убоде његова синтагма, збуњива је, али је одмах прихватате, у читаочевој глави се машта распрскава у хиљаде комадића, роји се рој. Бели вас вуче од једног језичког прегиба на други, и тако у недоглед, окупани мисаоно, осећајно – излази се на врх.

Дах и на прсте струји – разумете оскудно време – писац вас је и ту увео.

Поука се велика извучи из Бели Марковићевог рада.

Он чита, воли и разуме поезију. Прозни писац јесте сваштар, његов је торбак као глобус – муља се кроз живот, и његови прсти су осетили шаргарепу, женску кожу, кравље виме, и не само то, него и све предмете и створове на ово-земаљском шару.

Ломљење реченице

Но, поезија је одбир речи, стални, непрекидни – ту је њено срце, она стално љушти – хоће златни грумен; поезија вас тера да се разгубате, не дозвољава умољчавање, постајете дрски према својој реченици, ђебрате је на колону као прутове – ломите је, тако је учвршћујете, никако не дозвољавате да омлохави, постане труло месо, да се у њој накоти вашка безначајности – сваку прозу удави!

Радован Бели Марковић кроз своју причу кликће: читајте поезију!

Прозни писац се не чита као критичар, ни као читалац – чита се као прозни писац, нешто од ње украсти, бити на-теран на племениту крађу.

То је таман толико умеће, као кад зналачки преписујеш своје текстове. Ни од кога се та вештина не учи, само од себе учиш – на томе се постаје писац. Као што се тек са другом књигом постаје професионалац. Прва књига је прва бушотина, а са другом ћемо видети колико ће нафте потећи.

Наши данашњи приповедачи причају своје приче не кријући да о самом приповедању много знају. И Радован Бели Марковић, нема сумње, много зна о послу којим се бави. Само што он то знање никад не показује више од оне мере коју сама прича тражи. Зато га доживљавамо као правог и

спонтаног приповедача. Једног од ретких који су ту да нас везују и за саму причу, и за књижевност, и за културу којој припадамо. А то није мало, и то нас учвршћује у уверењу да од овог писца примамо дарове који су разлог што га, без зазора, додајемо нашим мајсторима приповедања.

1998.

Анђоније Исаковић

ПЕСНИЧКА ПРИЧА О ГВОЗДЕНИМ КОЛЕСИМА

До које су се мере границе романеског жанра разматрају и *Лајковачка пружа* Радована Белог Марковића. Мада има оквире (пролог и епилог) и мада се на тим оквирима, поред осталог, говори и о књижевним питањима (најпре се каже да је воз „нека књишка измишљотина“, чиме се читава прича о лајковачкој прузи преводи у равну фикцију, а на самом крају се јавља питање „има ли игде иког ко ће написати један роман“, чиме се природа испричане приче ставља под неку врсту накнадне сумње), *Лајковачка пружа* је заиста далеко од преовлађујућих образаца романеског жанра у српској књижевности. Коју год перспективу за поглед на роман да изаберемо, наћи ћемо се у тешкоћама приликом саображавања књиге Радована Белог Марковића са том перспективом. Ако, примера ради, пођемо од тврдње Е. М. Форстера „сви ћемо се сложити да је основни вид романа причање приче“, биће нам тешко да одговоримо на питање каква се прича прича у овом случају и ко прича ту причу.

(...) Околност пак да лик „лајковачког мнимог литерате Р. Б. Марковића“ у роману има више димензија посебно је важна. Наиме, Р. Б. Марковић је замишљен као писац који је у књижевност ушао у тренутку кад се књижевност стала појачано интересовати за тзв. стварност живота у малим срединама, настојећи да ту стварност види из једне чисто миметичке перспективе, док сам Р. Б. Марковић, истичући у први план своју склоност ка „поетизацији“, ка „шпиковању“ својих приповести наводима из разноврсне лектире, а посебно сопствене, али и спремношћу и других припове-

дача да и самог себе и личну визију „српског књижевства“ сагледава из једне гротескно-хуморне перспективе, као да, у сасвим заостреном облику, настоји да се креће ка једној другачијој поетици.

(...) А у чему се огледа склоност ка поетизацијама „из пера Р. Б. Марковића“? Понајвише, наравно, у погледу на оно што је основни предмет приче. Тако ће, пошто је прича реализована по „нотама Р. Б. Марковића“, бити речено да је „лајковачка пруга пошла ка Ваљеву, уз Колубару, замршену као сан“, да би, у другим изворима било речено „да се лајковачка пруга провлачи, полако као између ровова, низ Колубару која се и ноћу беласа и помало канда лебди, док се из дубине одражавају облаци, месец, звезде и остале небеске прилике“. Узимајући за предмет описа оно што је „замршено као сан“ и оно што се и „ноћу беласа и помало канда лебди“, приповедач у роману *Лајковачка пруга* показује своју намеру да причу усредсреди и на она подручја која су заиста подесна за поетизацију. И то поетизацију коју читалац осећа и у ситним појединостима (говорећи о колубарским страшилима, приповедач ће рећи да „свако изгледа као носилац крста“) и у оним детаљима који имају ширу вредност („лајковачка пруга је, по Р. Б. Марковићу, пошла по снегу, за неким чудним сватом с црним повезом преко очију и шајкачом мало накриво...“; „Јабучки кмет се дуго премештао у болесничкој постељи, сањајући под коњским покровцем псеће снове, а онда је с окрњеном главом шећера у наручју, кришом умро...“). Као што видимо, интонација нарације је чврсто срасла са поетизацијом, она без ње не би могла да оствари своје основне елементе. Успут се види да је сама прича уистину „шпикована“ лектиром (у два наведена примера осећамо подтекст који обликује проза Радоја Домановића и Милована Глишића).

Поетизација и омогућава приповедачу да каже како „се лајковачка пруга заковржила у осмицу, зашла у неки мирнији, али посве непознати крај, просукала се кроз некакве сврачије шумарке...“, што показује да он пругу сагледава из једне нарочите равни. А ту раван је приповедач, са свим потребним појединостима детаљно приказао у поглављу „Кроз капије будућих времена“, говорећи о људима „заплетених мисли и живота“, који су, „у крхотинама металогичких реченица“, предсказали настанак лајковачке пруге. Први међу њима је Алибег Колубара, који је „читаво имање теслимио ђутуре“ и који се поуздавао једино у звезду на челу свог мршаваг коња. Управо такав човек је „из ватре лудила или свезнања, извадио ужарену потковицу *прийиче* о гвозденим колесима на гвозденом путу“.

(...) У сфери поетизације су укључени и „лајковачки гиштови“, тј. „мнима бића лајковачке досаде“. Супротстављајући гиштове и њихову „изразиту тананост“ „штацијским јазбинама“ (а под тим, каже приповедач, „мисли се на железничку ресторацију, магацин за робу и јавни нужник, с мноштвом пасажирских записа“), приповедач нас, у ствари, приближава неким важним одликама и самог начина приповедања и предмета о коме се приповеда. Кад се гиштови буду указали отправнику Георгијевићу, сам амбијент ће имати посебан значај: „Месечева светлост је била бледа, мада с једном *чивитином нијансом*, а зна се ваљда за својство гиштова да се провиде на бледој месечевој светлости“. Стављајући у само средиште овог описа управо „чивитну нијансу“ месечеве светлости, приповедач показује да му је посебно стало до лирске подробности описа. А подробност описа је средство којим он постиже посебну атмосферу у свом казивању. И кад буде рекао да је Р. Б. Марковић говорио: „Ко не познаје гиштове, не познаје добру половину света“, приповедач ће

нам, још једном, показати колико је опседнут могућношћу да у своју причу уведе и оне садржаје који не припадају непосредно животној емпирији, али имају вредност њеног симбола. То, дакле, што житеље мале вароши „походе“ гиштови, та „мнима бића лајковачке досаде“, показује да је приповедач пронашао чисто песничко средство за материјализацију једног важног предмета своје приче – досаде и пустоши живота у малом месту. Пошто је *Лајковачка љуџа* једно од оних књижевних дела у којима је и сама поетика један од најважнијих предмета о којима се прича, и сами гиштови и њихов симболички статус су подробно описани: „У словенским језицима и на латинском, тврдио је књижевник Р. Б. Марковић, реч *ĩĩĩĩ* не постоји, али то никако не значи да та реч није из неког језика за који се још не зна, и да сами гиштови нису ту, поред нас, само у неком одвојеном времену“.

(...) Зашто се и замршеност судбине једног књижевника, као и низ других питања, осветљава из хуморно-ироничне перспективе? Мада се на ово питање не може једноставно одговорити довољно је ако се само каже да као важан елемент у одговор мора бити укључена интонација приповедања. Пошто је она највећим делом „поетизована“ (немиметична је, другим речима) и пошто су јој, на другој страни, систематски додавани елементи који су засновани на потреби да се успостави један нетипичан однос према много чему (завичају, историји, историјским ликовима, политици и, што је посебно важно, људској судбини), било је сасвим логично што је „лајковачки мними литерата Р. Б. Марковић“ за своје поетичко гесло у роману *Лајковачка љуџа* узео тврдњу да је он писац „стварних прича из измишљеног живота“. У модерној књижевности је и иначе један од важних проблема и однос између књижевности и емпиријског света. Одбијајући да буде миметична, да буде голи извештај о животној емпирији, модерна (а посебно сим-

болистичка) поезија је изградила подлогу на којој се може разумети и поетичка лозинка из *Лајковачке ѝруѝе*.

Причајући причу о једном времену и разноликим садржајима који обележавају то време, Радован Бели Марковић је самој причи дао велику слободу у односу на предмет приче. То је он постигао укључивањем лирских елемената, тачније, усредсређивањем приче на оно што је чисто песнички предмет (гиштови, „прогоретине“ на душама појединих јунака, „дубока сањивост“ која „иде уз сваку помисао о обалама Колубаре“, могућност да човек буде „сав у зноју и пени од другог дана“ и сл.), предмет који само у једном симболички схваћеном односу захвата животну емпирију (гиштови су, другим речима, средство којим се досади и пустоши живота у малим градовима даје онај облик који се не може досегнути другачије осим чисто вербалном твари).

(...) Превођење интонације у хуморно-ироничну и местимице гротескну раван омогућило је Радовану Белом Марковићу да предмет своје приче – девет деценија дугу историју лајковачке пруге – описује не тако што ће залазити у сферу докумената, већ тако што ће се кретати кроз своје „високе визије“ да би дошао до правог предмета своје приче – оне историје лајковачке пруге која је смештена на границу „међу јавом и мед сном“, која је, тачније речено, остварена песничким средствима. Зато се и може рећи да је Радован Бели Марковић интонацију приче користио као оно средство које му је омогућило да покаже како се тачка гледишта (перспектива из које се остварује књижевни опис) прилагођава успостављању разлике између стварне и песнички виђене историје. Стварна историја је у роману *Лајковачка ѝруѝа* само подлога на коју је постављена песнички виђена историја.

ЗАУМНИ СВЕТ ЛАЈКОВАЧКОГ МАКОНДА

Најновије литератно остварење Радована Бели Марковића, роман *Лајковачка љуџа*, представља причу о свету као ишчашеном и апсурдном месту, преломљеном кроз призму необичне јунакиње, метафоричног знака, али глобалног симбола – пруге, која меша локалне и глобалне светове, бивајући *spiritus movens* ове романескне структуре.

Истовремено, то је иронична парабола о једном „уклетом“ свету, регији, земљи, народу у „свом Маконду“, који се открива и обликује захваљујући управо тој сјајној или ужасној метафори – прузи. И као што је неко већ приметио – јунак овог Марковићевог романа – пруга, на известан начин наликује на Андрићеву „Ђуприју“, кроз коју се, као кроз неки медијум, преламају судбине људи, епохе, историја, живот, његов смисао и бесмисао, добро и зло, љубав и мржња, узвишено и профано, лепо и ружно, комично и гротескно, наративно и лирско...

(...) Метафора пруге је метафора путовања у бољи свет који изгледа и не постоји. То је метафора чекања на „штацијама“ света, штацијама које су микрокосмос за себе, где се чека незнано шта: срећа, смисао, озарење, илуминација, испуњење... а догађа се чамотиња, утученост, обамрлост.

Мешање лирских слојева и фабулативних конструкција Бели Марковић даје у специфичној мешавини ироније и гротеске, датих у једном особеном нереалистичком систему мотивације, који указује на посебне намере аутора. Интонација фабуле, прожета наглашеним лирским елементима, час патетиком, час иронијом, сведочи о намери аутора да постигне посве особену атмосферу своје прозне

структуре. Такође, избор овог мотивацијског модела сведочи о намери да се значење појединих „партија“, па и читаве структуре успостави на посебном нивоу – у мешавини симболичног, реалног и алегоричног.

(...) Његова лирика и антилирика, иронија и самоиронија, бурлеска и квази-бурлеска, приближавају се Раблеу, а његова мека наратија, жанровске и језичке игре хрле својој горчини и свом естетском преокрету и преображају – гротескној обратници у којој све добија свој пуни облик и естетски идентитет.

1998.

Остоја Продановић

ПОЕМА О ДОСАДИ

Чекање одласка није само главни мотив романа *Лајковачка пруга* чији је аутор, Радован Бели Марковић, већ је то и основни мотив човековог живота: све се, најзад, своди на дуже или краће чекање између рођења и смрти, чекање на одлазак у неке тајанствене пределе после свршетка бивствовања на Земљи, при чему свако чека на некој својој штацији у времену. Ако ову познату истину прогласимо за идеју овог лирског романа у ком је досад најуспешније у српској прози поетизована досада и чамотиња паланачког живота, онда не бисмо много погрешили, имајући у виду да дело настало из људске патње никад није сводиво на само једну поруку.

Пре четврт века престао је да саобраћа чађави воз узаном лајковачком пругом, али у дечачким успоменама и моћној имагинацији књижевника Радована Белог Марковића, њеним шинама и данас шишти и пишти са страница његове модерне романескне поетске прозе у којој је Пруга главни јунак попут Андрићеве Ђуприје на Дрини у истоименом роману. (...) У роману се налази и један диван есеј о досади. То је поема о лајковачкој досади, о досади свих наших „скврчених“ паланки, о „животу без слика“.

Иако је у овом делу све измишљено сем лајковачке пруге, ипак, све је тако стварно, и тужно, као и „стварне приче из измишљеног живота“, као и Епилог који је цео, једна успела песма у прози.

Комплетно, ово хумористичко-меланхолично романескно ткање Радована Белог Марковића, под насловом *Лајковачка пруга*, настало је из „непојамних предела душе“ и саткано од мноштва оригиналних метафора, метонимија,

симбола, компарација, лирских описа природе, и све то обликовано досад непознатим језичким благом које је аутор сакупио из давних и разних језичких ризница, али и од новостворених речи, попут „гиштова“, који прве жилице пуштају у овој, чудесно омамљујућој прози.

1998.

Милушин Лујо Данојлић

ПОЛИФОНИЈА ЗНАНИХ И НЕЗНАНИХ ГЛАСОВА

И док је Андрић, позивајући се непрестано на вишеградске легенде и приче и уметнички их тумачећи и транспонујући, исприповедао вишевековну хронику касабе и моста на Дрини, дотле Бели Марковић своје виђење прошлости колубарског града и његове легендарне пруге не износи као њихов хроничар и историчар, још мање као казивач и тумач усмених легенди и песама. Насловом преузетим из народне усмене традиције Бели Марковић означава тему, а не свој наративни поступак, у којем ако и има фолклорног призвука, он је само позајмљена маска иза које се појављује један врло модеран и врло сложен приповедни дискурс несумњиве самосвојности и велике уметничке снаге.

(...) Пошто је хронолошку перспективу заменио флуидним спојем времена прошлог са садашњим и садашњег са прошлим, пошто је изоставио чврсте елементе романескне нарације, фабулу као чврсту подлогу реконструкције историјских збивања, па и њене јунаке, као ликове учесника тих збивања, Марковић отпочиње своју слободну, више имагинарну него реалну, више резигнирану и ироничну него објективну, а уз све то још и фрагментарну и врло дивергентну литерарну пројекцију, своју романескну фантазију о прузи и Лајковцу.

Енергија приповедне речи

Бели Марковићева нарација није нарација дескрипције, већ тензије, то јест причом покренуте и ослобођене семантичке напетости. Бели Марковићев роман не живи од

реконструкције минулих историјских догађаја, која, уосталом, и није преовлађујући елеменат романескне структуре, али зато ту структуру оживљава јаче него ишта друго снага и убедљивост у њу утканих емоција и мисли, индукујући пун и непоновљив уметнички доживљај егзистенције у енергију романа. Уметничка сугестивност романа није у напетости фабуле, разрешењу сукоба или заговарању идеја, но у енергији приповедања, заправо у снази доживљаја који наратија носи у себи и побуђује у читаоцу.

Ако се за *Лајковачку пругу* може рећи, због теме, да је хроника пруге и градића кроз који та пруга пролази, наравно врло необична хроника наглашене уметничке самосвојности, онда би се могло, у покушају објашњења необичности романескне интерпретације, поћи од онога што се каже за саму лајковачку пругу у поглављу *Из железничких буква-ра*, наиме, да се „лајковачка пак пруга може узети као једно душевно стање“. И доиста, од пролога па до краја романа, све што се каже о Лајковцу и железници, о возовима и машиновођама, о Лајковчанима и иним путницима, не говори се ради тога да се они што живописније насликају, а историја места и пруге што подробније исприча или оживи, већ се причом о њима увек артикулише и изванстан доживљај стварности, који је, заправо, увек појачан тако да он обележава наратију која је увек у знаку неке емоције. Сваки исказ, сваки описани приказ носи на себи печат душевног стања било самих учесника у описаним збивањима, било онога ко приповеда о свему томе. (...)

Реквијемски епилог

Ако је тај доживљај (доживљај минулости егзистенције) у прологу заклоњен нескривеном сумњичавошћу у све што судбина у лицу историје доноси и непоправљивом невери-

цом у оптимистички развој догађаја, он се током романа све више потврђује и јача, а у епилогу се засвођује још снажнијим доживљајем неминовности нестанка и највећих човекових постигнућа и упоришта, како су лајковачку пругу доживљавали њени хроничари и протумачили њено потоње укидање. Тако ће на крају овог романа и сама лајковачка пруга нестати с лица земље, према тумачењу тих хроничара, мада ће неки од њих поменути успут и нову пругу. Управо занемаривањем тог податка о новој прузи, прича о лајковачкој прузи дефинитивно излази из хроничарске равни и добија наглашену симболичку димензију. Епилог романа почиње једноставном објавом нестанка пруге „Нема више лајковачке пруге“, а у наставку се не говори ни како ни зашто је до тога дошло, већ се развија уметничка интерпретација више у духу потискивања фактографије и појачавања уметничке интерпретације, то јест онога што је у њој најсугестивније, а то је доживљај резигнације над нестанком пруге, чија живописна хроника добија и симболичко значење, преливајући се у сетну поруку о нестајању егзистенције ма и најснажнији замах имала.

Имагинарни споменик

(...) Када у завршници романа, у низању кратких помена једној прузи и суморних порука о неизбежном нестајању и узалудности свега, искрсне и једна слика-успомена на лепоту и пуноћу постојања, као што је то неочекивана слика воза у житу, то је још једна поента у укупној наративној семантици Бели Марковићевог романа, неочекивани призивак, чији је смисао у парадоксалној нади да све дотле док оно што је некад постојало, па и оно у бескрајности хаоса нестало, попут негдашње лајковачке пруге, може, дакле, да на слици минулог времена искрсне и остави траг

животности и лепоте, све дотле и није баш све сасвим узалудно. Ако нигде другде, макар ту, у митско-симболичкој и распршеној уметничкој пројекцији минулости постојања просијава понеки траг бар његове нестварне и утолико парадоксалне лепоте и пуноће.

2006.

Сшојан Ђорђевић

ЛИРСКА ГРОТЕСКА

Основни догађаји у роману *Лајковачка љуџа* Радована Белог Марковића (1947) везани за настанак, трајање и укидање пруге (грађена на прелазу векова, први воз прошао је 1908, последњи 1968) сасвим су скрајнути, а у први план су стављени други, слободно узев, лирски momenti и одједи збивања у животима именованих и именованих Бели Марковићевих јунака. Може се рећи да пруга у овом роману мање пролази колубарском долином, а много више кроз душе и свест лајковачких житеља.

Ритуали досаде

Зато на оквирима романа стоје „Пролог“ и „Епилог“: у њима се, кроз мноштво гласова, најављује долазак пруге и своде рачуни после њеног укидања. Реч је о различито интонираним гласовима, од стрепње, побуне и немоћи на почетку, до сете и снажног осећања празнине на крају. Оквири су, нужно, одредили и само приповедање у роману: наизменично сегментовање поглавља различите дужине (њих четрдесет и пет), са снажном лирском интонацијом – која је, заједно са грађењем онеобичајених слика и необичним а прецизним приповедачким коментарима, заштитни знак Бели Марковићевог приповедања. Јер, да би дао уверљиву атмосферу, не само догађаје него и оно што лебди над њима, аутор је морао да активира читав низ стилских поступака, и то посебно оних који су више карактеристични за поезију него за прозу. Отуда се у *Лајковачкој љуџи* нарочита пажња посвећује мирисима, звуцима и бојама или наизглед, за само приповедање, безна-

чајним детаљима, као што је појава сврака на пружним стубовима, корпа трешања у возу, итд. О атмосфери је превасходно реч у највећем броју поглавља, укључив и оно о лајковачким занатлијама или о рамовима, сељаку без пензије, и тако редом. О лирској интонацији сведочи, између осталог, и напомена на почетку романа: „... фантасије, скерца и каприча / (по нотама Р. Б. Марковића)“.

Али, реч је о лирској интонацији посебне врсте у овоме роману. Све је у њему изграђено на препознатљивој подлози, али је у исти мах, захваљујући приповедачком усмерењу, дато у необичном светлу, умерено је у просторе, условно названо, лирске гротеске. Таква је већина догађаја, такви су и ликови оних који долазе са пругом, почев од инжинира Девичерског, преко крвника Харта (највише удаљеног од могуће емпиријске подлоге), до отправника Георгијевића, а њихова необичност је још више наглашена неиздиференцираношћу ликова лајковачких грађана. Гротескност обухвата све: од лајковачке досаде до изузетног описа различитих врста ракије.

Лајковачка пруга улази у ову причу као чудо које пресеца и динамизује свакодневни живот, помера уобичајене навике и систем вредности, али убрзо и сама постаје саставни део уобичајених ритуала, са дугим станичним чекањима и причањем већ испричаних прича. Постаје саставни део једног од главних, можда и главног јунака романа – лајковачке досаде. За њу се на једноме месту каже да је старија од саме себе, а на другом – већ чувеном – да је „не би поремтило ни ново Распеће“. То је она досада малог места која непрестано производи саму себе и која све увлачи у себе, укључив и оне који јој се најснажније опиру (видети поглавље „Несанице отправника Георгијевића“, „Дроњави дани“, „Нота о сатовима“, „О досади“).

Р. Б. Марковић

Али колико о лајковачкој прузи, овај роман је и прича о ономе који пругу све време носи у себи и непрестано јој, ево три деценије после укидања, продужује живот, о лајковачком „мнимом литерати Р. Б. Марковићу“ – који је у вези са стварним аутором онолико колико свака прича јесте у вези са стварним догађајима, дакле, условно и релативно. У судбини и опредељењима овог Марковићевог јунака прелама се много од судбине писца уопште, посебно од судбине писца у маломе месту, почев од најужих поетичких питања до баналног, али нимало безазленог питања одношења према месној (и широј) власти. Наравно, Радован Бели Марковић не би био писац какав јесте када се и према овом јунаку, кога изузетно добро познаје, и његовим узношењима, не би односио са иронијом, чак и са подсмехом, о чему поред многих реченица сведочи и често употребљавана одредница мними (умишљени, тобожњи, нестварни).

Међутим, нису „мнине“ многобројне алузије и синтагме густо уграђене у подлогу приповедања, а којима се призивају бројни српски и светски писци: Глишић и Црњански, Лазаревић и Андрић, Вишњић и Дис, Достојевски и Томас Ман, Толстој и Бекет, тачније, призива се целокупно сложено и разноврсно књижевно искуство. Давање снажне књижевне подлоге причи мање је чињено да би се, на тај начин, давао додатни смисао емпиријској грађи, а више да се покаже оно до чега је Радовану Белом Марковићу изузетно стало – да између стварног и измишљеног живота нема битних разлика, да се овај први, на крају, сели тамо где се други већ од почетка налази: у сећање и причу. Тамо се, после свега, преселила и лајковачка пруга.

У *Лајковачкој џруџи* Радован Бели Марковић је учинио оно што је најдубља дужност сваког изузетног приповедача: модерним прозним изразом створио је универзалну слику свог књижевног завичаја.

1998.

Александар Јовановић

НАПОМЕНА

Роман *Лајковачка ѝруџа* први пут је објављен 1997. године у београдском „Нолиту“, у библиотеци „Савремени писци“. За Сабрана дела Радована Белог Марковића, која је у 13 томова издала Градска библиотека Лајковац, аутор је извршио мање стилске преправке овог романа.

Ту верзију романа преузео је и овај издавач.

О ПИСЦУ

Радован БЕЛИ МАРКОВИЋ рођен је 10. октобра 1947. године у селу Ђелијама, код Лазаревца. Пише кратке приче, новеле и романи. Објављује од 1969. године.

Књиге приповедака: *Црни колач*, 1983; *Швајска коса*, 1989; *Године расилета*, 1992; *Живчана јайија*, 1994; *Сћаре љриче*, 1996; *Сетшембрини у Колубари*, 1996; *Мале љриче*, 1999; *Аша*, 2007; *Ђорава сћрана*, 2007; *Приче*, 2010; *О свему ће љричајти Гаврило*, 2011.

Романи: *Паликућа и Тереза милости љуна*, 1976; *Лајковачка љруја*, 1997; *Лимунација у Ђелијама*, 2000; *Последња ружа Колубаре*, 2001; *Кнез Мишкин у Белом Ваљеву*, 2002; *Девет белих облака*, 2003; *Оркестар на љедале*, 2004; *Кавалери Сћарој љремера*, 2006; *Колубарска шрилођија (Лајковачка љруја / Лимунација у Ђелијама / Последња ружа Колубаре)*, 2008; *Госпођа Оља*, 2010.

Награде и признања: За *Швајску косу* добио је награду Културно-просветне заједнице Ваљева, Андрићеву награду за књигу прича *Сетшембрини у Колубари*, за *Мале љриче* награде „Бора Станковић“ и „Библиос“, за *Лајковачку љрују* Нолитову награду и Награду „Бранко Ђопић“, за *Лимунацију у Ђелијама* награде „Меша Селимовић“ и „Рачанску повелу“, за *Последњу ружу Колубаре* Златну плакету „Жак Конфино“, за *Кнеза Мишкина у Белом Ваљеву* Плакету ваљевског недељника *Најрег*, као и награду „Стеван Сремац“ за *Оркестар на љедале*.

Радован Бели Марковић је, између осталих, добитник Вукове награде Културно-просветне заједнице Србије.

Приповетке Радована Белог Марковића уврштене су у неколико избора и антологија (на српском, немачком, енглеском, украјинском и македонском језику), радиофонски приређиване и више пута емитоване на Другом и Трећем програму Радио Београда.

О прози овог писца објављене су и књиге: *Радован Бели Марковић, Стилске и језичке иџре* (Ваљево, 2005) Витомира Вулетића; *Песничко ѿријоведане* (Београд, 2006) Стојана Ђорђића и *Песничко ѿријоведане II* (Лајковац, 2012) истог аутора, *Белина Белоја* (Београд/Лајковац, 2011) Марина Младенова, *Прича и мии о свешу* (Београд, 2013) Радивоја Микића, као и зборници радова: *Проза Радована Белој Марковића* (Ваљево, 2009) и *Госјодар тишиова* (Лајковац, 2011).

Радован Бели Марковић је стални члан-сарадник Матице српске.

Живи и пише у Лајковцу.

САДРЖАЈ

Пролог	9
Кроз некакве сврачје шумарке	13
Кроз капије будућих времена	17
Инжинир Девичерски	20
Боже, да ли ћу успети?	23

ИЗ НОТА

Несанице отправника Георгијевића	31
Штација непојамно заваљена	47
Лајковачки гиштови	51
Од Лајковца подаље, Прилог за биографију (1)	58
Из Крвиновског споменара господина Харта (Од пагине 73.).	60
Лајковачки занатски рикванди	77
Звезда Цозефине Бекер	83
Гајите песму	90
Влак ки се не бо уставил (Пот в незнано)	91
Последња ружа Колубаре	92
Дроњави дани	95
Нота о сатовима	96
С главом на перси..., Прилог за биографију (2)	98
Dahlia, боје усирене крви	99
Мадам Шоша некако је бивша, Прилог за биографију (3)	102
Флакштели на точковима	105
Портрет	106
Антологијска невеста	118
Батови по Радисављевом коцу	120

Ракија из дасака, Прилог за биографију (4)	122
Нота о рамовима	123
Сељак, инсан брез пензије	125
Нота о....	127
Жилети су се оштрили на чаше.	128
Тринке нагњечене сламе	131
Москва сузама не верује.	132
Цена зјала, Прилог за биографију (5)	135
Није то та смрт.	136
Пулсирање мозга.	137
Глорија или Маргарет, Прилог за биографију (6)	139
О досади	142
У позлаћеним овалима	146
Никада у Мионицу	149
Крај макета старих једрењака, Прилог за биографију (7) .	151
Писмо	153
И већ може свашта да се прича, Прилог за биографију (8)	155
Нота о корпи трешања	157
Из железничких буквара	158
Бруји поље, Прилог за биографију (9)	174
Епилог	175

ШТАЦИЈА КРИТИКЕ

<i>Анђоније Исаковић</i> : Измаштана географија	181
<i>Радивоје Микић</i> : Песничка прича о гвозденим колесима.	185
<i>Остоја Продановић</i> : Заумни свет лајковачког Маконда. . .	190
<i>Милушин Лујо Данојлић</i> : Поема о досади	192
<i>Стојан Ђорђић</i> : Полифонија знаних и незнаних гласова. .	194
<i>Александар Јовановић</i> : Лирска гротеска	198
Напомена	202
О писцу	203

Радован Бели Марковић

ЛАЈКОВАЧКА ПРУГА

Едиција
ТРАГОВИ ВРЕМЕНА

Издавач
Вукотић медиа д.о.о.
Хиландарска 32

Директор
Манојло Мањо Вукотић

Главни уредник
Дубравка Вујановић

Насловна страна
Зоран Раш

Лектор
Бранка Црномарковић

Дизајн
Душан Шевић

Штампа
Caligraph, Београд

Београд, септембар 2014.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-31

821.163.41.09-31 Бели Марковић Р.

БЕЛИ МАРКОВИЋ, Радован, 1947-

Лајковачком пругом / Радован Бели
Марковић. - Београд : Вукотић медија, 2014
(Београд : Caligraph). - 206 стр. ; 21 см.

- (#Едиција #Трагови времена / [Вукотић
медија])

- Стр. 181-184: Измаштана
географија / Антоније Исаковић. - Стр.
185-189: Песничка прича о гвозденим колесима
/ Радивоје Микић. - Стр. 190-191: Заумни свет
лајковачког маконда / Остоја Продановић. -
Стр. 192-193: Поема о досади / Милутин Лујо
Данојлић. - Стр. 194-197: Полифонија знаних и
незнаних гласова / Стојан Ђорђић. - Стр.
198-201: Лирска гротеска / Александар
Јовановић. - О писцу: стр. 203-204.

ISBN 978-86-89613-22-3

а) Бели Марковић, Радован (1947-) -
"Лајковачком пругом"

COBISS.SR-ID 209648140